

# GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN 1923-1938 DÖNEMİ İDEOLOJİLERİ VE UYGULAMASI

Prof. Dr. Berin Ergin<sup>1</sup>

## İÇİNDEKİLER

### AND İÇERİM

#### ÖNSÖZ

- I) Genel Olarak Atatürkçü Düşünce Özellikleri
- II) Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş Dönemi Görüşleri
  - A) Atatürk'ün görüşlerinin Oluştığı Ortam
  - B) Atatürk'ün İlke ve Görüşleri
    - a) Siyasi Görüşleri ve Devlet Yönetim Modeli
    - b) Strateji Anlayışı
    - c) Sosyal görüşleri
      - aa) İnsanların Birbirlerine Bağlı Olması ve İnsan Sevgisi
      - bb) Toplumda Aile, Çocuk ve Kadın Hakkındaki Görüşleri
    - d) Dini Görüşleri
    - e) Uluslararası Politik Görüşleri
- III) Atatürk Devrimleri
  - A) Genel Olarak Atatürk Devrimlerinin Niteliği ve Hedefi
  - B) Devlet Düzeni ile İlgili Devrimler
    - a) Hilafetin Kaldırılması
    - b) Laik Devlet Düzeni
  - C) Hukuk Devrimi
    - a) Hukuk Devriminin Niteliği
    - b) Hukukun Laikleştirilmesi
  - D) Sosyal Hayattaki Devrimler
    - a) Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması
    - b) Kıyafet Devrimi
    - c) Soyadı Kanunu
  - E) Eğitimde, Yazıda, Dilde Devrim

<sup>1</sup> İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 75. Yılı ARMAĞAN da 1999 tarihinde s. 75-140 yayımlanmıştır.

- a)Eğitimde Devrim
- b)Harf Devrimi
- c)Dilde Devrim
- F)Atatürk'ün Ekonomik Hayattaki Devrimi**
  - a)Osmanlı Dönemi Ekonomi Anlayışı
  - b)Atatürk'ün Ekonomi Politika Görüşü
    - aa)1920-1923 Dönemi Türkiye'deki Ekonomi Politika
    - bb)1923-1929 Dönemi Türkiye'deki Ekonomi Politika
    - cc)1930-1938 Dönemi Türkiye'deki Ekonomi Politika

SONUÇ

KAYNAKLAR

## AND İÇERİM<sup>2</sup>

BİR GÜN HERŞEY SUSMUŞ!  
 BİR ULUS YARATMAK İÇİN GECE GÜNDÜZ  
 TÜM BENLİĞİ İLE SİRF HALKI İÇİN ÇALIŞAN  
**O'YOKMUŞ ARTIK**  
 ULUS, BÜYÜK BİR YASA GİRMİŞ,  
 GÖSTERMİŞ SEVGİSİNİ  
 AMA ANLAMAMIŞ NE OLDUĞUNU!  
 BEN, SENİN YÜZÜNÜ GÖRMEDİM,  
 SESİNİ SADECE TAŞ PLAKLARDAN DİNLEDİM.  
 BANA DEDİKİ BÜYÜKLERİM,  
**ÇOCUK! VARLIK SEBEBİN O'DUR**  
 SANA MİRAS BIRAKTI  
 “TÜRK GENÇLİĞİNE HITABESİNİ”  
 HER YERDE İDİ FİKİRLERİN, İZLERİN, BEN BÜYÜRKEN,  
 İÇİMDE İDİ HER İLKEN, İZİNDEYDİM GERÇEKTEN.  
 BANA BIRAKTIĞIN MİRASI,  
 ÖNCE GRİ BİR TÜL İLE SARDILAR,  
 KORUYORLAR ZANETTİM.  
 BİRGÜN BAKTIM TOZLAR İÇİNE ATMIŞLAR,  
 İDRAK EDEMEDİM, GAFLETİMDEN, SAFLIĞIMDAN,  
 KARA ÇALDIKLARINDA ÜZERİNE, UYANDIM  
 YILLARCA SÜSLÜ SÖYLEVLERLE UYUTULMUŞUM.  
 ELİMDEN ALMAK İSTİYORLARMİŞ MİRASINI,  
 İÇİMDEKİ BANA VERDİĞİN KUDRETİ BİLMEYEN.  
 KARALARI TEMİZLEYECEĞİME,  
 İLK GÜNKÜ GİBİ MUHAFAZA EDECEĞİME,  
**AND İÇERİM.**

---

<sup>2</sup> Berin Ergin Altuğ'un “Şiirlerle Sevinçler Aclara, Aclılar Sevinçlere Dönüşür ”adlı Şiir kitabında yayınlanmış Şiiridir.(Her Hakkı Mahfuzdur)

## ÖNSÖZ

CUMHURİYETİN 75.YILINI İDRAK ETMENİN MUTLULUĞU VE COŞKUSU İÇİNDE BİZE UYGAR OLMA İMKÂNINI VERMİŞ ULU ÖNDER MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'Ü, **O**'NUN YAPTIKLARINI TEKRAR TEKRAR OKUMAK GEREKTİĞİNİN İDRAKİ İÇİNDE YUKARIYA ALDIĞIM İNANÇ VE DUYGULARIMLA ANMAK İSTEDİM.

EZİLEN TÜM ULUSLARA ÖNDER OLMUŞ, KENDİ SINIRLARI İÇİNDE BAĞIMSIZ YAŞAMA SLOGANININ SAVUNUCUSU OLARAK, EZMEK VE EZİLMİŞLİĞİN İNSANLIK AYIBI OLDUĞUNU VURGULAYARAK, AMERİKA'YA İNGİLTERE'YE, FRANSA'YA İTALYA'YA DERS VERMİŞ VE BİRÇOK VASIFLARI KENDİNDE TOPLAYABİLMİŞ ÜSTÜN VE BİLGE KİŞİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'Ü, İDEOLOJİLERİNİ, BİRİKİMLERİNİ, DÜNYA GÖRÜŞÜNÜ AÇIKLAMAK KOLAY DEĞİLDİR.

BU ÇALIŞMADA YAPMAYA ÇALIŞILACAK **O**'NUN FİKİRLERİNİ YAD ETMEK VE İDEOLOJİLERİNE, DEVRİMLERİNE VE YIKILMAKTA OLAN OSMANLIYI PARÇALAMAK İÇİN PLANLAR YAPAN SÖZDE İNSAN HAKLARI SAVUNUCUSU BÜYÜK DEVLETLERİN TÜM PLANLARINI BOZAN GÜÇLÜ İNSANIN İLKELERİNE DEĞİNEREK GÖZDEN GEÇİRMEK OLACAKTIR.

ÇÜNKÜ İNANIYORUM Kİ, HERZAMAN HER SÖYLEDİĞİ VE HER YAPTIĞI, HER KARARI, AKILLI DİKKATLİ BİR İNCELEME SONUCU OLMUŞTUR. FİKİRLERİ HAZMEDİLMİŞ BİLGİ SÜZGECİNDEN GEÇİRİLEREK TASARLANMIŞ VE ASIRLAR BOYU VAZGEÇİLMEYECEK EN DOĞRULAR OLARAK HER ZAMAN YARARLANACAĞIMIZ KAYNAK OLMAYA DEVAM EDECEKTİR.

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN DEVAMI İÇİN NESİLLERE **O**'NUN FİKİRLERİNİN, ATATÜRKÇÜLÜĞÜN, YABANCI YAZARLARIN DEYİMİ İLE KEMALİZMİN ÖĞRETİLMESİ KAÇINILMAZ BİR GERÇEKTİR.

## I) GENEL OLARAK ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE VE ÖZELLİKLERİ<sup>3</sup>

Bir başka eşi benzeri olmayan ATATÜRK'ün devrimleri ve bunları yaparken içinde bulunduğu durumu gözden geçirmeden evvel düşünce sistemi üzerinde durarak çıkış noktalarını belirtmekte yarar bulunmaktadır.

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE sisteminin temelini AKILCILIK, BİLİM, VİCDAN ve DÜŞÜNCE HÜRRİYETİNE SAYGI, ULUSAL BÜTÜNLÜK, SOSYAL DAYANIŞMA, ULUSAL VE ULUSLARARASI BARIŞ oluşturmaktadır. ATATÜRK, insan ve ulus sevgisini belirten görüş savunucusu olarak, insanlığa ve ulusuna hizmet etmenin kişiyi en yüce mutluluğa ulaştıracağına inanmıştır.

ATATÜRK'ün tüm yaptıklarında ve konuşmalarında AKILCILIK hâkimdir. Gerçeği bulmak için insan aklına ve bilime önem vermekteydi. Gerçeğin, ancak aklın ve bilimin çizdiği yoldan yürümekle bulunabileceği inancındaydı. Akılcı yaklaşımla gerçeğin objektif şekilde değerlendirilebileceğini, akla ve mantığa aykırı olan kurum, örf ve adetlerin değiştirilmesi gerektiği bilincindeydi.

ATATÜRK'ün benimsediği AKILCILIK kavramı, en geniş anlamı ile, tüm bilimsel yaklaşımı ve ilerici, yenilikçi (çağdaş) bilimi içeren bir nitelikte olarak ele alınmıştır. Felsefe tarihinde ele alınan akılcılık konusundaki tartışmalar ve görüşler bakımından konu değerlendirilmemelidir.<sup>4</sup>

ATATÜRK; akıl, mantık, bilim, fen, uygarlık sözcüklerini birlikte kullanarak akılcılığı;

\*akıl ve mantık dışı boş inançlara,

\*bilimsel verilere aykırı olan ön yargılara

\*ve insanı ve toplumu bir noktada dondurup değişmez kalıplar içinde hapseden dogmatik düşünceye,

Karşı gelinmesi olarak açıklamıştır.

İnsanların akıllarını kullanarak kendi yaşamlarını ve içinde yaşadıkları toplumu düzeltebileceklerini ve kaderciliğin (fatalizm) reddedilmesi gerektiğini<sup>5</sup> belirten ATATÜRK, bu görüşleri ile Türk Devrimini gerçekleştirmiştir.

<sup>3</sup> Feyzioğlu T:ATATÜRK İlkeleri ve İnkılap Tarihi,Atatürkçalık,Ankara.1987,s.101 vd.

<sup>4</sup> Ibid., s.102-103

<sup>5</sup> Ibid.

ATATÜRK akla, hür düşünceye ve bilime dayanmıştır. Osmanlının kuruluşundan itibaren ve hatta İslam Uygarlığının parlak devirlerinde Batıya örnek olmuş İslam bilginlerinin varlığına rağmen,<sup>6</sup> Türk diyarlarının çağa göre ileri olması gerekirken, gerilemeye başlamasının nedenlerini, doğuda akla verilen değerlerin giderek yok olmasına bağlamak yanlış olmayacaktır. Bir takım olumsuz gelişmeler sonucu, İslam düşünürleri Batı Uygarlığına önderlik ettikleri günleri geride bırakmışlardır.

Doğuda, saray ve medreselerde, kimyanın, astronominin yerini yıldız falcılığı almış, medrese eğitimi çağdaş olmaktan uzaklaşmış, daha çok dini bilimlere önem verilmiş, önceleri felsefe, tıp, matematik, mantık, astronomi gibi konulara yer verilmekteyken bunlar rafa kaldırılmış ve laboratuvar medreseye sokulmamış, kız öğrenciler medreseye alınmamış, sanat medreseye girememiş, yasak sayılmıştır.<sup>7</sup>

Bu nedenle geriye doğru gitmiş bir Osmanlı Devleti, aydınlanma çağını yakalayamadığı gibi çok gerilerde kalmıştır. Artık çağı yakalaması için hızlı hareket edilmesi ve bir ulus yaratmak için hiç ödün verilmemesi gerekmektedir.

İşte bu şartlar altında iken, eskimiş bir topluluk, modern bir ulus biçimine döndürülmüştür. ATATÜRK, öyle bir sistem yaratmıştır ki, bunun adına liberalizm, kapitalizm ve komünizm denilmesi mümkün değildir. Hiçbir isteme tamamen uymayan veya tüm sistemlerin yararlı kısımlarının alınarak Türk'e ve ülkeye ait özelliklerin de katıldığı bir sistemi yaratmıştır. Bu sisteme KEMALİZM denmiştir. Kemalizm aslında çağdaş koşullar içinde insanca yaşamayı mümkün kılma felsefesinin adıdır. Uygar bir toplum olarak yaşamayı öğretmedir.

Bu kavram önceleri Avrupa basını tarafından, ATATÜRK'ün kendine özgü kuralları ile gerçekleştirdiği ulusal kurtuluşu ve düşüncelerini anlatmak için kullanılmıştır.<sup>8</sup>

<sup>6</sup> Yusuf Has Hacıp: Kutadgubilig adlı eseri, çeviren Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat, İstanbul 2003 Kabalcı Yayını

<sup>7</sup> 1206 yıllarında Selçuklu Sultanı Gevher Nesibe Hatun'un bilimsel yöntemlerin kullanıldığı bir hasta haneyi ve tıp öğrenimi yapılan bir medreseyi kurmuş olduğunu görmekteyiz. Aynı dönemlerde Batıda hastalıklar büyü yolu ile tedavi edilmektedir!! Batıda ruh hastalıkları insan için şeytan girmesi şeklinde açıklanmakta ve sbu tür hastalar yakılmakta iken Anadolu'da çağa göre iyi yöntemler ile tedavi yapılmaktaydı. Rasathanelerin varlığı, Mimar Sinan gibi ünlü mimarların yetişmiş olması tesadüf değildir. Medreselerde akli bilimlere yer verilmekteyken, giderek dini kurumlar gelişmiş ve medreseler aklın susturulduğu ve bağnazlığın hat safhaya vardığı kurumlar olarak gelişmesini sürdürmüştür. Doğuda giderek bilim yuvaları dini eğitim yapılan yerler olarak gelişmesini sürdürmüş ve medreseler, tıp, matematik yerine fıkıh, kelam, tefsir ve hadis okutan okullar haline gelmiştir. Feyzioğlu T: a.g.e.,s. 105-110.

<sup>8</sup> Çeçen A: Kemalizm, İst 1998 ,s..21 vd.

Ulusal kurtuluş sırasında ve ilk yıllarda ATATÜRK'ün uyguladığı prensiplerin demokratik olduğu iddia olunamazsa<sup>9</sup> da içinde bulunulan şartlarda yeni kurulacak Devletin sağlam bir temele oturması için doğruların bulunması gerekmektedir.

Yapmış oldukları son derece doğru olmuştur, çünkü şimdi görmekteyiz ki, ATATÜRK okuyan ve geniş bir bilgi birikimine sahip olarak gerçekleri ve doğruları bulmuştur ve hiçbir kimse veya gücün etkisinde kalmamıştır. En zor anlarda bile hiç kimsenin etkisinde kalmayarak sonucu elde etmesi için ne gerekirse onu uygulamaktan ve muhalif kazanmaktan kaçınmamıştır.

## **II) ATATÜRK'ÜN, TÜRK DEVLETİNİN KURULUŞ DÖNEMİ GÖRÜŞLERİ**

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ile ilgili süreçte Kurtuluş Savaşı ve Meclisin kuruluşu, Teşkilatı Esasiye Kanunu ve diğer önemli kanunların kabul edilmesi döneminde ATATÜRK'ün TÜRK denilen ulusun kuracağı Devletin oluşmasında, kurulmasında çizdiği yolun bir benzeri daha yoktur.

### **A)ATATÜRK'ÜN GÖRÜŞLERİNİN OLUŞTUĞU ORTAM**

1900 ün başından itibaren Osmanlının hızlı çöküşünü izlemiş, içinde yaşamış, mücadele vermiş bir Osmanlı Subayı olan Mustafa Kemal artık Osmanlı Devletini parça parça etmeye kararlı batılı Devletlerin niyetlerini ve Osmanlı yönetiminin aczini ve dayatmasız, ricacı yumuşak politikasına tahammül edemeyerek, akıl almaz inceliklerle, kendini dev ve yenilmez sananlarla mücadeleye girişmiştir.

Bu dönemde, Birinci Dünya savaşı galipleri Sevr Anlaşması dayatması ile iştahla Osmanlı Topraklarını parçalamak istiyor ve bölmenin gerekli olduğunu söylüyorlardı. Hatta işgali genişletmekteydiler. Çünkü onlara göre, Osmanlı fethettiği arazilerde hiçbir imar faaliyeti yapmamış ve oraları geliştirememişti. Bu konuda Türkler esasen bilgisizdiler ve ilaveten Hristiyanların korunması amacı da güdülerek Anadolu'nun bölüşülmesi masaya yatırılmıştı. İngiltere Amerika'ya kışkırtmış Fransa'ya da yanına almış olarak Anadolu'yu bölme düşüncesini uygulamaya koymuş, İtalyan ve Yunanlılara toprak verilerek İtalyanların Amerika'ya göç etmesinin önlenmesi planları yapmıştır. Ancak bir yanlış da

<sup>9</sup> Ibid. ; Tunaya T.Z; devrem Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkcülük, İst. 1964, s.83 vd.

beraber yapılmıştır, bu yanlış İzmir'in Yunanlılara işgal ettirilmesi yanlıştır, öyle bir yanlıştır ki TÜRK HALKINI organize etmek şansını ATATÜRK'e vermiştir.

İşgalcilerin o dönem tutum ve davranışı neydi? Türklerle tartışılmamalı, ancak onlara isteklerin yerine getirilmesinin zorunlu olduğu söylenmelidir<sup>10</sup> diyecek kadar küstah; Türk birlikleri için bunlar hiçbir işe yaramaz sadece kaçmasını bilen sürülerdir,<sup>11</sup> şeklinde iddiada bulunacak kadar takdirden aciz; sübjektif, dünya görüşünden ve politikasından yoksun ve habersizdiler. Çünkü Osmanlıya hakaret ettiklerini sanan bu zavallılar, karşılarında MUSTAFA KEMAL'İ, içinde esasen mevcut olan vatan ve ulus sevgisinin zirveye çıkararak mücadele azmi ve arzusu ile tüm benliğini ortaya koymuş olarak bulmuşlardır.

Sözde insanlık haysiyet ve onuruna değer vermeleri ile övünerek aç fakir fukara ve yardıma muhtaç olanlara yardım için geldiklerini beyanla Anadolu'da Hristiyan hareketinin öncülüğüne soyunup, onları silahlandırarak yeni Devletler kurma azminde olanlar, olmadık yalanlar üzerine inşa ettikleri raporları ile Amerika'nın Osmanlı'nın yok edilmesine karar dahi aldırılmışlardır.<sup>12</sup> Türkü Türk'e kırdırma<sup>13</sup> ile sonuca ulaşmada, isyanlar çıkartma konusunda lider olanlar başta olmak üzere batılı ülkelerin amacı Türk Ordusunun dağılmasıdır. Bunun için İngiliz subaylarının organizasyonu ile tüm orduların silahlarının alınması işlemi başlamış ordular terhis edilmiştir.<sup>14</sup> Başsız komutanlar silahları teslim etmek gafletinde bulunmuşlardır.

İşte, MUSTAFA KEMAL, böyle bir ortamda Harbiye Nazırı ve genel Kurmay Başkanının azledilmesini de isteyecek kadar ileri giden İngiliz Generalinin isteğine Sadrazamın direnmesi gerektiğini bildirmiş<sup>15</sup> ve Türklerin onurunu düşünen ve artık ne yapması gerektiğine karar vererek büyük bir azim ve yüreklilikle mücadeleye soyunmuştur. Gayesine ulaşmak için her yolu denemiştir. Bir yandan İskenderun'un işgaline rıza gösterelim diyen Sadrazam İzzet Paşaya karşı çıkmış, düşmana ateş açılması gerektiğini bildirmiş, diğer yandan, İngiliz'lerle ilişki kurmak için casus Rahip Frew adlı kişiyle dostluk kurarak İngiliz

<sup>10</sup> Avcıoğlu D: Milli Kurtuluş Tarihi, İst. 1989, s. 105 vd.

<sup>11</sup> Armstrong. H.C: Bozkurt, İst. 1997,s.69

<sup>12</sup> Avcıoğlu D:a.g.e.,s. 285 vd. ABD başkanı Wilson, İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın Türkiye'yi paylaşma pazarlıklarından ve gizli anlaşmalardan haberdirdir ve en yakın arkadaşı albay House un bu toplantılara katıldığını ve İngiliz Savaş kabinesinde toplantı dahi yapıldığını bilmektedir. Albay House un notu" Türkiye'yi hem Asya da ve Avrupa'dan neşe içinde paylaştık" haberi üzerine Wilson Osmanlı İmparatorluğuna son verme söylevini 1917 başında açıklayacakken aklına Türkiye'deki Büyükelçisi ve Amerikan okulları misyonerlikleri ve örgütler gelir, onların başına gelebilecekleri düşünür ve toprak paylaşımı konusuna değinmez, s. 302 vd.

<sup>13</sup> Avcıoğlu: a.g.e.s.151 vd.

<sup>14</sup> Ibid.,s. 106 vd.

<sup>15</sup> Ibid.,s. 121 vd.



yetkililerine ulaşmak istemiştir. Gazetelere belli bir amaçla İngilizleri öven demeçler vermiştir.

19 Mayıs'ta Samsun'a çıkması ile amaçlarının ne olduğu ortaya çıkmaya başlamış ve yabancılar tarafından padişah yanlısı ve dost olarak zannedilen, seyahati için vize verilen MUSTAFA KEMAL'in dost olmadığı BAŞ DÜŞMAN OLDUĞU ANLAŞILMIŞTIR.<sup>16</sup>

**O**, Amerikan Mandası taraftarıymış gibi de görünmüş, Ruslar ile Bolşeviklik edebiyatı yapmış, usta bir TEKNİSYENDİ.<sup>17</sup> MİLLİ SINIRLAR İÇİNDE TAM BAĞIMSIZLIK ilkesi ile istikametini belli etmişti.

VE

BAĞIMSIZ BİR TÜRK DEVLETİ KURACAKTI

MUSTAFA KEMAL ideasının KEMALİST deyimi ile açıklanmasına yorum getiren İngilizler KEMALİSTLİĞİ, eşkıya anlamı ile bir tutmuşlardır. İngilizler bir avuç çete olarak gördükleri MUSTAFA KEMAL'i ve etrafındakileri küçümsemişlerdir. **O'** na Asi bir General diye tanımlama yapan Lloyd George, MUSTAFA KEMAL'in Majestelerinin Hükümeti ile muhatap olamayacağını belirtecek kadar ne denli dar görüşlü ve hasmını tanımaktan aciz olduğunu sergilemiştir. Ancak Prof. Toynbee, MUSTAFA KEMAL bir Kemalist değildir<sup>18</sup> diye eserinde yazarak ATATÜRK'ün eşkıya olmadığını Kemalistliğin eşkıya olarak nitelenemeyeceğini 1922 lerde açıklamıştır.

1936 yılında İngiliz Kralı VIII Edward İstanbul'a gelmiş ve ATATÜRK ile dört defa görüşmek gereğini duymuştur. Türkiye ile İngiltere arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. 1934'te İngiltere Akdeniz deki korsan eylemleri engellemek ve Habeşistan'a İtalya'nın saldırması üzerine Türkiye'ye yaklaşmıştır. <sup>19</sup>Montreux Konferansında Türkiye'ye destek vermiştir. Majestelerinin hükümeti ile muhatap olamayacağı söylenen ATATÜRK huzuruna gelinmiştir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, ÜLKENİN TÜMÜNÜN İŞGAL EDİLDİĞİ DÖNEMDE, 10 Temmuz 1919 da Erzurum Kongresini toplayarak, sivil bir vatandaş olarak ulus haline getireceği halkın geleceğini belirlemek üzere aşağıda açıklanan ilkeleri kabul ettirmiştir.

<sup>16</sup> Ibid.

<sup>17</sup> Ibid., s.122.

<sup>18</sup> IBİD., S. 129

<sup>19</sup> Dilan H.B: Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası, İst. 1998,s.33 vd

*\*Doğu illerinin Trabzon ve Canik'in hiçbir gerekçe ile vatandan ayrılmayacağını;*

*\*Her türlü yabancı işgal ve saldırısına karşı ulusun kendisini birlik olup koruyacağını, direneceğini;*

*\* Vatanın ve bağımsızlığının korunması için İstanbul Hükümetinin yeterli olmaması halinde bu amacı sağlamak için Anadolu'da bir hükümet kurulacağını;*

*\*Bütün ülkede Kuvay-ı Milliye (ulusal direniş hareketi) ve iradeyi milliyenin egemen kılınacağını;*

*\*Gayrimüslim azınlıkların siyasal egemenlik ve sosyal dengeyi bozan ayrıcalıklarının olamayacağını;*

*\*Manda ve himayenin kabul edilemeyeceğini;*

*\*Ulusal Meclisin derhal toplanması ve hükümet işlerinin meclisin denetiminde yürütülmesi gerektiğini;*

*\*Ulusun insani ve çağdaş amaçları ile kendi gereksinmelerini gene kendisinin belirleyeceğini;*

İçeren bildiriye kabul etmelerini mümkün kılmıştır.

Aynı şekilde 6-11 Eylül 1919 tarihlerinde Sivas Kongresini düzenleyen MUSTAFA KEMAL ATATÜRK Erzurum Kongresindeki bildiriye benzer nitelikte bildiri ile; Ulusal sınırlar içinde vatanın bir bütün olduğu, her türlü işgal ve saldırıya karşı ulusça direnileceği, İstanbul Hükümetinin vatanı terk etmesi halinde ülkenin bağımsızlığını korumak için her türlü önlemin alınmış bulunduğu, Kuvay-ı Milliye ve İradeyi milliyenin tüm ülkede geçerli kılınacağı, manda ve himayenin kesin ret olunacağı, ulusal iradeyi temsil etmek üzere Millet Meclisinin derhal toplanacağı, Anadolu ve Rumeli müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında tüm direnme örgütlerinin birleştirildiği ve genel örgütlenmeyi gerçekleştirmek için Temsilciler Heyeti seçildiği, hususlarında kararlar alınmıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK bu kongrelerde alınan kararların hiçbir tanesinden sonradan ne vazgeçmiş ve ne de uygulamaktan imtina etmiştir. Halkı yanıltmamış, alınan kararlara harfiyen uymuştur. Bu kararların dışına çıkmayarak demokratik bir uygulama sergilemiştir. Çünkü halkın aldığı kararlar doğrultusunda icraatını gerçekleştirmiş, gücünü halktan almıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, için kuruluş dönemlerinde, içte ve dışta bir program olmadığı zannedilerek çeşitli açıklamalar yapılmakta idi. Oysa O, tüm adımlarını son derece programlı ve disiplinli olarak tesbit etmiştir. Programının ne olduğu konusunda da ortaya çıkacak sonucu görerek karar verilmesini bildirmiştir.

Kurtuluş mücadelesine giren azimli asker MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün bilinçli bir programa göre adım attığı ve düzenli, akılcı bir programının olduğu meydana getirdiği eseri ile sabit olmuştur. Eserini meydana getirmedeki görüşlerini gözden geçirerek bu akılcı ve bugün halen geçerli olan görüşlerini belirtmeye çalışacağız.

## B)ATATÜRK'ÜN İLKE VE GÖRÜŞLERİ

### a)Siyasi Görüşleri ve Devlet Yönetim Modeli

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün Genç Türk Devletinin kuruluşundaki SİYASİ GÖRÜŞÜ ULUSAL EGEMENLİK doğrultusunda olmuştur.<sup>20</sup>

Osmanlıdaki istibdatı yıkmak ve çürük idare yerine Milleti Hâkim kılmak için ATATÜRK daha Selanik'te Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin şubesini kurarken arkadaşlarına ulusal egemenlik ve milletin hâkim olacağı bir Devlet düzeninden bahsetmekle halkın iradesinin hâkim olacağı bir Devlet düzeninin en iyisi olduğunu anlatmak istemiştir. ATATÜRK, 1921 deki oluşumda da milletin hâkim olmasını sağlamak için çalışmıştır. ATATÜRK'ün eyleminin odak noktası ulusçuluktur.

Genel olarak ulusçuluk<sup>21</sup>tarihsel bir varlık olarak, bireyler arasında soy kan birliği olmaktan çok, birlikte yaşamak ortak menfaat inancıdır.

<sup>20</sup> Avcıoğlu D: a.g.e.,s 122, Göze A: Siyasal düşünce Tarihi, İst. 1982,s. 367 vd.,Erol C:Atatürk Milliyetçiliği ve Ceza Hukuku, Atatürk Sempozyumu, İmt. 1983,s.339 vd.

<sup>21</sup> Bir Devletin sınırları içinde yaşayan insan topluluğuna verilen ulus adı, millet, halk, ahali, nüfus olarak da tanımlanabilir. Ulus kavramı Fransız ihtilali ile ortaya çıkan bir kavramdır. 1789 döneminde gelişen bu kavram daha önceleri dil ve soy birliğine dayanarak birlikte yaşayan toplumlar için kullanılmıştır. Ulusun oluşmasında çeşitli faktörler bulunduğunu açıklayan görüşlere göre, ulusu, ortak dil birliği, ortak ata birliği, aynı kök ve soydan gelenler meydana getirmektedir. Bunların hepsinin eleştirilecek tarafı bulunmaktadır. Ulusun meydana gelmesinde orta çıkarlar ve siyasal gücün bulunması insanları birleştirmektedir. Siyasal güç için açıklamak gerekir ki, siyasal güç, bir ulusu meydana getirmez ancak önceden oluşmuş bir toplumun ulusun varlığını sürdürmesini mümkün kılar. Tek başına siyasal gücün bir yapı oluşturması mümkün değildir. Osmanlı İmparatorluğunda siyasal güç toplulukların aynı çatı altında yaşamasını mümkün kılamamış ve dağılmaya çözülmeye gitmiştir. Oysa ortak çıkarların birleştirici rolü insanların buna inanması ve sahip çıkmaları ile mümkündür. Çıkarın insanlar arasında ortak olması ve farklılığın bulunmaması ile ulus meydana getirilebilir. İnsanların ortak çıkarları birbirinden farklılaşır, bu takdirde ortak çıkar söz konusu olmadığından çıkar birleştirici değil ayırıcı unsur olur. Keza din birliğinin de ulusun oluşmasında önemi olduğu vurgulanmıştır. Ancak Atatürk, din birliğinin ulusun meydana getirilmesinde Türk Ulusu tablosunda farklı bir görünüm sergilediğini vurgulamıştır. ATATÜRK "Türkler Arapların dinini kabul etmeden önce de büyük bir ulus idi. Arap dinini kabul ettikten sonra ne Arapların ne de aynı dinde bulunan Acemlerin, ne de Mısırlıların ve

Ulus topluluğunda insanlar aynı tarihi yaşadıkları için bir ulus olarak yaşarlar.<sup>22</sup> Ortak unsurların yaratılarak üzerinde yaşanılan toprağa bağlı ve sahip olarak, dil birliği, tarih birliği, düşünce, ahlak birliği içinde ve tüm değerlerini korumak azmi ile ulusunu sevmek, ülkesini her şeyden üstün tutmak bilinci ile meydana getirilen topluluk, ulustur.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün ulusçuluğu, ulusal bir harekettir, sınıfsal olmayıp birleştirici ve kaynaştırıcıdır. Irkçı ve Turancı katiyen değildir.<sup>23</sup> Başkalarının ulusuna saygılıdır, sınıf kavgası ve mezhepçiliğe karşıdır. Sevinç ve kaderde birliği öngörmektedir.<sup>24</sup> Komünist, Bolşevik, saltanatçı, hilafetçi değildir. Ulus hâkimiyetini öngörür ve halkın yönettiği demokratik sistemin savunucusudur.<sup>25</sup>

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ulusçuluğu son derece ileri görüşlü ve olması lazım gelen bir ulusçuluk anlayışıdır. Toplum içindeki farklı din, inanç, ırk, kan bağı içinde olunmasının ulus meydana getirmeyi engellemediğini ortaya koymuştur. Türkiye'de yaşayanların aynı tarihe ve atalara sahip bulunmasının ve ortak bir dil kullanmasının ulusu oluşturduğu ve bu ulusun ülkesini severek onun bağımsızlığını isteyip daima ileriye götürmek azmi ile çalışılmasını istemiştir.

Bu zihniyet ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasını oluşturmuştur.

Halk hükümeti kurarak halkın kendi geleceğini bizzat tayin eder duruma gelmesini sağlamak isteyen MUSTAFA KEMAL ATATÜRK Devlet yönetiminin adından bahsedilmeden milli egemenlik bağlamında cumhuriyet yönetimini sağlamak için azimli adımlarla yürümüştür. Ulusal egemenliğin ancak cumhuriyet yönetimi biçimi ile sağlanacağını müdafaa etmiştir. Yönetimlerin amacının ulusun korunması ve ulusun refahının sağlanması olduğunu<sup>26</sup>, bunun için de iyi

---

diğerlerinin Türklerle birleşip bir ulus oluşturmalarına etkisi olmamıştır. Tam tersine, Türk ulusunun ulusal bağlarını gevşetmiştir. Ulusal hisleri ve ulusal heyecanı uyuşturmuştur. Bu pek doğaldı. Çünkü Hz Muhammed'in kurduğu dinin gayesi. Bütün milliyetlerin üstünde gelen- kapsayıcı bir Arap milliyeti siyasetine dayanıyordu. Bu Arap düşüncesi ÜMMET sözcüğü ile ifade olundu. Muhammet'in dinini kabul edenler kendilerini unutmaya hayatlarını Allah kelimesinin her yerde yükseltilmesine hasretmeye mecburdurlar" ,(göze A: İnkılap tarihimiz ve Atatürk İst. 1984, s.465 vd.

<sup>22</sup> Ibid., s.468 vd.

<sup>23</sup> Ulusçuluk ve Turancılık veya ırkçılığı esasen birbirine karıştırmamak gerekir. Zira sosyal siyaset olarak ulusçuluk. Ulusun bütünlüğünü ele alır ve ulusun özgürlük içinde ve bağımsız olarak yaşamayı amaçlar ve ülke içinde yaşamayı hedefler. Barışçı, insancıl, eğitimi bir ilkedir. Irkçılık ise, aynı ırktan gelenleri aynı bayrak ve tek egemenlik altında toplamayı hedeflediğinden ülke sınırları ile bağlı değildir. Bu ilke dünya barışını tehdit eder. Bu nedenle ATATÜRK'ün ulusçuluğu ile ırkçılığı birbiri ile karıştırmamak gerekmektedir. (Göze A: İnkılap., s.482 vd)

<sup>24</sup> Cihan E: a.g.e., s. 346 vd.

<sup>25</sup> Tunaya Z: Atatürk. 101 vd.

<sup>26</sup> NUTUK, s.531-541.(Nur Ardakoç uyarlaması İst 1987)

yönetimlerin bu amaca varabileceğini belirtmiştir. Bu amacın sağlanmasında cumhuriyet yönetimine sahip ülkelerde birbirine karşıt siyasi partilerin oluşmasının normal ve gerekli bulunduğunu açıklamıştır.<sup>27</sup> Cumhuriyetle yönetimde meclis cumhurbaşkanını seçecek ve cumhurbaşkanı da başbakanı, başbakan da hükümeti oluşturacaktır. Böylece icra organı ile yasama organı ayrılacaktır.

Kafasında tasarladığı modele ulaşmak ve Türkiye'yi daha ileriye, hep ileriye götürmek, çağdaşları ile aradaki seneleri kapatmak için, programını uygulamaya geçirmenin zamanının geldiğine inanarak, 29-30 Ekim 1923 gecesi, daha önce İsmet İnönü ile hazırladığı şekilde Teşkilatı Esasiye Kanununun 1. Maddesinde;

***“Türkiye cumhuriyeti Devletinin şekli hükümeti Cumhuriyettir. Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis hükümetin inkısam ettiği şubata idareyi İcra Vekilleri vasıtası ile idare eder.”***

Cümlesi ilave edilerek, ve 8 ve 9 maddelerin değiştirilmesine ve yerine,

***“Türkiye Reisicumhuru, Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazife i riyaset, yeni Reisicumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihap olunmak caizdir.***

***Türkiye Reisicumhuru devletin reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise Heyeti Vekileye riyaset eder.***

***Başvekil, Reisicumhur tarafından ve Meclis azası meyanından intihap olunur. Diğer vekiller, Başvekil tarafından gene meclis azası arasından intihap olunduktan sonra heyeti umumiyesi Reisicumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur. Meclis hali içtimada değilse, keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talik olunur.”***

Şeklinde hükümleri konulmasını istemiştir.

Çok ince bir taktik ile meclisteki hükümet bunalımından yararlanarak, kendisinden bu bunalımı çözmesi için davet edilmesini sağlamış ve meclise davet edilmesi üzerine, nazlı bir şekilde Meclise giderek, Cumhuriyetin kabul edilmesini sağlayan ve kendisinin ilk Cumhurbaşkanı olması için meşhur konuşmasını yapmış

<sup>27</sup> Ibid., s.370.; NUTUK,s. 291-292 vd.453-458. Belirtmek gerekir ki. ATATÜRK cumhuriyeti Mecliste kabul ettirebilmek için çok ince manevralar yapmak zorunda kalmıştır. Meclisin cumhuriyete karşı bir isteği ve bilgisi bulunmamaktadır. Ancak ATATÜRK bir hükümet bunalımı yaratarak cumhuriyeti ilan ve kendisini cumhurbaşkanı olarak kabul ettirmiştir. (Armstrong H. Bozkurt ,,s. 167 vd.; göze A: Siyasal Düşünceler ,,s.465 vd.

ve İsmet İnönü ile hazırlamış olduğu taslağın Mecliste kabul edilmesi ile cumhuriyet ilan olunmuştur.<sup>28</sup>

Bu aşamada Türkiye güllük gülistanlık değildir, birçok muhalifler bulunmaktadır. Meclisten birçok farklı ses çıkmaktadır. Menfaat grupları her zaman olduğu gibi o zamanlarda da vardır, kime ve neye hizmet edeceklerini bilmeyen cahil, dünya Devletlerini ve amaçlarını bilmeyen, tanımayan birçok kimse de vatansever milletvekillerinin yanında milletvekili olarak bulunmuşlardır. Dönem Hilafet sorununun behemehâl halledilmesini gerekmektedir. Demokrasiye aykırı birçok sorunu ince ve keskin zekâsı ile teker teker halletmesini bilmiştir.

Tek partili sistemden çok partili sisteme geçilmesini de isteyen MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, partilerin kurulmasını sınıf oluşması olarak algılamamak gerektiğini açıklamıştır. Türkiye’de toplumun çoğunluğunun çiftçi ve çoban olduğunu, arazi sahiplerinin, ticaret erbabının, işçinin, aydın ve bilginlerin de olduğunu, her birinin toplumda diğerine gereksinimi bulunduğunu, birbirlerine düşman olamayacaklarını bu nedenle partilerin sınıf partisi değil, toplumun tümüne hitaben kuruluşlar olacağını açıklamıştır. Halk Partisinin kurulmasında yaptığı açıklamada bu partinin sınıf çıkarlarını eşit biçimde birini diğerine düşman etmeden sağlamayı amaç edinmiş bir kuruluş olması gerektiğini belirtmiştir.<sup>29</sup>

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK çok partili sisteme geçilmesini ve bunun uygulanmasını görmek istemiştir. Burada açıklamak gerekir ki, yaptıkları ile diktatör olarak nitelendirilen ATATÜRK için düşünce tarzı ve uygulamaları değerlendirildiğinde, Diktatör olarak yorumlanması mümkün değildir. Geri bir durumdan ileriye gitmek telaşı içinde olan ATATÜRK, bu yeni denemesi için genç Türk Devletinde henüz tüm devrimlerin gerçekleşip yerine oturmadığı bir dönemi seçmiş olduğundan, karşıt gruplar, muhalifler, dinci kesimler hemen bu ikinci parti etrafında toplanarak batılı anlamda demokrasinin işlemesine imkân

<sup>28</sup> Altınar A: Her Yönüyle ATATÜRK, İst. 1986,s. 352 vd.(ATATÜRK’ün Millet Meclisinde kürsüde yaptığı konuşmanın metnini özelliği nedeniyle buraya almayı uygun bulduk. “**Muhterem arkadaşlar hallinde müşkülata duçar olduğumuz meselenin sebep ve illeti bütün rüfekaca (arkadaşlar) taayyün (belirmiş) etmiş olduğu kanaatindeyim. Noksan, kusur takip etmekte olduğumuz usul ve şekildedir. Filhakika, mevcut Teşkilatı Esasiye Kanunumuza tevfikan (uygun olarak) ve Heyeti Vekile teşkiline teşebbüs ettiğimiz zaman bütün rüfekanın her biri, Vekiller ve Heyeti Vekile intihabı mecburiyetinde bulunuyor. Heyeti Umumiye’nin birden Heyeti Vekile intihabına (seçimine) mecbur olmanızda görülen müşkülataın halli zamanı gelmiştir. Geçen devrede de, aynı suretle müşkülata tesadüf ediliyordu. Görülüyor ki, bu usul bazen birçok teşevvüslere (karışıklıklara) badi (sebepl) oluyor. Heyeti celileniz bu müşkülün halline beni memur kıldınız. Ben de bu arz ettiğim kanaatten mülhem (esinlenerek) olarak düşündüğüm şekli tespit ettim. Onu teklif edeceğim. Teklifim mazharı (ulaşmak) kabul olursa kuvvetli ve mütesanit (dayanışma içinde) bir hükümet teşkili kabil olacaktır. Devletimizin şekil ve mahiyetini tesbit eden ve hepimiz için gaye olan Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun bazı noktalarını tanzih lazımdır. Teklif şudur...” Nutuk, s. 543-535; Altınar: a.g.e., s.353.**

<sup>29</sup> Göze A: Yönetimler. 353 vd.

vermemişlerdir. Ortaya çıkan tablo olumsuz olduğundan ve ülkenin sulh ve sükûnu ve devrimlerin pekiştirilmesi özellikle ekonominin geliştirilmesi için kapatılmak durumunda kalmıştır.

Böylece ikinci parti ile demokratik bir uygulamaya geçilmesi çabası, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasında zamanın iyi ayarlanamamasından Mecliste kargaşaya neden olmuştur. **O**, Türk halkına olan inancını denemek istemiş ve fakat ülkenin buna hazır bulunmadığını ve henüz emekleyemediğini görmüştür. Bu nedenle halkın emekleyip yürüyünceye kadar onun arkasında olmaya karar vermiştir.<sup>30</sup>

Devlet Başkanlığı ve parti başkanlığının MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün şahsında birleşmesinden dolayı çıkan karşıt görüşlere cevaben,<sup>31</sup> şahsına ilişkin bir açıklama ile; her iki sıfatı taşımasının, taraf tutma niteliğinde olmadığını, taraftarlığının CUMHURİYET TARAFTARLIĞI olduğunu, toplumdaki her ferdi birlikte düşündüğünü, her iki sıfatı taşımasının da genç Türkiye Cumhuriyeti'ni takviye ve hizmet etmek için olduğunu belirtmiştir.

Gerçekten iktidar yolunda ilerleyen ATATÜRK'ün temel aldığı ilkelerin başında NAMUS ve ŞEREF SAHİBİ OLMAK, DAVAYA TAVİZSİZ SAHİP OLMAK, BAŞARILI OLMAK BUNUN İÇİN DE HAYALCİ OLMAMAK, ÖNDERLİĞİNE ORTA KABUL ETMEMEK,<sup>32</sup> gelmektedir. Bu ilkeler sahibi **O**'nun Türk Devletinin kuruluşunda, hırstan, sömürüden, sermayeden gözü dönmüş BATI ile mücadelede Osmanlı Doktrinini bir kenara atmak cesaretini gösteren kişi olarak<sup>33</sup> Devlet Başkanlığı ve Parti Başkanlığının kendisinde birleşmesi son derece doğaldır. Ancak bu başkaları açısından bir örnek teşkil etmemelidir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kurdurduğu Halk Partisinin programında demokratik ve halkçı bir programı benimsemiş bulunmakla beraber, ekonomi alanında o dönemin şartları gereği DEVLETÇİLİK ilkesini uygulatmıştır. Devletin, fertlerin refahı ile ilgilenmesi ve önlem almasının görevi bulunduğunu gerek özel sektöre ve gerekse kamu sektörüne de önem verilen bir uygulamanın gerekli olduğunu, savunarak Devletçilik sisteminde özel sektöre de yer verildiğini açıklamıştır. Türkiye'deki özel koşullar nedeniyle, çökmüş bir ekonomi, parasızlık, yatırımların bulunmaması, dış borçların çok olması karşısında Devletin halkın

<sup>30</sup> Ibid.; Bozkurt, s. 228 vd, 231-237.

<sup>31</sup> Göze A: Yönetimler, s. 351 vd

<sup>32</sup> Akşin S: Çağdaş Düşüncenin Işığında ATATÜRK, İst.1986, s. 53

<sup>33</sup> Tunaya Z: Çağdaş düşüncenin Işığında Atatürk, İst.1986. s.11.

yapacağı işlere önder olması gerekmiştir. Kesin bir zorunluluk olmadığı takdirde piyasalara karışılmayacağını, ancak piyasanın da başıboş olmadığını açıklamıştır. Bu nedenle MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün Devletçilik anlayışı katı bir Devletçilik olmayıp halkın refahına yönelik bir Devletçilik sistemidir. **O**, Türkiye'deki Devletçiliğin komünizm veya sosyalizm anlamında olmadığını ancak ekonomik ve kültürel açıdan ülkedeki koşullar nedeniyle Devletçilik uygulamasının zorunlu olduğunu görerek ekonomik zafer kazanabilmek için belirli bir süre Devletçilik sisteminin uygulanması gerektiğini savunmuştur.

Devletçilik ile çağdaş gelişmeye ulaşılacağını, Türkiye'de uygulanan Devletçilik sisteminin 19. Yüzyıldan beri sürülen sosyalizm taraftarlarının ileri sürdükleri sistem olmadığını, bundan anlaşılması gerekenin,<sup>34</sup>fertlerin özel girişimlerinin ve faaliyetlerinin esas tutularak ve fakat ülke ve ulus için gerekli olanların yapılmasında toplum ile Devletin iş birliği yaptığı bir sistem olarak açıklamak istemiştir.

Devletin ferdi girişimleri kısıtlamaması gerektiğini vurgulayan MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, sadece ferdin gelişmesi için genel şartlara göre kaynak yaratmak için Devletin girişimde bulunmasının gerekliliğini savunmuş ve Devletin fertlere nazaran hırsının niteliğinin değişik olması nedeniyle genel yarar için ülkenin gelişmesinde Devletin girişimci olmasını öngörmüştür. Devletin ferdin karşısında olmadığını, toplum hayatının gelişmesini sağlayacak yatırımların yapılmasının toplum için gerekli olduğunu ve bu nedenle gerekli olan yatırımlara Devletin öncelik vererek bunu sağlamasının<sup>35</sup> zorunlu olduğunu açıklamıştır.

**O**'nun Devletçiliğinin önemli bir sosyal hedefi bulunmaktadır, insanın insanı sömürmesini engellemek istemiştir. Devlet bu hedefe gayri meşru kazanç sağlanmasını engellemek ve vatandaşa yeni çalışma alanları açmak ile ulaşabilecektir. Bu sitemde sosyal adalet sağlanmış olacaktır. Bu anlamda sistemi fakir bir ülkenin sadece Devlet eliyle geliştirilmesi ve endüstrileşmesi<sup>36</sup> olarak görmüş ve aynı zamanda özgürlüğe ve ulusçuluğa taşıyacak bir yöntem olarak kabul etmiştir.

<sup>34</sup> Tunaya T.Z: Çağdaş Düşünce ışığında ATATÜRK, İst. 1986, s.11.

<sup>35</sup>Göze A: Yönetimler, s.374 vd.; Çeçen A: a.g.e., s. 133 vd. ATATÜRKÇÜLÜK, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, Genel Kurmay Başkanlığı Yayını, Ank. 1982, s.34 vd.

<sup>36</sup> Giritli İ: ATATÜRK'ün 100. Doğum yıldönümünde Kemalist Devrim ve İdeolojisi, İst.1980, s. 119,



Türkiye’de uygulanan Devletçiliğin ılımlı bir Devletçilik olduğunu da belirten ATATÜRK<sup>37</sup>, Devletçiliğin anlamını, fertlerin yapamadıklarının yapılarak ülke için gerekli ihtiyaçların Devlet eliyle sağlanmasıdır, şeklinde tanımlar.

### b) Strateji Anlayışı<sup>38</sup>

Latince s t r a t e g u s kökünden gelen strateji generalin sanatı demektir. Napolyon Bonapart, insan ile ilgili ve bilimsel esaslara dayanan yüksek bir sanat olarak tanımlanan STRATEJİNİN yetenek sorunu olduğunu söylemiştir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ün bir ulus yaratma başarısındaki stratejisi kitaplara sığmayacak kadar anlatımı uzun olup<sup>39</sup>, ancak harp stratejisini örnek olarak vermekle Ulusal Mücadeledeki Generalin Sanatına ve yöntemine değinmekle ne mükemmel bir strateji uzmanı olduğunu kavramak mümkündür.

**O’** Askeri Mücadelede üç devrede planını gerçekleştirmiştir.

Direnme ve oyalama devresi denilen birinci devrede Kasım 1918’den 22 Kasım 1919 Amasya Tamimine kadar direnme dönemi ve 6 Ocak 1921’e kadar da Oyalama dönemi devresidir. ATATÜRK bu dönemlerde ORDU kurma çalışmalarını geliştirmiştir. İç ayaklanmalar ile ilgilenmiş Mondros Mütarekesi ile Türk ulusu bir bütün olarak Türkiye sathında mücadeleye girişmiştir. Halkı düşmana karşı direnmeye muvaffak olmuştur. Yunan ve Fransız hareketlerinin durdurulması için Gerilla savaşları ile düşman oyalanmıştır.

Stratejik savunma dönemi 6 Ocak-26 Ağustos 1921 tarihleri arasındaki dönem olup İNÖNÜ Savaşları ile başlayıp SAKARYA Meydan Muharebesi ile son bulmuştur. Askeri dehasını gösterdiği savaşlardır.

Genel karşı taarruz, Sakarya meydan Muharebesinden sonra Afyon Eskişehir hattına çekilmiş bulunan Yunan ordusuna yapılmış BÜYÜK TAARRUZDUR. Bu taarruz bir ulusun geleceğini belirleyecek bir taarruzdur. Türkiye ya var olacak veya yok olacaktır. Kesin olarak başarı şarttır. Yunan ordusunun savaş taktiği olarak en iyi yere konuşlanmış olması ve tüm Batı Anadolu’yu İstanbul Boğazını Marmara’yı Trakya’yı ele geçirme şansını elinde tutması, ateş gücünün Türklerden

<sup>37</sup> Giritli İ: a.g.e.,S.117 vd. Ayrıca ,Atatürk’ün Devletçilik anlayışı ile ilgili görüşleri için bkz. Giritli a.g.e.,s. 119-130: ATATÜRKÇÜLÜK,a.g.e., s. 37

<sup>38</sup> Özsoy M: Çağdaş Düşüncenin Işığında ATATÜRK, İst. 1986, s.37.

<sup>39</sup> Atatürk gerek Sivas ve Erzurum Kongrelerini düzenlettirmede ve gerekse ilk meclisin oluşumunda, cumhuriyeti ilan edişinde, Teşkilatı Esasiye Kanununun kabul ve tebliğ edişlerinde, hükümet bunalımlarını çözmede, Lozan Konferansındaki taktiklerinde Türkiye Devletini kurduktan sonra gerçekleştirdiği devrimlerde hep inanılmaz stratejisi sayesinde başarıya ulaşmıştır.

çok üstün bulunması MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ü yıldırılmamıştır. İşte bu BÜYÜK TAARRUZ stratejisi başlı başına bir araştırma konusu olup esasen birçok tez çalışmasının yapılmasını mümkün kılmıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün bu stratejisi yıldırım savaş doktrininde yer almış bir stratejidir ve dar cepheler üstünde yoğunluk merkezi kurmak ve yoğunluk merkezinin silindir gibi yuvarlanma ve toparlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu strateji ile elde edilen kesin başarıdır ki, Yunan ordusunun Anadolu'yu istila etme emeline son verilmiş ve 9 Eylül'de de İzmir'den Yunan ordusu denize dökülmüştür.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ulusun kurtuluşu, özgürlüğü için stratejiyi geniş boyutlu olarak ele almıştır. Savaşı bu özgürlüğü sağlayabilmede bir araç olarak görmüştür. Onun askeri stratejisinin klasik bir kalıbı bulunmamaktadır, kalıpları kendisi yaratmaktadır. **O'** yaratıcı ve dinamiktir, bir tek kalıbın adamı olmayıp, içinde bulunulan zaman, durum ve araçların gerektirdiği yeni şartlara göre yeni stratejilerin geliştirilebileceği görüşündedir.

ATATÜRK:

“HİÇBİR ZAFER GAYE DEĞİLDİR,  
ZAFER ANCAK KENDİSİNDEN DAHA BÜYÜK BİR GAYEYİ  
ELDE ETMEK İÇİN EN BELLİ BAŞLI VASITADIR”.

Sözü ile uzun vadede siyasal bir zafer inancı için ne denli dinamik olduğunu ortaya koymuştur. Parçalanmış bir Osmanlı ülkesindeki eskimiş anlamını yitirmiş ve çeşitli odaklarca Devletin yıkılmasında araç olarak kullanılan kural ve kaidelerden yola çıkarak hiçbir şey yapılamayacağını gören bilen MUSTAFA KEMAL ATATÜRK yeni bir yöntem yaratması gerektiği bilincinde olarak sürekli ileriye görme ve izleme stratejisini kurmuş ve başarıya ulaşmıştır. Başarısı hep yeni stratejileri yaratmaktaki ustalığı ve becerisi sayesinde olmuştur.

### c) Sosyal Görüşleri<sup>40</sup>

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, taklitçilik ile başarıya ulaşamayacağını çok iyi bilmektedir. Pek çok aydının halkın gelişmesi ve mutlu olması için, başka ulusları taklit ettiklerine değinerek, bunların hiçbir devirde başarılı olmadığını

<sup>40</sup> Göze A: Yönetimler, s.358 vd.

belirtmiştir. Genellikle incelemelerde, düşüncelerde esas olarak kendi ülkemizin, kendi tarihimizin, kendi geleneklerimizin ve özelliklerimizin ve gereksinmelerimizin esas alınması gerektiğini, önemli olanın kendimizi bilmek ve tanımak olduğunu vurgular.

Her ulusun kentine has özellikleri bulunduğundan, hiçbir ulus aynen diğersinin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü taklit ile bir ulus diğers ulus olamaz ve kendi ulusallığı da kalmaz, sonuç olarak bir ulus için mutluluk olanın diğers için felaket olabileceğini belirtmiştir.

Türk ulusunun bir geçmişe sahip bulunduğunu Osmanlı-Selçuklu ve ondan önceki Türk Devletlerine kadar geçmişi olan ulusun kendi benliği, hayatını unutmamanı onu kölelik yönüne iteceğini açıklamıştır. Türk ulusunun hiçbir devirde köle olmadığını ve köleliği kabul etmeyen nitelikte bir ulus olduğunu belirtmiştir. ATATÜRK'ün kölelik olarak vasıflandırdığı husus sadece bir başka ülkenin hâkimiyetinde olmak olarak anlaşılmalıdır. **O'**na göre başkalarını taklit etmenin de kendi değerlerinden harsından kaybetmenin de boyundurukluk olduğu ve özgürlüğün kaybı demek olduğudur.

Ulusların kendi milliyetçilik görüşleri onların uygarlığa yönelmelerine engel değildir uygarlığa ayak uydurmak için DEVRİMLER gerçekleştirmek gereklidir.

### **aa) İnsanların Birbirlerine Bağlı Olması ve İnsan Sevgisi**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, Türkiye'de yaşayan toplumu bir ulus sayarak, bunlar arasında fark gözetmeksizin ulusal çıkarları her şeyin üzerinde tutarak, modern bir yapılanma ile sosyolojik bir temele oturan bir ulusu, ulusal Devlet ile yaratmak istemiştir. Önce ulusal bir Devlet ve bu Devletin koyduğu kurallar ile farklı kökenlerden gelen halkları bir arada tutmayı hedeflemiştir.

**O** toplumun yükseltilmesini amaçlamış ve bunun için toplumun birbirine kenetlenmesini istemiştir. İnsanların sosyal bütünün parçaları olduğunu, bu nedenle aralarında tabii bağlar bulunduğunu ve bu bağların sosyal ekonomik olduğunu açıklar. İnsanların gelişmesini hedeflemiş ve insanların gelişmesinin anlamının birbirlerine benzemek olarak tanımlamamıştır. Ancak, dünyanın birliğe doğru gittiğini, insanlar arasında sınıf, derece, din, giyim farklarının azalacağını belirtmiştir. Birliğe doğru yürümenin sulha götürdüğünü, kavganın yabancılar arasında oluştuğunu açıklayarak birliğin gerekliliğini sergilemiştir. Birliktelikte insan sevgisine çok önem vermiştir. İnsanları mutlu etmek için onları yakınlaştırmak ve birbirine sevmeyi öğretmektir. Karşılıklı olarak birbirlerinin

maddi ve manevi gereksinmelerini sağlamalarına çalışmaktır. İnsanların ancak yüksek ve mukaddes hedeflere doğru yürümeyle, akıl ve vicdanlarının rahat olabileceğini ve böylece yükselinebileceğini açıklamıştır.

Sevgiyi açıklarken de bu sevginin ulusal varlığın kaybına varacak şekilde olmaması gerektiğini de vurgulamıştır. Düşmanlığı ret eden MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kimseye düşman olmamak gerektiğini ancak insanlığın düşmanı olanların düşmanı olmak gerektiğini belirtmiştir. Ülkeyi yönetenlerin önce kendi uluslarının mutluluğunu sağlayacaklarını ve aynı zamanda bütün uluslar için de aynı duygunun benimsenmesinin gereğini açıklamıştır. Dünya olayları ile ilgilenilmek gerektiğini, olayların uzakta olmasının herkesi ve bizleri de etkileyeceğinin düşünülmesini, insanlığın hepsinin bir vücut ve ulusların bunun uzuvları olduğunun kabul edilmesini ve dünyanın herhangi bir yerindeki rahatsızlık varsa bu sorunla kendimizde imiş gibi ilgilenilmesi gerektiğini açıklamıştır<sup>41</sup>.

### **bb) Toplumda Aile çocuk ve Kadın Hakkındaki Görüşleri**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, aileye çok önem vermiştir. Kendi yaşantısında içinde bulunduğu şartlar kendini düşünmesine imkân vermediğinden her konuda örnek olmasına rağmen aile kurumu açısından bir örnek teşkil edememiştir.

**O**, uygar bir toplumun temelinde ailenin yattığını, aile içindeki huzursuzluklar ve kötülüklerin toplumu gerek sosyal ve gerekse ekonomik ve politik açıdan etkileyeceğini vurgulamıştır. Aile bireylerini teşkil eden kadın ve erkeğin tabi olacakları hukukun önemini üzerinde durarak, aile bireylerinin görevleri olduğunu ve bunun özümsemesi gerektiğini açıklamış, evliliğin kutsal, çocuk sevgisinin insan için bir ihtiyaç, olduğuna inanmıştır.

Çocukların yetiştirilmesinde onlara serbestçe konuşma, düşündükleri duyduklarını söyleme imkânı verilmesini istemiş ve hatalarının düzeltilerek yalancı ve riyakâr olmalarının önlenmesinin mümkün olacağını belirtmiştir. Çocuk terbiyesi üzerinde duran ATATÜRK, çocukların ülkeye yararlı olabilmeleri için iyi yetiştirilmeleri ve iyi eğitim verilmesini kız çocukların erkek çocuklarla aynı eşit eğitimi alması gerektiğini, ana kucağından en yüksek eğitime karar çocukların temiz yüreklerinde vatan, ulus aile sevgisi, doğruluk iyilik ve güzel şeyler uyandırılmasını<sup>42</sup> salık vermiştir.

<sup>41</sup> Görüş ve Direktifler, s.119 vd; Göze A: inkılap, . 327.

<sup>42</sup> Görüş ve Direktifler. 127; Göze A: Yönetimler. 363

Çocukların ve gençliğin yetişmesinde onlara çok önem verdiğini ve onların tüm karanlıkları, şarlatanları, ahlaksızlıkları yok ederek vatani ışığa götüreceklerine inanarak bütün ümidinin gençlik olduğunu vurgulamıştır. Milleti bağrında temiz bir gençlik yetiştiğini ve eserini onlara bırakacağı için gözünün arkada kalmayacağına inanmıştır. Toplumun gelişmesinde spora önem vermiştir. Zekânın gelişmesinde beden de gelişmesinin önemini açıklamış başarı için sporun görev kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir<sup>43</sup>.

1927 Ekim’inde Büyük Nutkun son bölümü olan Gençliğe Hitabesi, gençliğe verdiği değeri ve ülkeyi gençlere teslim etmekle ne denli onlara güvendiğini göstermektedir<sup>44</sup>.

ATATÜRK, Gençliğe Hitabesi ile gençliğe bu vatani nasıl ve hangi şartlarda kurtarıp kurduğunu bildirmiş ve onlara eserini emanet ile yapmaları gerekeni bildirmiştir. Gençliğe Hitabe çok derin anlamlı olup son derece veciz bir ifade ile gelecek için direktifleri ihtiva etmektedir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kadına TÜRK KADININA, özel değer vermiştir.

Kadının en büyük görevinin analık olduğunu ilk terbiye yerinin ana kucağı olması sebebiyle analık görevinin çok önemli bulunduğunu, kuvvetli bir millet için sağlam aile terbiyesinin gereğini belirtmiştir. Türk kadınının yüksek nesiller yetiştirmeye muktedir olduğunu, sosyal tüm hakların kadınlarca kullanılmasının asıl olduğunu, dünyanın hiçbir yerinde ve başka hiçbir ulusta Anadolu kadınının mesaisini yapmış bir kadın olmadığını, ulusun zafere götürülmesinde Anadolu

<sup>43</sup> Görüş ve Direktifler,s.127 vd.

<sup>44</sup> Gençliğe Hitabesi her an hatırlanması gerektiği için buraya almakta yarar görülmüştür.

Ey Türk Gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel senin en kıymetli hazinendir.

İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahili ve harici bedhahların olacaktır.

Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin!

Bu imkân ve şerait, çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler.

Cebren ve hile ile aziz vatanın kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir.

Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hatta hiyanet içinde bulunabilirler.

Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr-ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklâl ve Cumhuriyeti'ni kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur! (1927) Nutuk.,s. 593-594

kadını kadar hiçbir ulus kadınının çalışmış olamayacağını, belirten MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kadınların erkeklerden daha fazla aydın olması gerektiğini ve buna mecbur olduklarını açıklamıştır.

İslam dininin, kadınları erkeklerden daha geri tutmaya imkân veren nitelikte bulunmadığını ve Türk tarihinde de kadınlarla ilgili kısıtlamaların yer almamış olup, Türk toplumunda kadınların ilim, irfan ve diğer hususlarda erkeklerden hiç geri kalmamış olduklarını vurgulamıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kadınların giyimi hakkında da 1923 lerde<sup>45</sup> sosyal hayatta kadın ve erkeğin birlikte çalışabilecekleri ve din kuralları gereği kadının örtünmesinin onlara külfet getirmeyecek tarzda ve adaba uygun olması gerektiğini vurgulayarak, basit bir giyimin mümkün olduğunu ve tesettürün (giyim tarzının) kadınların erkeklerle birlikte faaliyet göstermelerine engel teşkil etmeyecek şekilde olmasının da da bir aykırılık olmadığını söylemiş, kadınları çağdaş giyim için cesaretlendirmiştir.

Kadınların giyimine eğitime, çocuk yetiştirmesine varan en ince detaylarına kadar düşünen MUSTAFA KEMAL ATATÜRK gerçekten bir örnek ulus yaratmak gayretinde olmuştur.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, kadının durumunun sadece giyim ve çocuk yetiştirmek olarak görmemiştir. O'nun en büyük arzusu mecliste kadınların olmasıydı. 1923 te mecliste bir milletvekili kadınların yapılacak seçimde sayıma sokulmasını önermiş ve fakat büyük itirazlarla karşılaşmıştı. Toplumun nabzını ölçmekte ve zamanı beklemekteydi. Çünkü Türk kadınının ne denli başarılı olduğunu bilmekteydi. Kadınların eğitimi ve toplantılara katılmalarını istemekteydi. Bu fikirlerin tohumlarını ekmek için hep yaptığı gibi gerici alanları seçmekteydi. Bir öğretmenler kongresine kadınlar da katılmış ve bunun üzerine toplantıyı haber alan hocalar ATATÜRK'e giderek şikâyet etmişler, ATATÜRK derneğin başkanının çağırarak,

***“Ne yapmışınız bu öğretmenler toplantısında, Utanmıyormuşsunuz? Ayıp, Toplantıya kadın öğretmenleri de çağırmissınız”***

<sup>45</sup> Görüş ve Direktifler, s. 126; Kadınlık meselesinde şekil ve kıyafeti zahiriye ikinci derecededir. Asıl mücadele sahası kadınlarımız için şekilde ve kıyafette muvaffakiyetten ziyade, asıl muzaffer olunması lazım gelen saha nur ile irfan ile, fazileti hakikiye ile tezeyyün (*süslenme*) ve tecehhüz (*giyimde hazırlanma*) etmektir. İcabı din olan tesettür, kısaca ifade etmek lazım gelirse, denebilir ki kadınların külfeti mucip ve muhalifi adap olmayacak şekli basitte olmalıdır. Tesettürü şer'i kadınlar için mucibi müşkülât olmayacak, kadınların hayatı içtimaiyede hayatı iktisadiyede, hayatı maişette ve hayatı ilimde erkeklerle teşriki faaliyet etmesine mâni bulunmayacak bir şekli basittedir. Bu şekli basit heyeti içtimaiyemizin ahlak ve adabına mugayir değildir.”

Şikâyetçi hocalar bu sözlerden memnun olarak ATATÜRK'ü dinlemektedirken,

*“Peki onları ne diye erkeklerden ayrı oturtunuz? Kendinize mi güveniniz yok, yoksa bu hanımların namusundan mı şüphe ediyorsunuz? Bir daha kadınların ayrı tutulduğunu duymayayım.”<sup>46</sup>*

Diyerek hocalara iyi bir ders vermiştir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK Aile Kanunu çıkartarak tek kadınla evlilik müessesesini getirmekle kadın haklarının koruyucusu olarak ilk adımını kurtuluş savaşı yıllarında esasen atmıştır.

Gerek Türk Medeni kanunu ile kadınlara uygar toplumda olması gereken hakların sağlandığı 1926 da ve gerekse 5 Aralık 1934 tarihinde Türk Kadınına seçme ve seçilme hakkının tanındığı tarihe kadar, Osmanlı döneminden başlayarak çeşitli alanlarda faaliyet göstermiş kadın dernekleri kuruluşlarının yaptığı mücadeleler ve MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün taviz vermez gücüyle birçok muhalefete rağmen kadınların seçme ve seçilmesi imkânı yaratılmıştır.<sup>47</sup> 05.12.1934 tarihinde Teşkilatı Esasiye Kanunu 10. Maddeye,22 yaşını bitiren kadın erkek her Türk meb'us seçmek hakkını haizdir, hükmü ilave edilmiş ve 11. maddeye 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk meb'us seçilebilir hükmü konularak kadınların politik alandaki hakları yasallaştırılmıştır.

#### **d) ATATÜRK'ün Din İle İlgili Görüşleri<sup>48</sup>**

Genel olarak açıklamak gerekirse, din gerek bir inanç ve uygulanacak bir hayat içimi olarak, emir ve yasaklar koyan ilahi bir yasadır. Bu yasanın uygulanmasında Devletin koyduğu yasalarla dini kurallar birlikte uygulanırsa iç içe girerler. Dine itaat etmiş kişi Devlete itaat etmiş ve Devlete itaat etmiş kişi dine itaat etmiş olur. Din ve Devlet kurallarını, maddi ve manevi kurallar birbiri ile barışık olarak güç ve kuvvet merkezi olarak uygulanır. Bu uygulama gerek 16. Yüzyılda Avrupa'da ve 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat ile değişmeye başlamıştır. Din ve Devlet birbirinden ayrı düşünölmeye başlamıştır. Çünkü bunun birçok olumsuz yanları bulunmaktadır. Din veya Devlet kedisini birbirine rakip olarak ta görebilir. Elleriindeki gücü birbirlerinin aleyhine

<sup>46</sup> Kinross L: ATATÜRK,İs.1990 s. 488 vd.

<sup>47</sup> Bu konuda faaliyet göstermiş dernek kuruluş ve partiler ile ilgili açıklamalar için Bkz. Çakır S: Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını, Kadınlar ve Siyasal Yaşam,İst.1.Bası,1991s.131vd.

<sup>48</sup> Göze A: İnkılap ,a.g.e., s. 331 vd,394 vd.: Altın A: a.g.e., s. 474 vd.; Kutay C: Türkçe İbadet ,İst. 1997,s.138 vd,; Görüş ve Direktifler. 139,143/144.

kullanabilirler. Toplumda açık veya gizli olarak kurumları birbirleri aleyhine kullanabilirler. Tarih bu tür örnekler ile doludur.

Manevi ve maddi âlem ile ilgili kuralların birbirlerini etkilemesi ve inanç özgürlüğü için gerekli Devlet düzenini sağlanabilmesi ve bu iki gücün birbirinden bağımsız olarak işlevlerini toplumda görebilmeleri sağlanmalıdır.

Din özgürlüğü<sup>49</sup>, siyasal iktidarlar veya başka kişiler tarafından yasalarla veya başka bir araçla baskıya uğramadan ve korku içinde olmadan, yıldırma veya sindirme politikası olmadan iden inanmak veya inanmamak konusunda özgürlüktür.

İbadet özgürlüğü<sup>50</sup>, inanç ve vicdan özgürlüğünün bir devamı olarak, kişinin inandığı dinin gereklerini ve merasimlerini yerine getirip getirmemede serbest olmasıdır.

**MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, vicdan ve din özgürlüğünü <sup>51</sup>,” Her fert istediğini düşünmek, istediğine inanmak kendine mahsus siyasal ir fikre sahip olmak, seçtiği bir dinin gereklerini yapmak ya da yapmamak hak ve özgürlüğüne sahiptir. Kimsenin düşüncesine ve vicdanına hâkim olunamaz. Vicdan özgürlüğü mutlak ve taarruz edilemez, ferdin doğal haklarının en önemlilerindedir.”** Şeklinde tanımlamıştır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu özgürlüklerin de bir sınırının bulunması toplum gereğidir. Bu hakkın sınırları başkalarının hak ve özgürlüklerinin sınırı ve Devletin güvenliği ve kamu düzenidir. Devlet düzenindeki yasalara aykırı olarak din ve vicdan özgürlüğünün sınırsız olarak kabul etmek mümkün değildir.

Din ve Devlet ilişkisinde eski Türk tarihindeki uygulamada dini yetkisi olanların, toplumun siyasal yaşamında rol almadıkları gözlenmektedir. “Orhon Kitabelerinde, dini yetkisi olanların Devlet işlerinde yetkisi bulunduğu dair tek bir ibareye rastlanmamaktadır. Türklerin tarihinden sosyal yaşamlarından, savaşlarından, ahlaki ve hukuki görüş ve düşüncelerinden söz eden bu zengin kitabelerde ruhaniyetten hiç söz edilmemesi gerçekten dikkat çekicidir. Orhon Kitabelerinin yazıldığı dönemde din adamlarının toplum yaşamında önemli rolleri

<sup>49</sup>Göze A: İnkilap,s, 333 vd.

<sup>50</sup> İbid.

<sup>51</sup> İbid.



vardır, ancak Devlet adamları bunları Devlet işlerine karıştırma gereği görmemişlerdir.<sup>52</sup>

İslamiyet'ten önce Türk Devletlerinde din ve vicdan hürriyetinin var olduğunu görmekteyiz. Türklerin ulusal dini Şamanizimden başka diğer dinlerin de bulunduğu ve insanlar arasında karşılıklı saygı varlığı gözlenmektedir. Devleti yöneten Hanların kendilerini dini lider saymadıkları bir toplum düzeni vardır. Bunun için Türk Devletlerinde teokratik Devlet düzeni söz konusu olmamıştır.<sup>53</sup>

Ancak, İslam'da Hz. Muhammet hem Tanrının kelamı üzerine bir din meydana getirmekteki resul ve hem de İslam dini taraftarlarını bir siyasal toplum haline getiren Devlet adamı görevini yapmıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, vicdan ve inanç özgürlüğünü her ferdin istediğini düşünmek ve inanmak olarak ortaya koyduktan sonra, başarılması zoru gerçekleştirmek yolunda attığı adımlardan menfaatleri bozulanlar, gelirleri kesilenler, halkı uyutarak uyuşukluğundan yararlananlar O'nun din ve Devlet işlerini birbirinden ayırma gayretlerine karşı çıkmışlar ve cephe almışlardır. O'nun, Allaha ve dine inancının olmadığını söyleyerek büyük yanılğı içine düşmüşlerdir. Çünkü bilmiyorlardı ki inancı olmayan hiç kimse O'nun yaptıklarını yapamazdı. İnançsız bir kimse yokluktan varlığa, halkı esaretin eşiğinden döndürüp bağımsızlığa götüremezdi.

Dinsiz milletlerin devamının mümkün olmadığını, Allahın bir olduğunu, Hazreti Peygamberin Allah tarafından insanlara hak dini tebliğ için gönderilen resul olduğunu belirten MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, İslamiyet'in, akla mantığa dayanan bir din olduğunu, mükemmel olduğunu aksi halde sonuncu din olamayacağını savunmuştur.

Müslümanların, elinde bir miyar bulunduğunu herhangi bir şeyin dine uygun olup olmadığını anlamak için akla mantığa ve toplum yararına olup olmadığına bakılmak suretiyle, dine uygunluğunu saptayabileceklerini, bu nedenle bu konularda bir kimseye danışmaya gerek olmadığını<sup>54</sup>söylemiştir.

Hazreti Muhammed'in mezarında doğrulsaydı eğer en çok Türkleri seveceğini, çünkü Türklerin Hazreti Muhammedi görmemiş ve sözlerini duymamış

---

<sup>52</sup> İbid, s.334

<sup>53</sup> İbid.

<sup>54</sup> İbid.,s395

bulunmalarına rağmen, getirdiği dine inanarak Kurana bağlandıklarını<sup>55</sup> açıklamıştır.

**O**, birçok açıklamalarında, din bilginlerinin görevinin Kuran'ı anlamak olduğunu belirtmiştir. Kuran'ın anlaşılmadan okunması aşırı değişik tartışmalara neden olmaktadır. Laik bir hükümet anlayışının benimsenmesi ile bu tartışmalara son vereceğini görmüş ve bunun dinsizlik olduğunu ileri sürenlere de asla fırsat vermemiştir.

İnsanların kendi dinlerini kendi dilleri ile anlamalarına karşı gelenlerin cahil olduğunu, camilerdeki vaizlerin cahil olup ne tarih ne yurt bilgisi ne tabiatla ilgili bilimlerden bir haber olduklarını, bu nedenle dünü ve bugünü kıyaslayamadıklarını, oruç yiyenlerin öldürülmesinin katillik olmadığını ileri sürenlerin bulunduğunu belirterek bunlara bir son vermenin gerektiğine inanmıştır. Dinin piyasa malı olmaktan çıkarılması için özellikle Ramazan vaazlarının cahil hocaların kazanç kaynağı olmasına son vermek istemiştir. Yarım hekim candan yarım bilgili hocalar da halkı dinden eder, cümlesi ile çok şey ifade etmiştir.

Kuran'ın Türkçe 'ye çevrilmesi konusunda etrafındakilere sorular soran MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, bunun mümkün olup olmadığına yanıt aramıştır. Bir ayette," **Biz Kuran'ı Arap Kavmine indirdiğimiz için Arapça indirdik. Yoksa başka diller de indirebilirdik**", yazılı bulunmasından hareketle Kuran'ın Türkçeye çevrilebileceğine inanmıştır. ATATÜRK her şeyin anlaşılması gerektiğini ve bilerek anlayarak iman edilmesini savunmuştur. Nitekim 1927 lerde Kayseri'de bir törende, hazır bulunanlardan biri açılışta hoca efendinin dua okumasını teklif etmiş, ancak **O**, TANRININ onun dilinden de anlayacağını, anlaşılmayan bir dilde ne söylediğimizi bilmeden dua etmenin şart mı olduğunu<sup>56</sup>, sorarak topluma bu şekilde açıklama yapabilecek cesaret ve kudreti göstermiştir. Bu bir aydınlanma bilinci ile yapılmış açıklamadır. Bağnazlığın karşısında durmadır, bilinmeyenlerin arkasından körü körüne gidilmesinin yanlış olduğunu bilerek ve özümseyerek anlayarak ibadetin asıl olduğunun vurgulanmasıdır.

Büyük zaferden sonra halkı bir bayrak altında toplamak fikri ve Halk Partisi umdeleri olarak belirttiği altı okundan bir tanesinin de LAİKLİK olması halkı rahatsız etmiştir. Türkiye Devletinin dini, "Din'i İslamdır" ibaresinin Teşkilatı Esasiye Kanununda yapılan değişiklikle, aslında 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununda olmadığı halde, Devlet dininin İslam olduğuna dair ibare maalesef yer almış

<sup>55</sup> Görüş ve Direktifler s. 139 vd.

<sup>56</sup> Kutay C:a.g.e.,s. 136

bulunmaktaydı. Bu ibare 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda da yer almıştır. Kanunun 2. maddesinde Devlet dininin İslam olduğu hükmü bulunmaktaydı. Aynı zamanda 26. Maddesinde de Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ahkâm'ı Şeriyeyi tenfiz (şer i hükümleri uygulama) edeceği hükmü bulunmaktaydı. <sup>57</sup>Gerek Devlet dininin İslam olduğu ve gerekse şer i hükümlerin Devlet tarafından uygulanacağına dair hükümler Teşkilatı Esasiye Kanunundan 10 Nisan 1928 tarihinde çıkarılmıştır. Bu dönemlerde halk MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'e neden bu ibarenin kaldırılmış bulunduğunu sorabilmek cesaretindedir. **O'** da bunlara Nutukta da yer alan açıklamaları ile cevap vermiştir. 1928 lerde halkın "İslam" ibaresinin kaldırılması konusunu sorabilmesi tartışılabilmesi, Atatürk'ün uygulanmasını istediği rejimin ne olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün din konusundaki görüşlerini anlayabilmek için Balıkesir'de Cuma namazından sonra yaptığı ve ilk ve son Hutbesi olarak tanımlayabileceğimiz konuşmayı incelemek gerekir. Bu konuşmada halkı aydınlatmış ve maksadını açıklamıştır.

Aşağıda yer yer yaptığı konuşma aktarılmıştır.

*“Sevgili Milletdaşlarım hepiniz bilirsiniz ki ve kabul buyurursunuz ki, Allah birdir ve şanı büyüktür...”*

*.....Peygamber Efendimiz Hazretleri Cenabı Hak tarafından insanlara hakayiki tebliğe memur resul olmuştur. O, insanlara feyiz ruhu vermiş ve dinimiz de yeryüzünde son dini Mübin olmuştur.*

*İslam dini mükemmeldir. Akli ve mantıkidir. Bu böyle olmamış olsaydı, kendisiyle diğer kavanini tabiiye (tabii kanunlar) arasında tezad olması icap ederdi. Çünkü bilcümle kavanini kevnienin (yaratılmış, meydana getirilmiş) menba ı Cenabı Haktır.”*

*.....*  
*Efendiler camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Her şeyden evvel itaat ve inkiyadı tamme (itaat ve ibadet ile beraber) ile ibaret, din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek için yapılmıştır.*

*Millet işlerinde her ferd başlı başına bir hizmet ifa etmelidir.*

*Bizde burada din ve dünya için istiklal ve istikbalimiz için neler yapılmak lazım geldiğini konuşacağız. Ben yalnız kendi düşüncelerimi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşündüklerini anlamak istiyorum.....*

<sup>57</sup> Göze A: İnkilap,s. 389 vd

Hutbenin ne olduğunu da şu şekilde açıklamıştır:

*.....hutbe demek, nasa hitap etmek demek, yani söz söylemek demektir..... Hutbe irad edenler günün meselelerine temas ederlerdi.....O günün askeri, idari, mali, siyasi, içtimai hususlarına yer verirlerdi.*

*.....zaruri olan, milletin reisi olan zatın halka doğruyu söylemesi, halkı dinlemesi ve halkı aldatmaması lazımdı. Halk umumi ahvalden ancak bu suretle haberdar edilmiş olacaktı. Ancak bu suretle halk iyi ile kötüyü tefrik edecek ve rastgele kimsenin arkasından gitmeyecektir. Fakat Kuran'ı Azimüşşanın (şan ve şerefi büyük olan) belîğ ve açık ibarelerini anlatmak sonradan müstebit hükümdarların işine gelmemiş ve hutbelerin halkın anlamayacağı bir lisanla ifadesi ve günün icabat ve ihtiyaçlarına temas edilmemesi muvafık görülmüştü. Hutbeden maksat halkın tenvir ve irşadı iken bu yapılmamaya başlamıştı. Bu sebeple bin sene evvelki hutbeleri okumak.....halkın anlamadığı bir dilde hitabeylemek, nasım efkari tenvir (bilgi vermek aydınlatmak) etmez, bilakis tevhiş (korkutur) eder.....minberden akseden sözün anlaşılması ve hakayiki (gerçek) ilmiye ve fenniye de mutabık olunması gerekmektedir.”*

MUSTAA KEMAL ATATÜRK, bu hutbede ülkeye yapmak istediklerini seçimleri ve başarılı olmak için çalışılması ve ekonomiye ağırlık verilmesi gerektiğini vurguladıktan sonra LAİKLİK KONUSUNDAKİ sorunun cevabını da vermiştir.

*“..... Devletin muayyen bir dini olmaz. Çünkü bir Devlet dâhilinde muhtelif dinlere mensup insanlar vardır. Muayyen bir dini resmen kabul etmek, o vatandaşlara üvey evlat muamelesi yapmaktır.....Din fertlere ne kadar lazımsa, hükümetlere o kadar faydasızdır. Hükümet adamı zamanın siyasi işleri içinde zaten bunalmıştır. Bir de onu din gibi emri vicdani ile alakadar kılmamız hem manasız. Hem lüzumsuz bir gayret olur. Büyük Millet Meclisi ve Teşkilatı Esasiye Kanunu, fertlerin dinini tanımakta, onlara serbesti ibadet hakkı vermektedir. Bunun dışında bir de Devletin dini bir siyaset takip etmesi ve iradesi altındaki anasırın vicdan hürriyetlerine maddeten de olmasa manen baskı yapmasını istemek takdir buyurursunuz ki, aklen ve mantıken doğru olmaz. İşte bunun için laisizmi, yani din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılmasını talep ettik.*

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün din konusundaki görüşleri ebetteki bu kadar değildir. Engin bir Kuran ve din ilgisine sahiptir. **O'** din hocalarından daha fazla bilgiye sahiptir. Bunu birçok vesile ile gittiği yerlerde ispat etmiştir<sup>58</sup>.

İslamiyetin ulusa miskin ve aşağı olmayı tavsiye etmediğini, Allah ile Peygamberin insanların ve ulusların değerini ve şereflerini korumalarını emrettiğini ve çalışmayanın insanlıkla alakası olamayacağını bildirmiştir. Zamanın yeniliklerine uymanın kâfirlik olmadığını, bu tür yanlı yorum yapanların amacının İslamların esir olmasını istediklerini vurgulamıştır. Türk milletinin daha dindar olmasını istediğini, başka deyişle bütün sadeliği ile dindar olunmasını istemiştir. Dinine, gerçeklere nasıl inanıyorsa öyle inandığını belirtmiştir<sup>59</sup>.

**O'**nun din anlayışı İRTİCA KARŞISINDADIR. İRTİCANIN KALDIRILMASI İÇİN BEKLEMENİN GEREKLİ OLMADIĞINI, BEKLEMENİN HATA OLDUĞUNU, İRTİCA TEHLİKESİNİN SEBEPLERİNİ ORTADAN KALDIRMAKLA ANCAK ÖNLENEBİLECEĞİNİ, Kubilay ve Şeyh Said hadisesinden sonraki konuşmalarında açıklamıştır<sup>60</sup>.

### e) Uluslararası Politik Görüşleri

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK dış politikada ve uluslararası ilişkilerde gerçekçilik ve güç politikasını izlemiştir. Bu çizgisi ATATÜRK'ün kişiliği ile çok yakından ilgilidir. **O** devrimci ve liderlik vasıflarını, her şeyi önceden planlama alışkanlığı ve ulusların egemen eşitliği ilkesinden ödün vermemesi uluslararası ilişkileri düzenlemesini etkilemiştir.

Olayların nasıl gelişeceğini önceden kestirmek gibi bir meziyete sahip bulunan **O'**nun dış politikası inançları doğrultusunda gelişmiş ve ulusal egemenliği mümkün kılacak bir dış politika uygulamıştır. Halka dayanan bir yönetim biçiminde, halkın istediğine uyarak işlem yapmanın gerekliliğine inanmıştır. Dış politikanın ulusal egemenliği mümkün kılması gerekmektedir. Dışa bağımlılığı, mandayı kesinlikle red eder. Borç para alınmasını ise bağımlılık olarak nitelemez.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün dış politikasını tespit edebilmek için Erzurum Kongresinin 1 ve 2. maddelerindeki hükümler ile Misak'ı Millinin 1. Maddesindeki ilkelere bakmak gerekmektedir<sup>61</sup>.

<sup>58</sup> Altınar A: a.g.e.,s. 478 vd.

<sup>59</sup> Görüş ve Direktifler ,s. 140 vd.

<sup>60</sup> Altınar A: a.g.e., s.4 vd

<sup>61</sup> Dilan H.B:a.g.e.,s. 4 vd.

28 Ocak 1920 tarihinde son Osmanlı Meclis i Mebusan tarafından dünyaya duyurulan Misak'ı Millinin 1. Maddesinde belirtilmiş hususlar Osmanlının dış politikasını göstermektedir.

**“Osmanlı Devletinin yalnızca Arap çoğunluğu bulunan ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros mütarekesinin imzası sırasında düşman ordularının işgali altında kalan bölgelerin geleceği halkın özgür biçimde verecekleri oylara göre saptanmak gerekir. Sözü geçen mütarekenin çizdiği sınır içinde dince, ırkça ve asıca birlik, birbirine karşı saygı, fedakârlık duyguları ile dolu gelenekleri ile toplumsal çevrelerine tüm olarak bağlı Osmanlı İslam çoğunluğunca oturulan bölgelerin tamamı gerçekten ya da hükmen hiçbir sebeple ayrılmaz bir bütündür.”**

KEZA Misak'ı Millinin 6. Maddesi ATATÜRK'ün dış politikasının temelini teşkil etmektedir. Buna göre;

**“Ulusal ve ekonomik gelişmemize olanak bulunması ve daha çağdaş biçimde, düzenli ve yönetimle işlerin yürütülmesini başarmak için, her Devlet gibi, bizim de gelişmemiz koşullarının sağlanmasında, bütünüyle bağımsızlığa ve özgürlüğe kavuşmamızın ana ilkesi varlık ve geleceğimizin temelidir. Bu nedenle siyasal, yargısal, mali alanlarda gelişmemizi önleyici sınırlamalar (kapitülasyon) karşıyız.”**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün dış politikasının başlangıcı olarak 1919 yılını, başka deyişle Ulusal Mücadeleye girerek Ulusal Türk Devletinin temellerini attığı zamandan başlatmak gerekmektedir. Dış politikasını iki evrede ele almak doğru olur. Birinci dönem Lozan görüşmelerine kadar olan dönem, ikinci dönem de Lozan görüşmelerinin başladığı dönemdir. Dış politikadaki görüşleri dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bilindiği gibi ATATÜRK, TAM BAĞIMSIZLIK-ULUSAL EGEMENLİK-BATILILAŞMA üzerinde yoğunlaşan görüşü çerçevesinde tüm ilkelerini bina etmiştir.

O'nun, uluslararası politikasında, başka Devletlerin hukukuna tecavüz söz konusu olmadığı, ancak hakkın, hayatın ,vatanın, şerefın, namusun savunmasının yapılacağını, açıklamış, **“Ulusun hayatı tehlikede değilse savaş bir cinayettir”** diyen ATATÜRK, **“Savaşın sadece ulusun bağımsızlığı için meşru olduğunu savunmuş,** Türkiye Cumhuriyetinin uluslararası ailenin yararlı çalışkan ve iyi geçimli bir unsuru olma amacında olduğunu beyan etmiştir. Uluslararası toplumun güvenini arttıracak, geçmişten kalma hastalıkları iyileştirecek, insancıl sonuçlara varabilmesinin” başlıca dilmeği olduğunu Türkiye için komşuları ile iyi geçinme

siyasetinin asıl olduğunu, uluslararası politikada dürüstlüğün ülkenin güvenliği ve gelişmesi için<sup>62</sup> kaçınılmaz bulunduğunu vurgulamıştır.

Tüm Dünyada barış isteyen ATATÜRK'ün toplu barış ve güvenlik politikasının en belirgin örneği Türkiye Irak, İran ve Afganistan arasında 1937 de gerçekleştirilmiş Saadabat Patkısı olmuştur<sup>63</sup>. Doğuda izlediği dostluk, iyi komşuluk ve yakınlık politikasının göstergesidir.

ATATÜRK, " aralarında dayanışma olduğunu gördüğü ülkelerin, mazlum Devletleri daha sıkı bir kölelik zinciri ile bağlamak istediklerini ve onlardan yararlandıklarını ve anlaşmalar yaptıklarını görerek, bu anlaşmaların kıymeti olmayan kağıt parçası bulunduğunu, hakka saldırıyı öngören kağıtların azimkar uluslar üzerinde hiç bir etkisinin olmayacağını, emperyalistlerin ve onların saldırgan ordularının güçlerinin, ulusların özgürlük mücadelesine dayanamayacağını, beyan etmiştir<sup>64</sup>.

İnsanlığa yönelik fikir hareketi ergeç başarılı olacaktır ve mazlumlar zalim ulusları bir gün mahvedecektir. Türk ulusu o zaman bu amaca ulaşan uluslararası öncü olacak ve. Türk ulusu bir tarih yazacaktır. <sup>65</sup>

Dış politikayı çok iyi takip eden ve yıllar öncesinden Devletlerin içine düşecekleri durumu gören zeka ve bilgi yapısına sahip olarak, 1935 yılında bir yabancı gazeteciye savaşın yaklaştığını, komşu ülkelerin birbirleri ile sorunlarını görüşmelerini mantıklı anlaşmalar yapmalarını ve sulhün korunması gerektiğini belirtmiştir. Keza 1933- 34 -35 lerde ki söylevlerinde Uluslararası ilişkilerin kötüye gittiğini, silahsızlanma gerektiğini Avrupadaki ulusların buhran geçirdiğini buna hazırlıklı ve uyanık olunması gerektiğini açıklamıştır. <sup>66</sup>

II Dünya Savaşı sebep ve sonuçlarını 1932 yılında 27-29 Eylül 1932 de General Mac Arthur la yaptığı konuşmalarda ortaya koymuştur. ATATÜRK'ün yaptığı bu konuşma 1951 de açıklanmıştır.<sup>67</sup> Bu görüşmede ATATÜRK'ün görüşleri şöyledir:

<sup>62</sup> Altınar A: a.g.e.,s. 72,: Göze A: İnkilap,s. 324,236 vd.

<sup>63</sup> Armaoğlu F.H: Atatürk'ün Dış politikası, Her Yönüyle ATATÜRK Altınar Avni, 1986 Ist , s.404 vd.

<sup>64</sup> Göze A:İnkilap,s. 325

<sup>65</sup> İbid.

<sup>66</sup> Armaoğlu F.H: a.g.m., (Altınar) s. 404 vd.

<sup>67</sup> İbid.

" ..II Dünya Savaşının Almanya tarafından çıkarılacağını. Alman askeri gücünün İngiltere ve Rusya hariç, bütün Avrupayı işgal altına alabileceğini, İngilterenin kendisini savunmak için Fransaya güvenemeyeceğini ve savaşın 1940-1946 yıllarında çıkabileceğini Savaşın gerçek galibinin ne İngiltere veya Fransa ne Almanya değil fakat Sovyet Rusya olacaktır. Birleşik Amerikanın Avrupanın bu kaderine karşidan bakamıyacağını savaşa katılacağını ve ancak Amerikanın katılmasıyla Almanyanın yenilebileceğini .....

.....Mussolini müstakbel bir harbede , İtalyanın zahiri heybet ve azametini , harb haricinde kalmak suretiyle layıkı veçhile istismar edebilirse, sulh masasında başlıca rollerden birini oynayabilir. Fakat korkarım ki, İtalyanın bugünkü şefi, Sezar rolünü oynamak hevesinden kendisini kurtaramıyacak ve İtalyanın askeri bir kuvvet yaratmaktan henüz çok uzak olduğunu derhal gösterecektir."

**EVET BU AÇIKLAMALAR ATATÜRK ' E AİTTİR. 1932 YILINDA BU GÖRÜŞLERİNİ BEYAN ETMİŞTİR.**

Elbette bu görüşleri açıklayan O ' nun herkesi heyretten dondurması ve geleceği ait nüfuz ve kudretini simgelemesi açısından müthiştir.

Genel olarak açıklamak gerekirse, MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün dış politikası akılcı ve gerçekçidir. Ulusal çıkarları gözetir, maceracı değildir, barıştan yanadır, baka ülkelerin ne iç işlerine karışmak ve ne de topraklarında gözü olmak gibi düşüncesi yoktur. Yurtta sulh ve cihanda sulh sloganı ile bir çok konuyu aydınlatmıştır. Batıyı uygar olmak için örnek almış ve Türklerin tüm ulusların dostu olduğunu vurgulamıştır.

### **III ) ATATÜRK DEVRİMLERİ**

#### **A ) GENEL OLARAK ATATÜRK DEVRİMLERİNİN NİTELİĞİ VE HEDEFİ**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, dünyada hiç bir Devlet adamının hiç bir Devlet yönetiminin, yapmadığı ve yapmaya cesaret dahi edemediği bir uygulamayı gerçekleştirmiştir. Çünkü O bir **DEVİRİM** lideridir. Devrim yapmış kurmuş ve korumuştur. O 'nun devrimleri aydınlık içindir, gelişme içindir, karanlıktan kurtuluş içindir. O, cesur bilgili bilge bir lider olarak en iyiyi, ulusu için gerekli ve vazgeçilmez olanı saptayarak derhal uygulamaya geçirmekten korkmamıştır.

O'ün hedefi 200 yıldan beri süren ve devam eden gelişmenin genel istikametine hakim tarihi ve sosyolojik determinizmin tesbit ettiği yoldur. Hedefe



ulaşabilmek için Türk halkının çağdaş ve hür bir toplum olarak gelişmesi ve ulus olması ve aynı zamanda toplumun batılılaşması gerekmektedir.

Tüm istediği ulusun kalkınması ve bağınazlıktan kurtulması modern bir yapıya ulaşmaktır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK' ün gerçekleştirdiği Türk Devriminin belirgin özelliği, herhangi bir ulus modeli taklit edilmeksizin, tamamen halkın kendi arzusu ve gerek Marksist ve gerekse Kapitalist kalkınma modellerinden de esinlenerek ülke ve toplum gerçekleri esas alarak faydacı zihniyetle yapılmış olmasıdır. Devletin ilk aşamada toplum yararı için bir çok kurumu yönlendirmesi gerektiği inancı ile merkezi bir planlama esas alınmış ve Marksist gelişme modelinden esinlenerek Devletçilik ilkesiyle ilk adımların atılmasının<sup>68</sup> doğru olacağına hükmetmiştir. O'nun devrimi batıya dönük ulusal bir devrimdir. Ulusun beklentisi olan bir harekettir. Başka ülkelere ve yapılanlara özenilerek gerçekleşmemiştir.

Belirtmek gerekir ki, ATATÜRK'ün devrimleri ve icraatı diktatörlük olarak nitelendirilemez. Çünkü; geleneksel, dinsel, ailesel ve ırksal güçlerin engellemeleri ile mücadele ve bunların yerine laik, ulusal bir otoritenin getirilmesi için zaman çok azdır, geri kurumların yıkılması ve batının aydınlanmasına yetişmek ve ileriye gitmek için yapmış olduğu bu eylemler diktatör olarak anılmasını gerektirmez. Yarattığı model içinde bağımsız ulusal bir Devlet , kalkınmış bir toplum ve bu toplumun içinde özgür uygar bir insan <sup>69</sup> düşlemiş, özgürlüğü getirmek istemiş ve onu kaldırmak isteyenlerle mücadele etmiştir.<sup>70</sup>

M.Duverger , ATATÜRK bir öncüydü.....Kemalizm, Türkiye tarihinin bir sayfası olmaktan çıkıp siyasal bir sisteme önderlik etmeye başladı.....Bu sistem yarı gelişmiş ülkeler için Marksizim karşısına dikilen ikinci bir seçenektir<sup>71</sup> şeklindeki açıklamasıyla Kemalizmin bir sistem olduğunu çok açık bir biçimde vurgulayanlardandır.

<sup>68</sup> ATATÜRKÇÜLÜK a.g.e.,s.49.

<sup>69</sup> Ibid., s.51; Tunaya : a.g.m., s.18; Atatürk'ün devrimlerinin laiklik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmiş bulunmasını, laik siyasal iktidar modeli yaratmakla ve yapısal bir değişiklikle gerçekleştirmenin mümkün olup olmayacağı konusunu tartışanlar, salt yapı değişikliği ile laikliğin toplumda doğal olarak doğamıyacağını, bu yapıya ulaşamamış toplumlarda laiklik ilkesinin kabulünün laik düzenin kurulmuş olduğu şeklinde anlaşılmasının mümkün olmadığı konusunu tartışmaktadırlar. Anayasada din ve ibadet özgürlüğünün bulunmasına dayanarak, dinlerin cemaat oluşturma hakkının da kabul edildiğini, bu nedenle dinlerin ayırimsız olarak cemaat oluşturmalarına engel konulmasının Anayasaya aykırılık teşkil edeceğini, ( Bu konuda daha fazla açıklamalar için bkz. Özek Ç: Din Özgürlüğünün Korunması ve Dinsel Haklardan Yararlanma, İÜHFİM, 1981/1982, sayı 1/4, s. 71-72, 93 vd.) belirtirler.

<sup>70</sup> Tunaya T Z: Atatürk,, s. 86.

<sup>71</sup> ATATÜRKÇÜLÜK ,s. 50

Nitekim Tunaya, ATATÜRK'ün gerçekleştirdiği devrimleri açıklarken, Osmanlılık ve emperyalizm arasında yeni bir toplum yaratmak için mevcut hiç bir mevzuat ve sistemim yeterli olmadığını , yeni bir hedefin amaçlandığını , Erzurum ve Sivas kongreleriyle ilk adımları ve felsefesi tesbit olunan fiili topluluğun kendi hukukunu yarata yarata yasallığa doğru ve meclisli bir rejime hızla gittiğini<sup>72</sup> açıklamıştır.

Buradan da görülmektedir ki, MUSTAFA KEMAL ATATÜRK bu devrimini halk için ulusu için özgürlük için gerçekleştiren kendi özelliklerini bilgisini, zekasını ince politikasını, asker niteliğini kullanmak durumundadır. Bu zorun başarılmasında olağan durumlardaki gibi demokratik hukuk kurallarının işlenmesini düşünmek safıktır. Bu nedenle ATATÜRK' ün devrimlerindeki rolünü diktatörlük olarak kabul etmek mümkün değildir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'e gelinceye kadar Osmanlıda hiç bir ıslahat döneminde, böylesine köklü bir değişiklik yaşanmamıştır. İslamcı yapıdan sıyrılılarak, TÜRK ULUSU olarak bir ulus meydana getirmiş olan ATATÜRK' ün devrimi, batının 400 yılda katettiği çağdaşlaşma ve kalkınma aşamasının 20 yılda gerçekleşmesi olgusudur. O'nun gerçekleştirdiği devrim bu nedenle diktatörlük rejimi olmayıp, 20 yüzyılın şartlarına bir ulusu ulaştırma çabasıdır. ATATÜRK iç ve dışta karşı güçlerle mücadele ederek özgür, uygar bir toplum gerçekleştirmiştir. Devriminin amacı budur.<sup>73</sup> CHP nin oluşumunda arzuladığı toplumun ilkelerini parti programı olarak belirlemiştir. Bunlar bilindiği gibi Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik, Devrimcilik tir.

Bu ilkeleri ile ATATÜRK;

En iyi Devlet yönetim biçiminin, halkın kendini yönetenleri demokratik usulle seçerek kendisini yönetireceği CUMHURİYET olduğunu bilinçli olarak yerleştirmiştir.

- Birlikte yaşayan insanların bir bütünlük içinde tek bir düşünce etrafında birleşmesinin gerekliliğine inanarak ULUSÇULUK ideolojisinin gereğini vurgulamıştır.
- Sürekli bir toplumun demokratik esaslar içinde yönetilmesi için sınıfsız bir toplumun varlığının gerekliliğine inanmıştır. HALKÇILIK esasını gütmüştür.
- Halka dayalı demokratik sistemle cumhuriyetle yönetilen bir toplumu düzenleyecek kuralların LAİK Devlet anlayışı ile yapılması gerektiğini açıklamıştır.

<sup>72</sup> Tunaya: a.g.m., s. 17 vd. Ayrıca Atatürk devrimlerinin amacı ve olaylar hakkında geniş açıklama için bkz. Tunaya T.Z: Atatürk, s.4 vd,66 vd,92 vd,102 vd.

<sup>73</sup> Tarlan S: 1923-1938 Çağdaşlaşma Dönemi, Maliye Yazıları, 55 Nisan -Haziran 1997 ., s. 50 vd.

- Ekonomide gelişmek için DEVLETÇİLİĞİN gerekli olduğunu, Devletin önemli görevlerinin bulunduğunu düşündüğünden, bu ilkeyi savunmuş ve yapılanmayı buna göre oluşturmuştur.
- Tüm gerçekleşen değişikliklerin DEVRİM olduğunu, bunlara uyulması ve korunması gerektiğine inanarak, CHP parti programının temellerini atmıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, devrimin gerçekleşmesinde görevli kıldığı siyasi partiyi çoğulcu, özgürlükçü demokratik sitemin hazırlayıcısı olarak gördüğünden, yukarıda açıkladığımız parti programındaki görüşler, O' nun kendi ideolojileri olarak belirlenmektedir.

Devletin oluşmasında temel ilke Laiklik ve Cumhuriyettir. 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu ile Hukuk Devleti kurulmuştur. İnsanlar arasında dil, din, mezkep, ırk, cinsiyet ayırımı bulunmadığı vurgulanarak eşitlik ilkesi esas alınmıştır. Eşitlik ilkesinin önemini açıklamak için bir İngiliz subayının<sup>74</sup> ATATÜRK 19.Mayıs 1919 da Samsuna çıktığında karşılayanları inceleyerek yazdığı raporuna göz atmak yeterlidir. Raporunda ;

**" Mustafa Kemal'i karşılayan halkın kimisi şalvarlı, kimisi golfpantolonlu, kimisi cepkenli, kimisi ceket ya da yakasız gömlekli, kimisinin başında fes, kimisinde kalpak, kimisi başını bir bezle bağlamış, kimisinin ayağında çarık, kimisinininkinde yemeni, kiminde iskarpin. Kiminde çizme. Bu insanlar bir ulus değil etnoğrafya malzemesi....."**

Olduğu şeklinde ibareler kullanmıştır.

Bu durum bugün mozaik dediğimiz daha doğrusu alaşım olan çok kültürlü çok dinli , çok dilli bir topluluğu simgelemektedir. Bu topluluğun ulus haline getirilmesi inanılmazın başarılmasıdır. İşte bugün ATATÜRK'ün devrimleri sayesinde yukarıda yapılmış tanımla dış görünümü açıklanmış insanlar topluluğu, gönlündeki birlik şuuru ile ulus haline gelmiştir. Yerel örf ve adetlerin üzerine çıkılmak suretiyle bir ulus yaratmak ve bu ulusu üstün ve özgün bilim, teknoloji düzeyine çıkarmak başarısı ve becerisini TEK ADAM yapmıştır. Yabancı gözüyle karışık görülen giyim konusunda da Şapka ve Kıyafet devrimini gerçekleştirmiştir.

Aile kurumu üzerinde özellikle durarak Medeni Kanunun kabul edilmesini mümkün kılmıştır. Kadına önem ve eşit haklar veren ilkelerin gerçekleştiricisi olmuştur. Eğitimin ülke gelişimi için kaçınılmaz önemi sebebiyle laik bir eğitimi zaruri görmüş ve eğitimi dini nitelikte olmaktan çıkarıp tekke ve dini okullara son

<sup>74</sup> İbid., s.55.

vermiş, yabancı okullar da denetlenerek eğitimde birlik sağlanması mümkün kılınmıştır. Eğitimin laik düzeye oturması ile TÜRK DİLİ nin de ulusal birliği sağlanması için gerekli olduğunu bu nedenle Arabça ve Farsçadan kurtulularak Latin alfabesinin esas alınmasını ve daha çabuk okunması sebebiyle okuryazar oranının hızla arttırılmasını mümkün kılmıştır.

**O**'nun devrimleri hakkında yabancı gözlemciler<sup>75</sup> bu konunun üzerinde durulmadığını Türkiye'nin yeni gelişiminin iyi izlenmediğini, bu nedenle tereddüt duyulduğunu itiraf etmektedirler. Geri kalmış Türkiyede yeni oluşumun ne derece kalıcı olacağı ve başarısı hakkında kuşku duyulmuştur. Özellikle harf devrimi eleştirilmiş ve halkın yeniden öğrenmesinin mümkün olmadığı görüşü savunulmuştur.

Ancak bu gözlemciler sonradan gördüler ki, harf devrimi Türkçe konuşulan bir yerde son derece kolay gerçekleşmiştir. Çünkü Türk dilinin yapısı ve söylenişi ses uyumu Arap ve Fars alfabesine uyumlu değildir. Rusyadaki Türklerin de Latin Alfabeti kullanmaya başlamış bulduklarını bu dönemde görmekteyiz.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK devrimlerinin tarihteki diğer devrimlerden farkı<sup>76</sup> , çok geniş kapsamlı olmasındandır. **O**, Düşünce sistemini değiştirmek ve bilim felsefesi ışığında çağdaşlaşmak, yenilikçi ve ileriye gören, tüm teknolojilerden yararlanmayı bilecek bir ulus yaratmak istemiştir.

**O**'nun devrimlerinin hepsinin ayrı ayrı özel önemi bulunmaktadır<sup>77</sup>. Ancak Devletin temelini teşkil eden devrimler olarak aşağıdaki devrimler ele alınacak ve bu devrimleri ilgilendiren ideolojileri ve faaliyetler üzerinde durulacaktır.

<sup>75</sup> Kreiser K: Çağdaş Düşüncenin Işığında ATATÜRK, Ist.1986, s. 543 vd.

<sup>76</sup> Atatürk Devrimlerinin yorumu ve nitelikleri hakkında daha fazla bilgi için bkz .Cihan E: Atatürk İnkılabı Yorumları, İÜHF.M.,1981-1982 1-4, s. 120 vd.

<sup>77</sup> ATATÜRK 'ün yaptığı devrimler ve ülke için önemli olan olaylar çok fazladır her konuda devrim yapmıştır. Ancak gerek devrimlerini ve gerekse önemli olayları sıralamak gerekirse:

- ☉TBMM Ankarada açılması (23.4.1923)
- ☉İlk Teşkilat ı Esasiye Kanunu (20.1.1921)
- ☉ Çocuk Esirgeme Kurumu Kurulması (30.6.1921)
- ☉ Padişahlığın Kaldırılması (1.11.1921)
- ☉ Halk Fırkası Kurulması (9.8.1923)
- ☉ 2.TBMM Toplandı (11.8.1923)
- ☉ Demiryolu İnşaatları Başlaması ( 1.3.1924 )
- ☉ Hilafetin Kaldırılması (3.3.1924)
- ☉ Tedrisatın Birleştirilmesi ( 3.3.1924 )
- ☉ Medreselerin Kaldırılması ( 3.3.1924)
- ☉ Şer iye Mahkemelerinin Kaldırılması ( 8.4.1924 )
- ☉ 1924 Teşkilat ı Esasiye Kanunu (20.4.1924 )
- ☉Şapka Kanununun Kabulü ( 25.11.1925 )
- ☉ Tekkelerin Kapatılması( 30.11.1925 )

## B) DEVLET DÜZENİ İLE İLGİLİ DEVRİMLER

### a) Hilafetin Kaldırılması

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ve onunla Türkiyeyi kuran önder kadro hilafet konusunu gereksiz bulmaktaydı. Padişah ve Halife Vahdettin Türkiyeden kaçtıktan sonra TBMM 18. Kasım 1922 de Abdülmecit Efendiyi Halife olarak seçmişti. Bu konudaki seçimler ve konuşmalar mecliste çok tartışmalı geçmiş ve halkın iradesini temsil eden TBMM yeni bir halife seçimine karar verdiği için, Abdülmecit Efendi Halife seçilmiştir.<sup>78</sup>

Abdülmecid'in İstanbulda bulunması ve bazı hareketleri Ankarayı rahatsız etmeye başlamıştır. Ecdadı padişahların hayatını devam ettirir bir havaya girmiş olması ve İstanbulda hilafetin desteklenmesi buna ilişkin neşriyat yapılması ve Halifenin, Padişah gibi ziyaretçi kabul etmesi ve şikâyetleri dinlemesi <sup>79</sup>, gibi faaliyetlerde bulunması ve siyasete karışması ve karıştırılmak istenmesi, bu işin bitirilmesini gerektirmekteydi.<sup>80</sup>

---

☺Yeni Takvim ve saat kullanılmaya başlanması ( 26.12.1925)

☺ Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu kabulü (8.3.1926 )

☺ İlk Nüfus Sayımı (28.10.1927 )

☺ Anadolu Demir Yolunun yabancılardan alınması (1.1.1928 )

☺Laiklik Kabulü ( 10.4.1928 )

☺Batı rakamlarının kabulü ( 24.5.1928 )

☺ Harf Devrimi ( 3.10.1928 )

☺ Millet Mektepleri Açılması ( 1.12.1929 )

☺ Halkevleri açılması( 19.2.1932 )

☺ Soyadı Kanunu ( 27.10.1934 )

☺ Kadınlara Seçilme Hakkı ( 8.1.1934 )

☺ Boğazlar Montrö Anlaşması ( 21.7.1936 )

☺ Hatay ın Türkiyeye Katılması ( 30.5.1937 )

☺ Ankara Radyosunun açılması ( 29.10.1938 ) ; olaylarından bahsetmek gerekir.

<sup>78</sup> Göze A: İnkılap , a.g.e., s. 382 vd. ; Nutuk, s.460 vd. AteşT: Laiklik dünyada ve Türkiyede, Ank. 1996, s.88 vd.

<sup>79</sup> Aydemir Ş.S: Tek Adam Mustafa Kemal1922-1938, Ist.1966, s.166 vd.Nutuk, s. 560

<sup>80</sup> Hilafetin neden kaldırılması gerektiğini daha iyi açıklayabilmek için Hilafet ile ilgili hatırlatma yapılmasında yarar gördüğümüz için bu konuda kısa bir bilgi vermektan kaçınmamalıdır. Bilindiği gibi; İslam örgütü bir siyasal kuruluş olarak gelişmiştir. İslam dininin kurucusu Hz. Muhammet Devlet kuran bir peygamberdir. Teokratik nitelikte olan bu Devlette sosyal düzeni dini kitap olan Kuran ve Hz. Muhammedin emir ve kararları sağlamaktadır. Peygamber Halifelik ile islam arasında birlik ve beraberliği sağlamakta idi. Bu durum dört Halife zamamında da aynı şekilde devam etmiştir. Halife seçiminde ortaya çıkan görüşleri ATATÜRK şöyle anlatır: Peygamberden sonra seçilecek Halifenin seçimi değişik görüşleri ortaya çıkardı, Ebubekir'den memnun olan Hz Muhammed'e kendisinden sonra onun Halife olmasının uygun olacağı anlatılmak istenmiştir. Ancak konu bir çok anlaşmazlıklara kadar gitmiştir. Görüşlere göre, Halife olmak için en güçlü ve en ergin topluluk buna hak kazanacaktı. Bir diğer görüş islamın yayılmasına hizmet edenler Halife olmalıydı, diğer bir görüş de Hz. Muhammed'e yakın olanların halife seçilmesi idi. Sonuçta Hz. Ömer in etkisi ile Hz. Ebubekir halife seçilmiştir. Sonra sırasıyla bir çok mücadele ve görüş ayrılıklarına sahne olunarak, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali nin sırasıyla Halife olduğunu görmekteyiz. Bunların döneminde dini esaslara dayanan toplum yapısında bir değişiklik olmamıştır. Halifelüğün Emevilere geçmesinden sonra da görünürde bir değişiklik olmadığını söyleyen Atatürk, ancak Aynı ırktan olmakla beraber Irak, Yemen,

ATATÜRK, tek kişi saltananının kaldırılmasına bağlı olarak, aynı nitelikte gördüğü bir makam Halifeliğin de kaldırılmış olduğunu kabul ettiğini her fırsatta açıklamaktaydı. Hilafet yanlıları, saltanatın kalkmasına rağmen, hilafet makamında saltanatı sürdürmek için, harekete geçmişler, "**Halife Meclisin, Mecliste halifenindir**" diyerek bir safsata ile sorunlar yaratmaya kalkmışlardır.<sup>81</sup>

Bu arada ATATÜRK'e diğer müslüman ülkelerden halife olması teklifleri iletilmiştir. Bu isteğe cevaben ATATÜRK,<sup>82</sup>

*"Halifenin Devlet başkanı demek olduğunu, başlarında kralları, imparatorları bulunan milletlerin bu isteklerini nasıl kabul edebilirim. Kabul etsem bunu o halkın başında bulunan kişiler uygun bulur mu? Halife buyrukları ve yasakları yerine getirilir. Beni halife yapmak isteyenler buyruklarımı yerine getirecekler midir? Bundan dolayı konusu, anlamı olmayan gölgemsi bir mevhum takınmak gülünç olmaz mı? Baylar, açık ve kesin söylemeliyim ki, Müslüman halkını bir halife korkuluğu ile uğraştırmak ve kandırmak çabasında bulunanlar, müslümanların ve özellikle Türkiye'nin düşmanlarıdır. "*

Şeklinde açıklamada bulunmuş ve konuyu ne kadar iyi bildiğini ortaya koymuştur.

1924 Mart başı Mecliste bütçe görüşmelerinin yapıldığı dönemde Osmanoğullarından yurd içinde olanların ödenekleri<sup>83</sup> ve Din işleri ve Evkaf Bakanlığı (Vakıflar Bakanlığı) bütçeleri üzerinde durularak eleştiriler yapılmıştır.

---

Suriye ve Hicaz hep birbirinden farklı olduğunu belirtmiştir. Hicaz'daki Halifenin Suriyeye karşı gelmesi Hz. Ali 'nin halifeliğine Muaviyenin karşı gelmesi, Kuranın kurallarının uygulanmasını sağlamaktan başka görevi olmayanların savaşması, sonunda Emevilere onlardan Abbasilere ve Bağdata geçen halifelik dinin siyasallaşmasını göstermektedir. Endülüste de Halife temsilcisi diye yüzyıllarca egemen sürdüren Devlet başkanları olmuştur. Halifelerin siyasi etkinlikleri giderek azalmış ve Bağdatta Türk ırkından kumandanların eline halifelik yetkisi geçmiştir. Selçuklu Türk Devletinin kurulması ile Abbasiler bu devletin egemenliğine girmiş ve Bağdatta Melikşah adlı Türk egemenliğini temsil eden kişi ile Halifelik görevini gören Mukdebillah aynı zamanda görev yapmıştır.1258 yılında Cengiz in torunu Hülagü Bağdata girerek halifeyi öldürmüş ve halifelik son bulmuştur. Ancak Öldürülen halifenin soyundan bir kişi Mısır a kaçar ve Mısır Melik i tarafından Halife ilan olunmuştur. Osmanlı Devletinin kurulması ve Padişah Yavuz Sultan Selim in Mısır alması sonucu Halifelik Osmanlı Padişahlarına bu vesile ile geçmiştir. Sultan Selim Mısır hünkarını öldürdüğünde bir de Halife ünvanının taşıyan bir kişiyi bulması gerekmekte idi, ancak güçsüz birkişi tayin etmek yerine bu ünvanı kendisi almak istemiştir. Son Mısır Halifesi İstanbul a gelince kendi isteği ile Halifelik makamını Padişaha devretmiştir. İmparatorluğun güçlü olduğu dönemlerde Halifeliğe bir önem verilmezken gücünü kaybeden Osmanlı da Halifelik makamına sarılma eğilimi ortaya çıkmıştır. Osmanlının dünya ve Devlet işlerinde dini düşünce ve emirlere dayanması giderek söz konusu olmuştur. Osmanlı Devletinin başlangıçta teokratik bir yapıya sahip olmadığını görmekteyiz. Kamu hukuku alanında, idare, ceza, devlet düzeni ve iç yapısındaki kurallarda yasama işlerinde ferman emir ve Hattı Hümayün larda din etkisinin olmadığı gözlenmektedir. Kanunnameler olduğu bilinmektedir. Dini kuralların daha ziyade özel hukuk sahasında etkin olduğu görülmektedir. Evlenme, miras ,şahsın hukuku gibi konularda şeriat hükümleri uygulanmıştır. (Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Göze A: Inkılap, s. 338 vd.)

<sup>81</sup> Göze A: Inkılap, s. 380 vd.

<sup>82</sup> Nutuk, s. 562 vd.

Nihayet 3.Mart 1924 te Meclis kürsüsünden Hilafetin kaldırılması ile ilgili nutkunu açıklarken MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, Yavuz Sultan Selim den Hazreti Yavuz olarak bahsetmiş ve ona övgüler yağdırmıştır. Yeryüzünde en çok hayran olduğu kimsenin Hazreti Muhammed olduğunu vurgulayarak, onun Devlet kurmadaki şefliğine övgüler<sup>84</sup> yağdırarak konuşmasını sürdürmüştür.

Mecliste artık hilafetin kaldırılması konusunun olgunlaşmış bulunduğundan emin olarak, meclise daha önce hazırlanmış teklifler sunulmuştur.<sup>85</sup>

Bu teklifler;

- Hilafetin kaldırılması ve Osmanlı soyundan gelenlerin yurd dışına çıkarılması,
- Din işleri ve Evkaf Bakanlığının kaldırılması,
- Öğretimin birleştirilmesidir.

Mecliste hilafetin kaldırılmasına karşı bazı itirazlar olmuşsa da, Türkiye Büyük Millet Meclisinden, Türkiye Cumhuriyetinde halkın işleriyle ilgili olan kanunların yapılması ve yürütülmesinin yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükümetine ait bulunduğu, belirtilerek, din işleri ve ve Evkaf (vakıf) Bakanlığı kaldırılarak, Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumları , bilcümle medreselerin Maarif Vekaletine devredildiği ve Halifenin görevinden alınarak halifelik makamının kaldırılıp ,halifeliği sona erdirilen halife ile Osmanoğlu soyundan gelenlerin hepsine Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturma hakkının süresiz olarak yasaklandığı üç adet kanunun kabulü mümkün olmuştur.<sup>86</sup> Böylece hilafetin kaldırılması ile Meclis Türklerin tüm dünyevi ve uhrevi işlerini bünyesinde toplamıştır.

## **b )Laik<sup>87</sup> Devlet Düzeni**

<sup>83</sup> Atatürk, Halifenin ödeneklerine ve Halifelik Hazinesine son derece karşı çıkmaktadır. Bu fikirlerini 22.1.1924 tarihli İsmet Paşaya gizli olarak yazdığı yazısından öğrenmek mümkündür. Halifeye verilen ödeneği az bulan Halifenin daha fazla ödenek istemesinin ne anlama geldiğini anlamamıştır. Halifenin oturacağı konutun belirtilmesi gerektiğini 15.Nisan 1923 ten bu yana konutun belirlenmemiş bulunması sebebiyle ulusun boğazından kesilmiş paralarla yapılmış saraylar ve bunların içindeki değerli eşya ve gereçler yok olup gitmektedir. Bunları beyoğlunda şurada burada satmaktadırlar. Hükümet bunlara el koymalıdır. Fransızlar 100 sene sonra bile kral soyundan gelenleri Fransaya sokmayı bugün bile tehlikeli gördükleri halde, padişahlık güneşinin doğması için yakaran padişah soyu ve yakınlarına Türkiye Cumhuriyetini kursan edilemeyeceğini hükümetçe sağlam ve köklü önlemler alınmasını rica etmiştir. Bkz. Nutuk s. 560.

<sup>84</sup> Altın A: a.g.e., s. 474.

<sup>85</sup> Nutuk, s. 561 vd.

<sup>86</sup> Ibid., s.562.

<sup>87</sup> Laiklik çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Türkçeye Fransızca'dan girmiştir. Laic, laique sözcüklerinin kökü. Latince Laikus kelimesinden türeyen Yunanca Laicos tur. Laicos kelimesi L a o s = halk anlamına gelen keimeden türemiştir. Böylece (laikos) halktan olan ve din adamı sınıfında bulunmayan demektir. Bu anlamı giderek genişletilmiş ve ruhban sınıfına dahil olmayan (laikos) halktan olan ve din adamı sınıfında bulunmayan demektir. Bu anlamı giderek genişletilmiş ve ruhban sınıfına dahil olmayan kişi dinle ilgili olmayan şey, dinsel olmayan

Laiklik genel ve alışılmış tanımıyla; din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulmasıdır. Laik Devlette din, Devletin anayasal düzenine karışmamaktadır. Dini ilkeler hükümet ve idare işlerinin kaynağını oluşturmaz. Laik düzende din Devletin görev ve yetkileri içinde sosyal bir olgu olarak mütalaa edilir. Laiklik akıl ve bilime dayalı rasyonel bir Devlet anlayışıdır.<sup>88</sup> Laiklik, Devletin bir inancın diğeri üzerindeki baskısını önlemesi görevini üstlendiği rejimdir. Devletin görevi sadece din ve Devlet işlerinin ayrılmış olması veya Devletin tarafsız olması demek değildir, çünkü Devletin görevini tarafsız olmak olarak tanımlarsak, farklı inançlarda olanlar arasında güçsüzleri ve azınlıkta olanların güçlü olanlara karşı korunması görevi ihmal edilmiş olur. Çoğunluktaki inanç sahiplerinin azınlıktakilere baskı uygulamasına laik düzende izin verilmez.<sup>89</sup>

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ; bir vicdan meselesi olan dine saygının esas olduğunu, din işleri ile millet işlerinin karıştırılmaması ve toleranssız kasıt ve fiillerden sakınılmasının laiklik olduğunu ve laikliğin tüm vatandaşların vicdan ,ibadet ve din özgürlüğü anlamında bulunduğunu , laikliğin dinsizlik olmadığı gibi sahte dindarlık ve büyüçülükle de mücadele ederek gerçek dindarlığın gelişmesini sağladığını , laikliği dinsizlikle karıştıranların gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatikleri olduğunu, softa sınıfının din simsarlığına müsaade edilmemesini , dinden maddi çıkar sağlayanlardan nefret edilmesi<sup>90</sup> gerektiğini açıklamıştır.

**O**, Türkler için Devlet yönetiminin kesinlikle dini baskıdan uzak olmasını, dinin vicdan işi olması nedeniyle toplumun ortaçağdan kalan dini baskılardan uzak kalması gerektiğini belirtmiş ve Müslümanlıkta ruhban sınıfın bulunmadığını, islamın her insana gerçeği ve bilimi aramayı zorunlu kıldığını, islamda kimsenin arkasından gidilmeyeceğini, Türk ulusunca dindarlığın ancak sade bir yaşam çerçevesinde ele alınmasının doğru olduğunu, boş inançlarla uğraşılmamasını<sup>91</sup> öğüt vermiştir.

Türkiyede Laik Devlet Düzeni uygulamasının tamamlanması 3. Kasım 1928 tarihinde mümkün olmuştur. Belirli aşamalarla ancak laik devlet düzenine geçilebilmiştir. MUSTAF KEMAL ATATÜRK'ün bu konuda hayli çetin mücadele

---

kurum, dinsel olmayan ilke, sistem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Laik Hukuk, laik Devlet ibareleri böylece ortaya çıkmıştır. Dini ilkelere dayanmamayı açıklamak için kullanılmıştır. Hukuk kavramları arasına Fransız İhtilali ile giren ve din ile Devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanan bu kavram, Devletin ülkede var olan din ve mezhepler karşısında tarafsız kalması da demektir. (Bkz. Göze A: İnkılap,s., 361 vd.)

<sup>88</sup> Öktem N: Laiklik Din ve Alevilik Yazıları: 1995., s.43 vd. Göze A: İnkılap . s. 361 vd.)

<sup>89</sup> Kongar E: Demokrasi ve Laiklik, 1997, s. 141 vd. Önder R.A: Laikliğin Sınırları, Atatürk'ün Hukuk Devrimi, İst. 1983, s. 101 vd.

<sup>90</sup> Atatürkçülük, Ankara 1982, Genel Kurmay Basımı, s. 44 vd.

<sup>91</sup> Çeçen A: Kemalizm, 1998 İst., s.131 vd.



verdiğini incelemek, ülkenin şu anda içinde bulunduğu şartların konusunu ve gerçek nedenlerini anlamak bakımından son derece önemlidir.

Türkiyede Devlet düzeninin niteliğini açıklamak bakımından 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda olmadığı halde 1923 tarihinde bu kanunda yapılan bir değişiklik ile **Devlet dininin islam olduğu** hükmü yer almıştır. 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununun 7. maddesinde de Ahkâm ı Şer' iyenin Tenfizi ( Şeri hükümlerin uygulanması) görevinin Meclise ait bulunduğu hükmü bulunmakta idi. İçinde bulunulan dönemin şartları gereği bu tür hükümlerin muhafaza edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

1924 Teşkilatı Esasiye Kanununun 2. Maddesinde de Devlet dininin islam dini olduğu hükmü yine yer almıştır. Keza 26. Maddesinde de Türkiye Büyük millet Meclisinin Ahkâm ı Şer' iye yi tenfiz edeceği hükmü de muhafaza edilmiştir.

2.5.1920 tarihli ve Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun ile Şer i ye ve Evkaf Vekâleti kurulmuştur. 3.Mart 1924 te de yukarıda açıklandığı üzere hilafetin kaldırılması ile birlikte bu Vekâletinde kaldırılmasına karar verilmiştir. Aynı tarihte Diyanet İşleri Reisliği kurulmuş ve din ve Devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Din işleri, itikat ibadet işleri ile camiler, mescitler, dini kurumların idaresi Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş ve Diyanet İşleri Reisliğinin görevi içine alınmıştır. Evkaf (Vakıf ) işleri de yine Başbakanlığa bağlanmıştır. Ancak Teşkilatı Esasiye Kanununda bulunan Devletin dini islamdır hükmü çelişki yaratmıştır. Çünkü bir dini, resmi din olarak kabul eden Devlet bu dinin gereklerine uymak durumundadır. Oysa Şer' iye Mahkemesine dair hüküm kaldırılmıştır. 1921 de Meclisin görevleri arasında Ahkamı Şer' i yenin tenfizi ve şeriat kurallarının uygulanması bulunmakta idi. ATATÜRK çeşitli konuşmalarında bu çelişkiyi vurgulamış ve olması gerekeni anlatmış, laikliğin dinsizlik olmadığını belirtmiş ve sonuçta Teşkilatı Esasiye Kanunundan 2 ve 26. Maddeler çıkartılmıştır.<sup>92</sup>

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, zamana yayarak kendine özgü uslubu ile laik devlet sistemini gerçekleştirmiş ve dinin Devleti etkilemesini önlemek istemiştir. Çünkü O, 1300 lerde kurulan Osmanlı Devletinin 1517 ye kadar ne denli parlak ve yapıcı olarak geldiğini ve fakat 1517 den sonra inişe geçen Osmanlı İmparatorluğunun her hareketinin sebebini ve sonuçlarını çok iyi incelemiş ve özümsemiştir.

<sup>92</sup> Göze A: Inkilap. S. 390 vd.

### C) HUKUK DEVRİMİ<sup>93</sup>

Osmanlı dönemindeki Devlet düzeni ve hukuk kuralları uygarlık düzeyinin gerisinde olarak Türk toplumunu ileriye götürecektir nitelikten yoksun olup örf ve adet ve geleneklere ve dine bağlı bulunmaktaydı. Yaşam ise sürekli gelişme içinde bulunduğundan bu gelişmelere uygun kurallar ile toplumun yönetilmesi kaçınılmazdır.

Bunları düşünerek ATATÜRK, Türk toplumunu laik Devlet ilkesi ve Avrupa Hukuk sistemine doğru itmiştir. Devletin ve hukukun dini nitelikten çıkararak Avrupa Hukuk sisteminde geliştirilmiş en yeni kanunları uyarlamak cesaretini göstermiştir. Böylece TÜRK HUKUK DEVRİMİ doğmuştur. Bu devrim Fransız Devrimi, Rönesans, reform gibi önemli bir devrimdir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK bu devrim ile Türkiyenin, Türk Devlet sisteminin ve Türk insanının ,tüm yaşam biçimini değiştirmiş en önemlisi ,en zoru ve, en gerekliyi , gerçekleştirmiştir.

Laik bir Devlet düzeninin bulunduğu ülkenin hukukunun da laik olması gerekmektedir. ATATÜRK hukuk sisteminin de laikleşmesi için parti programında yer alan ilkelerini yavaş yavaş topluma benimsetmeye çalışmıştır. Aslında batıda uzun yıllar süren aydınlanma ile karşılaştırma yapılırsa Türkiye deki gelişmeler, başka deyişle yazılı hukuk düzenindeki değişimler uzay hızına paralel olarak gerçekleşmiştir.

Yeni kurulan Türkiye Devletinde Mahkemelerin ve hukukun yeniden yapılanması ve örgütlenmesi gereklidir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, 1.Mart 1924 te meclisteki konuşmasında;

***".....önemli olan nokta adalet anlayışımızı, adalet yasalarımızı, adalet örgütümüzü, bizi şimdiye kadar bilinçli ya da bilinçsiz etki altında bulunduran, çağın gereklerine uymayan bağlardan bir an önce kurtarmaktır. Ulus her uygar ülkede olan adliye alanındaki ilerlemelerin, ülkenin ihtiyacına uygun gelen esasları istiyor. Ulus çabuk ve kesin adaleti sağlamak için, uygarusulleri istiyor. Ulusun istek ve ihtiyacına uyarak adalet sistemimizde, her türlü etkiden cesaretle silkinmek ve hemen ilerlemeye atılmakta asla tereddüt olunmamak gerekir.***

<sup>93</sup> Turan D: Atatürk 'ün Hukuk Devrimi, 1983, s. 5; Özsunay E: Atatürk ün Hukuk Devrimi, 1983, s. 11 vd.

*Medeni hukukta Aile Hukukunda izleyeceğimiz yol ancak uygarlık yolu olacaktır''.*

**O**, bu açıklaması ile bir çok konuyu hal ediyordu, din kurallarının hukuk kuralları olmasının artık mümkün olmadığını ve halkın geleneklerine bağlılığı konusunun da gözardı edilemeyeceğini ve fakat halkın geleneklerinin çağa uyarlanmasının mümkün olup olmadığını, toplumların gelenek, örf ve adetlerinin mi hukuku oluşturduğu yoksa kuralların mı toplum düzenini kuracağı konuları cevap ararken, ATATÜRK bunun cevabını açıkca vermiştir:

*"Ulus çâğın gereklerine ayak uydurmasını önleyen tüm bağlardan kurtarmak gerekir, uygarlık yolunda hızla ilerlemek için gereken tereddüt edilmeden yapılmalıdır."'<sup>94</sup>*

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK taşıdığı bu inanç ve görüşleri ile Türkiye'de Hukuk Devrimini gerçekleştirmiştir. Bir ülkede en zor devrim hukuk devrimidir. Alışılmış hükümlerin kurumların ve örgütlerin hepsini birden değişikliğe uğratmak yeni bir anlayış ve ve sistem içinde yeniden yapılandırmak kurumları kurmak örgütlemek eski ve kökleri olan bir toplum için alışılmış bir yöntem değildir. Örnek vermek gerekirse İngiltere ve Amerikada bugün bile hukuk sistemleri hukukçular tarafından eleştirilmektedir. Ancak yeni kurumlar için yasalar yapılabilmekte ve fakat uygulaması eski alan kurumlarında eski metodlarında değişikliği birdenbire gerçekleştiremek mümkün olmamaktadır. Eski içtihatların uygulanmasına devam olunmaktadır.

#### **a) Hukuk Devriminin Niteliği**

Türkiyede Hukuk Devrimi, TOPTAN BENİMSEME sistemi ile gerçekleşmiştir. Avrupa Hukuku kabul edilmiştir. Bu çok önemli bir olay olup İslam Dininin hakim olduğu bir toplumda gerçekleştirilen çok farklı ve önemli bir devrimdir. Toptan Benimseme sisteminin uygulanması son derece hayret verici bir yöntemdir. Çünkü 1000 yıllık bir geçmişi olan uygulama ve töreler çok kısa bir sürede köklü değişikliğe uğramış ve aynı halk topluluğu bu kurallara tabi

---

<sup>94</sup> Göze A: İnkılap, s.398 vd.

kılınmıştır. Bu uygulama bir çok mukayeseli hukukçu tarafından hukuk reformu olarak değil HUKUK DEVRİMİ olarak nitelenmektedir.<sup>95</sup>

Bu tür bir benimseme ile ATATÜRK üçüncü dünya ülkelerine kalkınma savaşlarında örnek olmuş ve geri kalmış ülkelerde alt yapının etkilenmesi ve değiştirilmesinin mümkün olduğunu göstermiştir. Bu nedenle yaptığı bir devrimdir. Toptan Benimseme sisteminin uygulanmasında yozlaşmaya müsaade edilmemiş ve BENİMSENİMİŞ HUKUK ile ATATÜRK Devriminin tüm öğeleri gerçekleşmiştir.

Bu tür uygulamanın Türk Ulusunca çarpıtılmadan uygulanmasının bir çok nedenleri bulunmaktadır. Ancak kısaca bir yabancı gözüyle bu konuda yazılmış bir kitaptaki açıklamalara dikkat çekici olduğu için kısaca değinmek gerekmiştir:

Şöyleki ; Gazeteci David Hotham ,Türkler adlı yapıtında,<sup>96</sup>

" Türk, çok ilginç bir tiptir. Türkleri başka bir ulusla karşılaştıramazsınız. Orta Doğuda yaşadıkları halde Araplardan son derece farklıdır. Onların hala Avrupalı olmadıklarını söyleyenler çıkabilir, ama Asyalı değildir.

.....Atatürk " **Ne mutlu Türküm diyene**" sözü ile halkına moral vermek amacını gütmüştü. Fakat Atatürk'ün halkı üzerinde bir başka sözü de çok anlamlıdır; " BİZ BİZE BENZERİZ" demiştir."

Yazar bu söz üzerine yabancıların menfi düşüncelerini ve bu cümle ile açıklanmak isteneni yorumladıktan sonra:

"Atatürk 'ün bu sözünün çok yerinde olduğunu,.....Türklerin yakın tarihte bir uygarlıktan başka bir uygarlığa göçtüklerini,.....benliklerinde İslamiyet , Taoizm, Şamanizm, izleri, Çin ve Bizans Kütürlerinin artıkları vardır. Modern Avrupa ve Batı uygarlığı da buna eklenmiştir.“ Diye devam etmektedir. Yazarın her söylediğinin mutlaka doğru olduğu sonucunu çıkarmak gerekmez, ancak ifadelerinin birçok kısmında gerçek payı bulunmaktadır.

ATATÜRK , ulusunun vasıflarını çok iyi bilmektedir. Bu nedenle bu ülke için yaptıklarının hiç biri macera olmamıştır.

Keza açıklamalıyız ki, Osmanlıda da Tanzimat Döneminde, yabancı hukukun benimsenmesi olgusunun yaşanmış bulunduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Osmanlının üzerindeki dış baskılar hukukun değiştirilmesini ve batının

<sup>95</sup>Turan D: a.g.m., s. 5; Özgsunay E: a.g.m.,s11 vd.

<sup>96</sup>Otham D: Türkler., 1973, s. 174 vd.

modellerine yaklaşmayı zorunlu kılmıştır. Bu uygulama 1923 lerde yapılan hukuk değişikliğinde ortaya çıkan çeşitli görüşleri bastırarak Yabancı Kanunların toptan benimsenmesi yolunun seçilmesine temel teşkil etmiştir. Böylece yabancı kanunların, hukukun yenilenmesinde toptan benimseme yolu seçilmiştir. Cumhuriyetin temel hukuk düzeninin oluşturulması için yabancı kanunların tümüyle benimsenmesi, Türk toplumunun ileri ve yenilikçi olması için gerekli görülmüştür.<sup>97</sup>

Hukukun batılılaşması yabancı hukukun tümüyle benimsenmesi sisteminin kabulü ile, İstanbul'u 1453 de alarak Bizansı yıkan Fatih Sultan Mehmed'in yapamadığını, başka deyişle Bizans bayrağını, ve kilise ve havralarda uygulanan azınlık hakları nedeniyle bayrak asma uygulamalarına son verememiş bulunmasına, ATATÜRK Erzurum Kongresinde alınan ulusal kurallar çerçevesinde son vermiş ve bunu Lozan Anlaşması ve Türk Hukuk Devrimi ile pekiştirmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet Hukuku, hukuk düzenine ulusal egemenlik ve bağımsızlık getirmiştir. Sosyal Hukuk Devleti düşüncesine dayanan hukukumuz Milli, Demokratik ve Laiktir.<sup>98</sup>

### **b) Hukukun Laikleştirilmesi.**

Laikliğe çok büyük önem veren ATATÜRK'ün hukuk devriminin temel ilkesi LAİKLİKTİR. Bu nedenle laik bir hukuk düzeni getirilmesi bu Devrimin vazgeçilmez unsuru olmuştur.

İşte Türkiye'de Yabancı Hukukun toptan benimsenmesi ile, kaynakları dine dayanan hukuktan uzaklaşmış ve batının hukuk sistemi uygulanmaya başlanmıştır. O tarihe kadar uygulanan hukuktan derhal vazgeçilerek benimsenen yabancı hukukun uygulanmasına geçilmesi ile Hukuk tamamen dini etkiden kurtarılmış ve laikleştirilmiştir. Bu nedenle Atatürk'ün Hukuk Devriminin bir eşi benzeri bulunmamaktadır. Bir çok islam dininin etkisi ile hukuklarını düzenleyen ülkeler batı kurallarını da uygulamak suretiyle ülkelerinde birden çok hukukun uygulandığı bir sistemi yürütmeye çalışmaktadırlar. Ülkelerinde farklı dinlere mensup vatandaşlara farklı farklı hukuk kuralları uygulanmaktadır. Bu durum eşitlik ve hakkaniyet ilkesi ile bağdaşmayan nitelikte bir uygulamadır. Ancak bu

<sup>97</sup> Özsunay E: Yabancı Hukukun Benimsenmesi Yoluyla Bir Çağdaşlaşma Modeli: Kemalist Hukuk Devrimi Üzerine Gözlemler ve Değerlendirmeler, Atatürk Hukuk Devrimi, İst. 1983, s.24,26,33.

<sup>98</sup> Coşar A: Bir Ölmezliğin Ardından, Atatürk'ün Hukuk Devrimi, İst.,1983, s.100.

kabil uygulama Hukuk çokluğu olarak nitelenmekte ve ülkede karmaşaya sebebiyet verdiği açıktır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK toptan benimseme ile önce Türk Medeni Kanununu hazırlanmasında o dönemde en iyi en yeni ve en başarılı olarak görülen İsviçre Medeni Kanununu tasarı olarak hazırlatmış ve Adliye Encümenince tasarı olduğu gibi benimsenmiş ve TBMM de tasarı madde madde görüşülmeden bir bütün olarak görüşülüp oylanması gerektiği belirtilmiş ve bir bütün olarak oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. 4.Nisan 1924 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.

Burada açıklamak gerekir ki aynı yıl Atatürk bu yeni hukuk sisteminin uygulanmasında hakimlerin yetişmesi gerektiğini vurgulayarak Ankara'da Adalet Bakanlığına bağlı bir Hukuk Mektebi kurulmasını istemiş ve böylece şimdiki Ankara Hukuk Fakültesinin temeli atılmıştır.<sup>99</sup>

**O**, Türk hakimlerinden devrim kanunlarının uygulayıcısı ve fakat toplum yapısıyla uyum içinde ve toplumsal gerçeklerle dengelenerek uygulanmasını istemiştir. ATATÜRK ilkeleri katı kurallar olarak değil akılcı ve ilme dayanan kurallardır. Hukuk reformu ve toplum yaşamındaki gelişme karşılıklı olarak birbirini etkileyerek sonuca ulaşılacaktır.<sup>100</sup>

Bir ülkede hukuk düzeninin temel taşı Medeni Hukuktur (Civil Law) .Türk toplumu için dönemin en ileri ve en yeni hukuku olarak iktibas edilmesi uygun görülen İsviçre Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu seçilmesi Atatürk'ün ideolojilerine uygun olduklarıdır. Atatürk aileye, kadına toplumun varlığı için en önemli unsur olarak yer verdiğiinden ve kadın erkek eşitliğini düzenlemiş bir hukuk düzenini öngördüğü için bu seçim yapılmıştır. Ayrıca bu kanunlarda hakime geniş yetkiler verilmiş ve hakimin hüküm verirken, esnek olarak içtihat yaratması imkanı da bulunduğu için seçilmişlerdir. Böylece Türk Hukuk sisteminde hakimler içtihatları ile Türk Medeni Hukukunu meydana getireceklerdir.<sup>101</sup> Medeni Kanunun 1. Maddesinde bulunan , "**.....Hakkında kanuni bir hüküm bulunmayan meselede Hakim örf ve adete göre, örf ve adet dahi yoksa kendisi vazı kanun**

<sup>99</sup> Özsunay E: a.g.m., s. 31.

<sup>100</sup> Kaneti S: Türk Medeni Kanununun Atatürk İlkeleri Işığında Yorumlanması, Atatürk'ün Hukuk Devrimi, İst. 1983, s. 48 vd.

<sup>101</sup> İbid,s. 46.

***olsaydı bu meseleye dair nasıl kaide vazedecek idiyse ona göre hükmeder."***  
Hükmü ile kanunun esnekliği açıklanmaktadır.

Ancak belirtmek gerekir ki, hakimın örf ve adetleri uygulaması, kabul edilen kanunun yorumlanmasında toplumun ilerici, akılcı ve teknolojik gelişmeye açık olma vasfında bir gerileme düşünülmemiştir. Toplumsal gelişmeye açık olarak ülke adetlerinin ülkenin modernleşmesini etkilememesi gerekir. Türk milletinin uygar bir toplum seviyesine erişmek için geçmişteki hukukunda köklü değişikliği benimseyerek örf ve adetlerini uygar yasalara uygun hale getirmesi amaçlanmıştır. Yoksa kabul edilen yeni yasaların örf ve adete uyarlanması hiç düşünülmemiştir.<sup>102</sup> Bu nedendir ki bugüne kadarki uygulama uygar toplumların uygulaması biçiminde gelişmiştir.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK,1. Kasım 1925 tarihinde, Meclis açış konuşmasında Medeni Kanun, Ceza Kanununun ve Ticaret Kanununun Meclise getirileceğini açıklayarak toplum hayatını yeni baştan düzenleyecek yasalardan bahsetmiştir. Ulusun varlığı için din ve mezhep bağı yerine Türk ulusçuluğu bağı yerleştirmek istemiştir. Türkiye cumhuriyetinin derli toplu bir yasasının olmadığını, Mecellenin temelini dine dayandığını, insanların ihtiyaçları değiştiği için bu değişikliklere cevap verecek nitelikte olmadığını, kanunların ve Devletin dine dayanması halinde kısa sürede ihtiyaçlara cevap veremeyeceğini, çünkü dinlerin değişmez kuralları olduğunu, değişmemenin dinler için zorunluluk olduğunu, dinin vicdan ile ilgili olduğunu, ihtiyaçların ise değiştiğini bu nedenle ilerleyen hayata uygun kuralların dinin değişmez kurallarına bağlanamayacağını, açıklamıştır.<sup>103</sup>

4 Nisan 1926 da Medeni ve Borçlar Kanunu kabul olunmuştur.<sup>104</sup> Diğer Cumhuriyet kanunları da sırayla kabul ve yürürlüğe girmiştir.

<sup>102</sup> Bu konudaki diğer açıklamalar için bkz. Kaneti S: a.g.m. s.,46 vd.

<sup>103</sup> Bkz. Geniş açıklama için Göze A: İnkılap, s. 401 vd.

<sup>104</sup> Bu kanunların gerekçesinde: ....Türkiye Cumhuriyetinin bir Kanunu Medenisi yoktur. Yanlız akitlerin küçük bir kısmına temas edebilen Mecelle vardır. 1851 maddedir. ....Bu kanununun ihtiyacı hazırta tevafuk eden ancak 300 maddesidir. Mütebakisi memleketimizin ihtiyacatını ifade edemeyecek kadar iptidai bir takım kaidelerden ibaret olduğundan tatbik edilememektedir. Mecellenin kaidesi ve ana hatları dindir. Halbuki, hayatı beşer, her gün, hatta her an esaslı tahavvüllere maruzdur. Bunun tahavvüllerini (*dönüşüm*), yürüyüşünü hiç bir zaman bir nokta etrafında tesbit etmek durdurmak mümkün değildir. Kanunları dine müstenid olan devletler kısa bir zaman sonra memleketin ve milletin mutalebelerini tatmin edemezler. Çünkü dinler, layetegayyer (*değişmez*) hükümler ifade ederler. Hayat yürür, ihtiyacat süratle değişir, din kanunları, mutlaka ilerleyen hayatın huzurunda şekilden ve ölü kelimelerden fazla bir kıymet, bir mana ifade edemezler. Değişmemek dinler için bir zarurettir. Bu itibarla dinlerin bir vicdan işi olarak kalması, asrı hazır medeniyetinin esasatından ve eski medeniyete yeni medeniyetin en mühim farikalarından (*farklardan*) birisidir. ....Türk milletinin kararı muasır medeniyeti bila kaydu şart teknil prensipleri le kabul etmektir. Bunun en canlı delili inkılaplarımızın kendisidir. Muasır medeniyetin Türk camiası ile kabili telif olmayan noktaları görülüyorsa bu Türk milletinin kabiliyet ve istidadındaki noksanından değil, onu fuzuli bir surette ihata

Kanunların amacı geleneklere bağlı olmaksızın ve farklı dini inanışları olan vatandaşlar arasında bir ayırım yapmaksızın siyasi, sosyal, ekonomik ve ulusal birliğin sağlanmasını mümkün kılmaktır. Laik hukuk düzeni ile kişiler uygar toplumlardaki gibi aile, mülkiyet, sözleşme, ticaret vs ilişkilerini dini kurallar ile düzenlenmeyecekler ve fakat rüşte ermiş kişiler kendi dinlerini serbestçe seçebileceklerdir.

İşte ATATÜRK, Türk toplumunu yeniden yapılandırarak uygar hale getirmek için öyle bir eser meydana getirmiştir ki bu esere paha biçmek mümkün değildir.

## **D) SOSYAL HAYATTAKİ DEVRİMLER**

### **a) Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, laik bir Devlet biçimini yerleştirdikten sonra sırasıyla hilafeti kaldırıp Türkiye için isyanlara sebebiyet veren kurumlar olarak gördüğü tekke ve zaviyelerin kapatılmasını düşünmüştür.

Gerçekten Şeyh Sait isyanı olarak adlandırılmış, doğudaki bir isyanı takiben 677 sayılı yasa ile 13.Aralık 1925 tarihinde Tekke ve Zaviyeler kapatılmıştır.

Şeyh Sait isyanı dini kurtarmak ve şeriat düzenini getirmek için organize edilmiş ve İngiliz kumandasında bir kürt ağasının dolduruşa getirilmesiyle doğuda yaratılan önemli bir huzursuzluktur. Yanlış bilgilendirme ve bilimsel tarihi vakıaların, gerçeklerin nesillere anlatılamaması nedeni ile bugün bu konu bambaşka bir mecraya dökülmüş ve vatan hainliği İngiliz politikası malzemesi olarak yeni nesillere farklı mizansen ile aktarılmaya devam edilmektedir.

Şeyh Sait dini ve şeriatı kurtaracağına inanarak dini siyasete alet eden sloganlarla doğu ve güneydoğu anadoluda 14 şehirde ayaklanma düzenlemiştir.<sup>105</sup> Görünüşte onun anlatı ile din elden gitmektedir. İmamlık kurumu kaldırılmıştır. Oysa ona göre din ve dünya işlerinin ayrılması caiz değildir diyerek başlattığı isyan bastırılmıştır. Yakalanan Şeyh Sait ve etrafındakiler İstiklal Mahkemesince idama mahkum edilmişlerdir.<sup>106</sup> Bu gün bu isyancıların kahraman gibi görülmesi

---

eden kurunu vustai teşkilat ( *ortaçağ teşkilatı*) ve dini müdevvenat (*topllanmış eser*) ve müessesattır (*kurum*)....." görüşleri yer almaktadır.

<sup>105</sup> Bkz aşağıda Türkiyede ekonomi politikayı etkileyen olaylar dip not .....

<sup>106</sup> Göze A: İnkilap, s. 415 vd.; 11.02.1925 tarihinde Şeyh Said isyanı, bu isyanın nedeni Terakkiperver partisinin yaptığı zararlı propagandanın sonucudur. Cumhuriyet rejiminin yaşaması için gerekli ilerici kararlar ile maddi çıkarları bozulanlar, Millet Meclisindeki sözcülerini de harekete geçirerek 4.Ocak 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet partisini kurmuşlardır. Bu parti kısa zamanda güçlenmiş ve Bursadaki bölgesel seçimde milletvekili



Türkiye'nin parçalanmasına ilişkin İngiliz politikasının güttüğü ideolojinin halen devam ettiğinin açık bir göstegesidir.

Tekke ve zaviyeler ülkenin huzur ve sükununu bozmuştur. Bu kurumlar kuruluş amaçlarını aşarak irtica ve isyanın odak noktaları haline gelmişler ve yeni Türk Cumhuriyetine karşı direnme hareketi içine girmişlerdir.

Sadece Tekke ve Zaviyelerin kapatılması Yasası ile konunun halli mümkün olmadığı için 4 Mart 1925 te 578 sayılı Tavriri Sükün Kanunu çıkarılarak, hükümete geniş yetkiler verilmiş ve ülkedeki emniyet bu yolla sağlanmıştır.

ATATÜRK'ün tekke ,zaviye ve türbelerin kapatılması ile ilgili açıklamaları şöyledir: <sup>107</sup>

***"Tekke ve Zaviyelerle türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla, şeyhlik, dervişlik, müritlik, çebeilik, falcılık, büyücülük, türbe bekçiliği gibi bir takım ünvanların kaldırılması ve yasak edilmesi de Tavriri i Sükün Yasası yürürlükte iken yapılmış işlerdir..."***

***.....bir takım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, babaların emirlerin arkasından sürüklenen ve kaderlerini ve canlarını falcuların, büyücülerin, üfürükçülerin, mskacıların ellerine bırakan insanlardan oluşan bir topluluğa uygar bir ulus gözüyle bakılabilir mi? Ulusumuzun gerçek niteliğini, yanlış bir yolda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi adamların ve kurumların Yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde daha da çalışmalarına göz yummalı mı? İşte biz, Tavriri Sükun Yasasının yürürlükte oluşundan yararlandıkça, bu***

---

seçimini bunların adayı Nurettin Paşa kazanmıştır. Bu zihniyet taraftarları doğuda Şeyh Saidin taraftarları ile ayaklanarak Ergani Elazığ ve Diyarbakırı ele geçirmesine varan faaliyet göstermiştir. Ordu harekete geçerek iki ay süre ile çatışmak zorunda kalınmıştır.03.04.1925 tarihinde bu parti kapatılmış ve Diyarbakır'da İstiklal Mahkemesi kurularak başta Şeyh Sait olmak üzere taraftarları asılmıştır. Burada enterasan bir olay olarak Şeyh Said' in idama giderken söylediklerini açıklamadan edemeyeceğiz. Haziran ayında Diyarbakır'da Siverek Kapısında kurulmuş idam sehparına doğru yürürken, İstiklal Mahkemesi üyelerinden Ali Saip beyle konuşması şöyledir:

" ...hani doğruyu söylersem beni kurtaracaktın.....Hınısta kuzu çevirecektik....ben doğru söyledim cezamı hafifletecektiniz..... artık kuzu falan kalmadı Ne olurdu Edirne'de 101 sene verseydin. ....  
Ali Saip Bey, ...bundan hafif ceza olurmu?...bu kadar Türk kanının dökülmesine ocakların sönmesine sebep oldun, cezamı çekeceksin.....Şeyh Said .....boynuzsuz keçinin ahını boynuzlu keçiden alırlar.....tekerlemesi ile yürüyerek mırıldanıyordu..... kolordu Kumandanı Mürsel Paşa lafa karışarak, .....din kalktı diyorsun , namazını kılmıyormuydun?Camilerde ezan okunmuyormuydu? Diye sorar....

Şeyh Said cevaben.....İbadetime kimse karışmadı. Camilerde de ezan okunuyordu....Fütühat-ı İslamiye kitabında yazılıdır. Mehdi'nin hurucunda Türkler 300 000 asker verecekler. Anlaşıyor ki Türkiye kıyamete kadar İslamiyeti koruyacaktır. FENA YAPTIK BUNDAN SONRASI İYİ OLUR..."..bu sözler Şeyh Saidin son sözleri olmuştur. Altın A: Her Yönüyle Atatürk, 1986 5.b.,s.376 vd.

<sup>107</sup> Ibid. s.416.

*tarihsel yanlıgıyı işlememek için, ulusumuzun bağnaz ve ortaçağ anlayışlı olmadığını kanıtlamak için yararlandık."*

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, Osmanlı İmparatorluğunun güçsüz dönemlerinde ortaya çıkmış tarikatların her birinin siyasal ve sosyal güç olarak olumsuz rol oynadıklarını gördüğünden dolayı aynı yanlışa düşmemek için kapatılmasını uygun görmüştür.

Türk toplumunun artık yeni bir yola girmek üzere tarikat ve zaviyelere ihtiyacı olmayacak ve bu tür bir örgütlenme ile din istismarına müsaade etmeyecek ulusal birlikteliğini zayıflatmıyacaktı.

### **b) Kıyafet Devrimi**

Osmanlı İmparatorluğunda ilk kuruluşundan farklılaşarak kıyafetlerde de değişiklikler olmuştur. Dini nitelikte olduğu kabul olunan ve müslümanları gayri müslimlerden ayıran bir işaret olarak sarık fes giyilmiştir. Oysa bu ikisinin de dinle bir ilgisi olduğu söylenemez. ATATÜRK'ün kıyafette yaptığı değişiklik ve şapka giyilmesindeki ısrarı bir şekil değişikliği olarak algılanmamak gerekir. Bu değişiklik ulusal bir kıyafeti olmayan <sup>108</sup>Türk toplumu için medeni bir görünüm kazandırılması için yapılan mücadeledir. İnsanların tutum ve davranışlarının yanı sıra şekilleri görüntüleri ile de uygar olmalıdırlar. ATATÜRK 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığında onu izleyen yabancı gazetecinin <sup>109</sup>, meydandaki topluluk için giysilerine bakarak bunlar olsa olsa etnoğrafya malzemesi olur demesi manidardır. Türk halkında birlik şuuru ve menfaat birliği oluşmaya başlamıştır, ancak henüz ulus haline gelmemiş ve belirli bir kıyafeti olmayan Türk Halkının, uygar bir ulus olmak için uygar giysiler içinde olmasının önemli olduğunu bilen ATATÜRK için kıyafet devrimi yapmak gerekliydi. Uygar bir toplum olabilmek için uygar giysilerin giyildiği belirli bir görüntü zorunludur.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK halkı seyahatlerinde panama şapkasını giderek alıştırmaya çalışmış ve Türk halkının milli giysisi bulunmadığından uygar bir toplum olarak ayakkabı pantolon ve yelek gömlek kravat ceket ve şapka giyilmesi gerektiğini öğretmeye çalışmıştır.<sup>110</sup>

25. Kasım 1925 te 671 sayılı Yasa ile de Şapka Kanunu dediğimiz kanun çıkarılır ve şapka giymek zorunlu olur. Kanun TBMM üyeleri ile kamu görevlileri ile özel ve mahalli tüm çalışanların ve müstahdemlerin Türk Milletinin kabul etmiş

<sup>108</sup> Ibid.,s.417

<sup>109</sup> Bkz. Yukarıda dipnot 66.

<sup>110</sup> Kinross L: ATATÜRK, İst.1990, s. 484.

olduğu şapkayı giymet mecburiyetinde olduğunu ve Türk halkının da umumi serpuşunun şapka olup buna aykırı bir alışkanlığın devam etmesini devletin önleyeceğine dair hükümleri ihtiva etmektedir.

### **c) Soyadı Kanunu**

Kişilerin bir soyadı ile anılması konusu batıda yaygınlaşmış ve sadece soyluların aile adı varken vatandaşların da bir aile adı olması kaçınılmaz olmuştur. Osmanlı Devletinde de batıda olduğu gibi bir aile adı bulunmakta idi bu ad çoğu kez lakap veya ünvan olarak kişileri ve aileleri tanıtmaktaydı.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, vatandaşlarının adının yanında soyadının da olması gerektiğini bunun bir uygarlık olduğunu görerek 21 haziran 1934 te 2525 sayılı kanun ile Soyadı Kanununu meclisten geçirtmiştir. Soyadının Türkçe olması gerekmektedir. Belirli rütbelere, paşa gibi veya Osmanlı toplumsal yapısını çağrıştıracak veya yabancı ırkı veya ulusu çağrıştıracak adlar veya ahlaka adaba aykırı, gülünç kelimeler soyadı olarak kullanılamıyacaktı.

MUSTAFA KEMAL'e „ATATÜRK“ adının verilmesi de bu soyadı kanunu sebebiyledir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ATATÜRK soyadını Türklerin ATA sı anlamında olmak üzere vermiş ve MUSTAFA KEMAL artık ATATÜRK olarak anılmaya başlanmıştır.

## **E) EĞİTİMDE , YAZIDA ,DİLDE DEVRİM<sup>111</sup>**

### **a) Eğitimde Devrim**

Osmanlı dönemindeki eğitim sistemi yukarıda açıklanmış olup tamamen dine dayalı bir sistem hüküm sürmekte idi .<sup>112</sup> Şer 'iye ve Evkaf Vekaletine bağlı ve dini vakıflar ile idare edilen dini eğitim yapan okullar mevcuttu.ATATÜRK, çocukların kız erkek aynı eğitim ve öğrenim derecelerinden geçirilmesi ve onlara ulusal şuur verilmesini gerektiği bilincinde olarak kanuşmalarını bu bağlamda yapmıştır. Çocuklar gelişirken ulusal düşünceyi kavramaları ve ulusal düşünceye karşı unsurlar ile mücadele etmeyi öğrenmeleri gerektiğini söylemiştir. Eğitimde manevi değerlere çok önem veren ATATÜRK, erdemli olma, düzenli ve disiplinli olmanın eğitimin temel felsefesi olduğunu, sadece silahla değil beyin gücü ile mücadelenin başarı için gerekli olduğunu vurgulayarak eğitime çok önem vermiştir. İlim ve fennin ulusun ilerlemesi için gerekli olduğunu, uygar bir ulusun olmazsa olmaz şartı olduğunu belirtmiştir. Bunun için ATATÜRK, eğitimin birleştirilmesi gerektiğini açıklayarak 3.Mart 1924 te kabul edilen Tevhid i Tedrisat Kanunu ile

<sup>111</sup> Göze A: İnkilap. S. 408 vd.

<sup>112</sup> Bkz. yukarıda dipnot 4.

kadroları ve bütçeleri bakımından farklı merkezlerden yürütülen eğitim müesseselerini tek bir merkezde toplayarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmasını sağlamıştır. Böylece, dini eğitim yapan okullar, medreseler bu yasa ile kapatılmıştır. Kanunda bunların kapatılmasına dair hüküm bulunmamaktadır. Ancak kanunun 4 maddesinde tüm okulların Milli Eğitim Bakanlığına devredileceği ve yüksek diyanet uzmanları yetiştirilmek üzere İlahiyat Fakültesi açılacağı ve din adamları yetiştirmek için de İmam Hatip okulları açılacağına dair hüküm mevcuttur. Bu hükümler gereğince zımnen mevcut dini okullar kapanmıştır.

### **b) Harf Devrimi**

MUTAFKA KEMAL ATATÜRK hiç vakit geçirmeden harflerin de Latin alfabesi olmasını istemiştir. Esasen bu hususu uzun zamandan beri aklına koymuştur. Milletın okuyup yazmayı kolay öğrenmesini istemekteydi. Mecliste komisyonlarda bu konu hazırlanırken ATATÜRK Gülhane Parkında halk topluluğuna bir kara tahtada göstermek suretiyle yeni harflerin ne olduğunu açıklamıştır. Zira halkın tepkisini ölçerek fazla itirazlar olmadan bu konuyu meclisten geçirmek istemekteydi.

1353 sayılı ve 3.11.1928 tarihli Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile Türkçeyi yazmak için Arap harflerinin yerine Latin esasından alınan harfler kabul olunmuştur. Devlet dairelerinde ve tüm diğer dairelerde, şirketlerde, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleri ile yazılmış yazıların kabul edileceği belirtilmiş ve 1929 yılı Haziran ayına kadar tapu kayıtları, senetler, nüfus ve evlenme cüzdanları, askeri cüzdanların Türk Harfleri ile düzenleneceğine dair hüküm konulmuştur. Eski harflerde eğitim yapılması yasaklanmıştır. ATATÜRK, harf devrimi için geçiş devresi olarak düşünülen zaman dilimi hakkında etrafındakilerin beş yıl gibi bir süreden bahsetmesine karşın bu işin üç ayda tamamlanacağını bildirmiştir.<sup>113</sup>

### **c) Dil'de Devrim**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK konuşulan dilin sadeleşmesi için uğraş vermiş, Türk dilinin Arapça ve Farsçadan arındırılmış bir şekilde bürünmesini istemiş ve bunun için çeşitli yollar denemiştir. Dil ile ilgili kongreler düzenlemiş yerli ve yabancı bu konunun uzmanlarının fikirlerini dinlemiştir. ATATÜRK bir kerede Türkçeden yabancı unsurların temizlenmesini istemekteydi. Ancak buna muvaffak

<sup>113</sup> Türk alfabesinin yeni şekliyle uğraşan Falih Rıfkı Atay, komisyonun bu iş için beş yıllık bir süre düşündüğünü ATATÜRK'e söylediğinde, cevap olarak: Üç ay demiş, ya üç ayda uygulayabiliriz yahut hiç uygulayamayız. Sizin Arap harflerine bırakacağımız gazete sütunları bire dahi inse herkes o bir sütunu okur ve beş yıl sonra tıpkı yarın başlar gibi başlamaya mecbur oluruz. Hele arada bir buhran, bir harp çıkarsa attığımız adımları da geri alırız, diye cevap vermiştir. Bkz. Altın A: a.g.e.,s. 396.

olamamıştır. Çünkü bu konuda danışıkları hep bir kerede tesbit olunacak Türkçe kelimelerin kullanılabilmesi konusu aleyhinde olmuşlardır.<sup>114</sup> Dil konusundaki değişiklikler yavaş yavaş ve halkın sindirmesi suretiyle bugünlere kadar gelmiştir.

## **F) ATATÜRK'ÜN EKONOMİK HAYATAKİ DEVRİMİ**

ATATÜRK Türkiyede ekonominin, ticaretin gelişmesi için bir çok önlem almıştır. Bunları kısaca belirtmeden önce Türkiye Cumhuriyeti Devletinin üzerinde kurulu bulunduğu topraklarda daha önce Halefi olduğumuz Osmanlı İmparatorluğu dönemine kısaca göz atmakta yarar vardır.

### **a) Osmanlı Dönemi Ekonomi Anlayışı**

İmparatorlukta müslüman Osmanlıların ticaretle pek ilgilenmedikleri bir çok kıtapta yer alan bilgilerdir. Ancak 1500 lü yılların sonlarına doğru Osmanlı'nın büyük şehirlerinde ve çeşitli merkezlerde görülen kervansaray, han, kapalıçarşı, arasta, bedesten, mahzen ve kapan gibi ticari yapıların bulunması o devirlerde üretim, dağıtım, koruma, tüketme zincirine önem verildiğini göstermektedir.<sup>115</sup>

Buradan anlaşılacağı üzere, bugün ticari hayatta yerleşmiş büyük market ve alışveriş merkezlerinin atalarını " kapalıçarşılar " teşkil etmektedir. Bu tür yerlerde çok sayıda dükkanlar yer almış ve her çeşit mal satışı yapılmıştır. Aynı malı satanlar için sokaklar ayrılarak rekabet ve denetim unsurlarının gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Özellikle İstanbulda Kapalıçarşıda ve bağlantılı olduğu diğer çevre hanlarında yaygın bir ticari faaliyet bulunduğunu unutmamak gerekir.<sup>116</sup> Bu faaliyet ile şimdi gerek Türkiye'de ve gerekse yabancı ülkelerdeki tüketim endüstrisinin faaliyet alanlarının bu tür büyük çarşı düzeni olduğu gözetilirse aynı niteliği taşıdıklarını inkar etmek mümkün değildir. Bundan çıkan sonuçta Türkiyenin şu anda kurulu bulunduğu toprak parçası üzerinde bundan asırlar önce faaliyet gösteren ticari merkezlerinin kurulmuş olması Türk halkının bu nedenle ticarete yabancı olmadığıdır.

1585 tarihli bir Hatt-ı Hümayun da, Galatada bir bedesten açılmasına müsaade edilmiştir.<sup>117</sup>, Bu tür mahallerdeki ticaret erbabının nitelikleri hakkında fikir vermek üzere 1874 tarihinde İstanbula gelerek Constantinopoli adlı kitap

<sup>114</sup> Altın A: a.g.e., s. 398

<sup>115</sup> Tarlan S: İktisat Tarihinden Bir Yaprak: Kapalıçarşılar, Bedestenler, Maliye Yazıları, Maliye-İktisat-Hukuk, 14-15 Eylül/Aralık 1988 s.50 vd.

<sup>116</sup> İbid.,

<sup>117</sup> İbid., " Galata Kadısına ve Ayasofya Mütevellisine hüküm ki.... himayem altındaki Galata'nın bin bedestene şiddetle ihtiyacı bulunmaktadır....."

yazan İtalyan Edmondo De Amicis 'in kitabındaki ilginç tesbitlere göz atmak uygun olacaktır. Edmondo De Amicis<sup>118</sup>,

*"Alıcılara biraz da azametle seslenen Rum dükkancının, aynı derecede hilekar fakat daha mütevazî bir tavırla ve mübalağalı bir hürmetle müşteri çağıran Ermeni esnafın, satacağı malları büyük bir gizlilikle müşterisinin kulağına fısıldayan Yahudi tüccarın, dükkanın eşliğinde mindere bağdaş kurup oturarak işi kadere bırakan ve alıcıları bakışlarıyla dükkanına davet eden Türk satıcının hep birlikte ticaret yaptıkları Kapalıçarşının....."*

diye devam etmektedir.

Müslüman Osmanlının başka deyişle Türk olarak tanımlanan vatandaşların aynı mahallerde ticaret yaptıkları ve fakat daha pasif olduklarını ve belki de Osmanlı İmparatorluğunun azametinin sonsuza dek kalabileceğini zanettiklerinden böyle davrandıklarını düşünmek mümkündür.

Burada yazılanlardan çıkartılabilecek sonuç Türklerin de ticarete bir yerlerinin bulunduğudur.

## **b) ATATÜRK'ün Ekonomi Politika Görüşü**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, her konuda yaptığı mucizeler gibi Ekonomik hayatta da mucizeler yaratmıştır. İktisadi bağımsızlığın çok önemli olduğunu "**Çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkmak**" cümlesi ile açıklamak istemiştir. Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşaması için bağımsızlığın esas olduğunu ve ekonomik bağımsızlık olmadan bağımsızlıktan bahsedilemeyeceğini İzmir İktisat Kongresinde vurgulamıştır.<sup>119</sup> Bu dönem Lozan

<sup>118</sup> İbid., s. 53 vd.

<sup>119</sup> İzmir İktisat Kongresi 23.Şubat.1923 tarihli açış konuşması; "Efendiler! Azîz Türkiye'mizin iktisadî yükselme gereklerini aramak ve bulmak gibi vatanî, hayafî ve millî bir kutsal amaç için bugün burada toplanmış olan sizlerin, saygıdeğer halk temsilcilerinin karşısında bulunmakla çok mutlu ve sevinçliyim. Efendiler! Uzun ihmallerle ve derin ilgisizlik ile geçen yüzyılların iktisadî yapımızda açtığı yaraları tedavi etmek, tedavi çarelerini aramak ve memleketi bayındırlığa, millî bir rahatlığa, mutluluğa ve servete ulaştıracak yolları bulmak için gerçekleştirilecek çalışmamızın çok kıymetli ve başarılı sonuçlara ulaşmasını dilerim. Arkadaşlar, sizler doğrudan doğruya milletimizi oluşturan halk sınıflarının içinden geliyorsunuz ve onlar tarafından seçilmiş olarak geliyorsunuz. Bunun için memleketimizin, milletimizin halini, ihtiyacını ve milletimizin emellerini, üzüntülerini yakından biliyorsunuz. Herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması gereğini söyleyeceğiniz önlemler; doğrudan doğruya halkın dilinden söylenmiş gibi kabul olunur. Bu, en büyük doğrudur. Zira halkın sesi, hakkın sesidir. Efendiler, tarih., milletlerin yükselme ve düşmesi sebeplerini ararken birçok siyasî, askerî, sosyal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok, bütün bu nedenler, sosyal olaylarda etkilidir. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselmesiyle, düşmesiyle ilgili ve ilişkili olan milletin ekonomisidir. Tarihin ve tecrübenin belirlediği bu gerçek, bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde de tamamen görülmüştür. Gerçekten Türk tarihi araştırılırsa bütün yükselme ve düşme sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Efendiler, tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veyahut yenilgiler, yok olmalar ve felâketler, bunların, tümü; gerçekleştikleri devirlerdeki iktisadî durumlarımızla ilişkili ve ilgilidir. Yeni Türkiye'mizi hak ettiği yere

ulaştırabilmek için, mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir. Efendiler, bir milletin hayat gereklerini, rahatlık ve mutluluğunu oluşturan ekonomiyle uğraşmaması, uğraşmaması dikkatleri çeken bir durumdur. Fakat biz kabul etmek zorundayız ki, ekonomimize gereği kadar önem vermemiş bulunuyoruz. Bir milletin doğrudan doğruya hayat gerekleri ile uğraşmaması, o milletin yaşadığı devirler ile ve devirleri belirleyen tarih ile çok ilgilidir. Bundan dolayı biz de eğer uğraşmamış isek, gerçek nedenlerini geçirdiğimiz devirlerde ve özellikle tarihimizde arayabiliriz. Fakat böyle bir araştırma yaptığımız zaman, yazık ki itirafa mecburuz ki, biz henüz şimdiye kadar gerçek, ilmî, olumlu anlamı ile millî bir devir yaşayamadık. Bundan dolayı millî bir tarihe sahip olmadık. Bu noktayı biraz açıklamış olmak için hep beraber Osmanlı tarihini hatırlayalım.

Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün çalışma, milletin isteği, emelleri ve gerçek ihtiyaçları açısından değil, belki şunun bunun özel emellerini, tutkularını karşılamak açısından gerçekleşmiştir. Örneğin Fatih İstanbul'u aldıktan sonra, yani Selçuk saltanatı ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun mirasına konduktan sonra, Batı Roma İmparatorluğu'nu da zaptederek büyük bir saltanat kurmak istedi. Böyle geniş bir emel izledi. Böyle bir emeli izlemek ve uygulayabilmek için bütün milleti, ana unsuru arkasından bu hedefe doğru yönlendirdi. Örneğin Yavuz Sultan Selim, Fatih'in açtığı batı cephesini sağlamlaştırmakla beraber; bütün Asya'yı birleştirerek büyük bir İslâm İmparatorluğu meydana getirmek üzere böyle bir siyasî meslek izledi. Ana unsuru bunun arkasından dolaştırdı. Kanunî Süleyman her iki cepheyi en üst derecede genişletmek, bütün Bahr-i Sefid'i (Akdeniz) bir Osmanlı havuzu haline getirmek, Hindistan üzerinde gücünü kurmak gibi çok büyük, şahane bir siyaset izledi. Bu siyasetin uygulanması için ana unsuru kullandı. Arkadaşlar, bütün bu işler ve hareketler, doğruluğu araştırılırsa, görülür ki bu büyük, güçlü padişahlar takip ettikleri dış siyasette kendi emelleri, hırsları ve arzularına dayanmışlardır. Büyük ve şahane arzularına dayanmakla beraber iç kuruluşlarını, iç siyasetlerini bu tutkularından doğmuş olan dış siyasetlerine göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. Halbuki dış siyaset iç teşkilât ve iç siyasete dayandırılmak mecburiyetindedir. Yani iç teşkilâtının dayanamayacağı genişlik derecesinde olmamalıdır. Yoksa hayalî, dış siyasetler peşinde dolaşanlar, dayanma noktalarını kendiliğinden kaybederler. Gerçekten Osmanlı hakanları, asıl olan noktayı unuttular. Duyguları ve emelleri üzerine bütün hareketleri ve fiilleri yaptılar. İç teşkilâtlarını dış siyasetlerine uydurmak zorunda kalınca aldıkları memleketlerde bütün unsurları: dilleri, dinleri, gelenekleri, her şeyi başka başka olan ve birçok milletlerden ibaret bulunan bu unsurları, olduğu gibi korumaya kalkıştılar ve onlara bütün bu şeyleri koruyabilecek ayrıcalıklar verdiler. Buna karşın ana unsur, uzun seferler yapmakla zafer meydanlarında ölmekle, zapt olunan memleketlerin kendisini ve halkını beslemekle ve onlara bekçilik etmekle kendi kendini yıpratıyordu. Bununla birlikte millet, ana unsur; kendi evinde, kendi yurdunda ve kendi hayati gereklerini kazanmak için çalışmaktan tamamen mahrum bir halde bulunuyordu. Bu tac sahipleri yöneticiler milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla, onlara kendi yurtlarını düşünmeye izin vermemekle de yetinmiyorlardı. Belki fetihler sonucu elde edilen halkı memnun edebilmek için, sonra yabancıları memnun edebilmek için doğrudan doğruya, ana unsurun hukukundan ve hayati ve iktisadî kaynaklarından birçok şeyleri karşılıksız yardım olarak, hediye olarak onlara veriyorlardı. Örneğin Fatih zamanında Cenevizliler'e ve Patrik'e verilen ayrıcalıklar ile açılan yol, kendisinden sonra daima genişlemiş ve sağlamlaştırılmış bulunuyordu. Bu ayrıcalıklar, devletim en kuvvetli, en büyük zamanında gerçekleşmiş oluyordu. Ancak ve ancak bir padişah yardımı karşılıksız sunulan bir destek olmak üzere gerçekleşmiş oluyordu. Hepiniz hatırlayabilirsiniz, Kanunî Sultan Süleyman zamanında Venediklilerle ticaret antlaşması yapılmıştı. Fakat Padişah, Venediklilerle ticaret antlaşması yapmayı kendi şerefine ve onuruna aykırı buldu. Zira onun anlayışına göre antlaşma, birbirine denk milletler arasında yapılırdı. Halbuki Venedik o zaman Osmanlı Devleti'ne denk olmak şöyle dursun, onun doğrudan doğruya koruması altında idi. Bundan dolayı padişah böyle bir devletle antlaşma yapamazdı; ancak ona yardımlarda bulunabilirdi. Ve yardımlarda bulundu. İşte bu yardım kelimesi kapitülasyonlar kelimesi ile tercüme edilmiştir. Halbuki biliyorsunuz, kapitülasyon kelimesi, bir kale içinde kuşatılan, korunma gereçlerini ve vasıtalarını kullandıktan sonra teslim olmak zorunda olanlar hakkında kullanılan bir kelimedir. İşte böyle bir kelimeyi, padişahların yardımını tercüme ederken kullanmış bulundular. Bu ufak ayrıntıyı iki noktadan tekrar edeyim: Millet hayati gerekleriyle uğraşmaktan yasaklanmış olarak diyar diyar dolaştırılıyor ve bu yeni diyarlar halkı, birçok ayrıcalıklara sahip olarak çalışılıyordu. Yani fatihler, ana unsuru peşine takarak kılıçla fetihler yaparken, kılıç sallarken zaptolunan memleket halkı kazandıkları ayrıcalıklarla sabana yapıyorlar; toprak üzerinde çalışıyorlardı. Arkadaşlar, kılıç ile fetih yapanlar, sabanla fetih yapanlara yenilmeye ve sonuçta yerlerini bırakmaya mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Romenler sabanlarına yapışmışlar, varlıklarını korumuşlar, kuvvetlenmişler; bizim milletimiz de böyle fatihlerin arkasında serserilik etmiş ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara yenilmiştir. Bu bir gerçektir ki, tarihin her devrinde ve dünyanın her yerinde böyle gerçekleşmiştir. Örneğin Fransızlar Kanada'da kılıç

sallarken oraya İngiliz çiftçisi girmiştir. Bu medenî sabanla kılıç mücadelesinde sonunda muzaffer olan sapaandır. Ve Kanada'ya sahip oldu. Efendiler, kılıç kullanan kol yorulur, sonunda kılıcı kımına koyar ve belki kılıç o kında küflenmeye, paslanmaya mahkûm olur. Lâkin saban kullanan kol; gün geçtikçe daha fazla kuvvetlenir ve daha çok kuvvetlendikçe daha çok toprağa sahip olur. Efendiler, Osmanlı fatihleri, hakanları, istilâcıları, ana unsur ile beraber sabanın önünde yenilip çekilmeye başladıktan sonra, asıl felâketlerin büyüğü başladı. Sırf şahane bir ihsan olarak, yabancılara verilmiş olan ve özel olan karşılıksız yardım, memleket içindeki Müslüman olmayan unsurlara verilmiş olan her şey, kazanılmış haklar olanak anlaşıldı.

Fakat yabancılar yalnız bu hukuku korumak ile de yetinmediler. Belki her gün onları biraz daha arttırmak için çareler aradılar ve buldular. İç unsurlar korumaya güçlerinin yettiği iç teşkilâtlarına dayanarak, dışarının daima kıskırtmasına ve yardımına sığınarak devletin ve aslı unsurunun yok edilmesiyle siyasî bir varlık olmak için çalışmaktan geri durmadılar. Yabancılar bir taraftan iç unsurları kıskırtıyorlardı; diğer taraftan da kendileri Osmanlı devletinin iç işlerine karışıyordu ve her karışmada da yine devlet ve milletin aleyhine olmak üzere yeni yeni birtakım ayrıcalıklar, haklar alıyorlardı. Bu devamlı problemler altında zaten fakir düşmüş olan anayurtta, ana unsur devlete verebilecek parayı güç hazırlıyordu. Hâlbuki tacsahipleri yöneticiler, Saraylar, Babîliler mutlaka büyük gösterişe, şana sahip olabilmek için, onu devam ettirebilmek, zevk ve tutkularını sağlayabilmek için her ne pahasına olursa olsun, bu parayı hazırlamak çaresine düşmüşlerdir. O çareler de, borçlanmalar oldu. O kadar çok borçlanmalar yapıyorlardı, o kadar kötü şartlar içinde borçlanmalar yapıyordu ki, bunların faizleri de ödenemedi. En sonunda bir gün Osmanlı Devletinin iflâsına karar verdiler. Maliye işleri hemen kontrol altına alınmış ve başımıza genel borçlar belâsı çökmüş bulunuyordu.

Efendiler, milletin uğramış olduğu bu üzücü durumun, bu düşkünlüğüün sebeplerini arayacak olursak bunu doğrudan doğruya devlet kavramında buluyoruz. Biliyorsunuz ki Osmanlı Devleti, şahsî saltanat ve son beş on yıl içinde de meşruti saltanat ilkesine dayanarak hükûmet idare ediyordu.

Arkadaşlar, şahsî saltanatta her konuya tac sahiplerinin arzusu, iradesi ve amacı hâkimdir. Söz konusu olan yalnız odur. Milletin amaçları, arzuları, ihtiyaçları söz konusu olmaktan çok uzaktır. Bütün millet istekleri ve dileklerini bırakmış bulunuyordu. Çünkü tac sahipleri kendilerini Allah tarafından gönderilmiş bir kişi sayarlardı. Bir de onların etrafını alan çıkarıcılar vardı. Onlar da padişahların fikirleri ve anlayışları ile dolu olarak ve padişahın bu arzusunun bir kutsal ve bir Kur'an gereği gibi herkese kabul ettirirlerdi. Bu gayet koyu ve sürekli etkilemeler karşısında gerçekten bir gün bütün halk bu arzu ve iradelerin yapılması gereken ve kayıtsız şartsız gereken kutsal emirler gibi olduğuna inanmış olurlardı. Böyle idare ve hâkimiyete rıza gösteren bir milletin sonu elbette felâkettir, elbette uğursuzluktur.

Arkadaşlar! Son anlattığım noktada artık Osmanlı Devleti gerçekte ve fiili olarak bağımsızlıktan mahrum bir duruma getirilmişti. Gerçekten bir devlet ki, kendi halkına koyduğu bir vergiyi yabancılara koyamaz. Gümrük uygulamalarını, vergilerini memleketin ve milletin ihtiyaçlarına göre düzenlemekten yasaklıdır. Ve bir devlet ki, fazla olarak yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan mahrumdur. Böyle bir devlete elbette bağımsız denilemez. Devletin ve milletin hayatına yapılan müdahaleler yalnız bu kadar değil, daha fazla idi. Doğrudan doğruya milletin hayatını devam ettirmesi için gerekli olanlardan, örneğin tren yapmak için, örneğin fabrika yapmak için, örneğin her şey yapmak için devlet serbest değildi. Mutlaka dışarıdan karışmalar vardı. Bundan dolayı hayatını sürdürmekten alıkoyulan bir devlet bağımsız olabilir mi? Söylediğim gibi gerçekte devlet, istiklâlini çoktan kaybetmişti ve Osmanlı ülkesi yabancının serbest bir sömürGESİNDEN başka bir şey değildi ve Osmanlı halkı içindeki Türk milleti de tamamen esir bir duruma getirilmişti. Bu sonuç söylediğim gibi milletin kendi iradesine ve kendi hâkimiyetine sahip bulunamamasından ve bu irade ve hâkimiyetin şunun bunun elinde kullanıla gelmiş olmasından ileri geliyor. O halde kesinlikle diyebiliriz ki, biz millî bir devir yaşamıyorduk ve millî bir tarihe sahip bulunmuyorduk.

Örneğin, Osmanlı tarihi baştan sonuna kadar hakanların, padişahların, kişilerin, en sonunda zümrelerin hal ve hareketini kaydeden bir destandan başka bir şey değildir. Geçmişin, yüzyılların elimize tarih diye uzattığı kitabın mahiyeti bundan ibarettir. Arkadaşlar, milletin hâkimiyetine sahip olmaması yüzünden girdiği Dünya Savaşı'ndan kıymetli evlâtlarımızdan oluşmuş kahraman ordularımızın Galiçya'da, Romanya ve Makedonya'da, Kafkas dağlarında, Sina çöllerinde uğramış olduğu eziyetleri hatırlatmaya gerek görülecek kadar çok zaman geçmemiştir ve en sonunda bu dünya savaşının uğursuz sonucu da hepinizin bilgisi dâhilindedir. Özellikle Mondros Mütarekesi'yle açılan ateşkes devrinin görüntüsü, bir an için tekrar düşünmüş olursanız göreceksiniz ki, baştan sonuna kadar bir dağılma görüntüsünden başka bir şey değildi. Devletler her türlü anlaşmalardan ve insanî ve medenî haklardan sıyrılarak memleketimizin en kıymetli ve en verimli yerlerini çiğnediler. İzmir'i, Bursa'yı, Eskişehir'i tâ Sakarya'ya kadar; sonra bütün Adana ve çevresini ve Trakya'yı, İstanbul'u, en saygın yerlerimizi çiğnediler. Fakat düşmanların bu hareket şekline daha üzücü ve acıklı ve daha çok üzülmeye değer



olan bir nokta varsa, o da bu memleketin yüzyıllarca başında bulunan ve bu milletin irade ve hâkimiyetini kullanan insanların dahi düşman saflarına geçmiş olmasıdır. Ve arkadaşlar biliyorsunuz, bu düşmanlar yani iç düşmanlar, dış düşmanların yapmadığı ve yapmaya gücünün yetemeyeceği kötü ve acıklı yeme hareketlerinde kararsızlık göstermemişlerdir. Dış düşman kuvvetleri, saydığım saygın vatan topraklarında bulunurken, padişahın iradesi ile, çıkarttığı fetvalarla ve hilâfet orduları ile bu suçsuz millet, şurada burada alçaltılıyor ve aldatılıyordu. Gerçekten vatanımızın şurasında burasında isyanlar başlamıştı. Zaten çoktan beri manen ve fülen istiklâlinde mahrum bırakılmış olan Osmanlı devletinin tükenmesinde başarı meydana gelmişti. Osmanlı Devleti tamamen bitmişti. Fakat düşmanlarımız aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni kuran Türk milletinin de, aslı unsurunun da, bu memleketin gerçek halkının da yok ve çökmüş olduğunu zannettiler. İşte bunda çok aldandılar. Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devleti gibi çok devlet kurmuş olan Türk milleti yok olmamıştır. Tersine hayatına vurulan bu darbelerden, dış düşmanların ve iç düşmanların bu acı ve nefret edilecek darbelerinden birdenbire bütün acıkgözlülüğünü, bütün uyanıklığını takındı ve hayatını, şerefini, namusunu kurtarmak için tam bir kararlılıkla başını kaldırdı; birlikte ve birbirine dayanarak ortaya atıldı.

İşte milletimiz o dakikadan itibaren millî devreye girdi, halk devresinin başlangıcına girdi. Millet bu noktadan başladığı gün kendisini hedefe ulaştırın yolların ve bizzat hedefin bulunduğu ufukların karanlıklar içinde bulunduğunu hepimiz hatırlarız. Fakat bu hal milletimizi ümitsizliğe düşürmedi. Tam bir kararlılık ile kutsal hedefe adımlarını attı. Efendiler, milletimiz, kesin kurtuluşa ve gerçek kurtuluşa sahip olabilmek için, iki ilkeye dayanmanın farz ve şart olduğunu anladı; büyük ve açık kanaatlerle anladı. O ilkelerden birincisi Misak-ı Millî'nin ifade ettiği mananın ruhudur. İkincisi Teşkilatı Esasiyenin belirlediği değiştirilemez gerçeklerdir. Biliyorsunuz ki Misak-ı Millî, milletin tam istiklâlini sağlayan ve bunu sağlayabilmek için ekonomisinin de gelişmesine engel olan bütün sebepleri bir daha ve kesinlikle geri gelmemek üzere kaldıran bir yöntemdir. Anayasa da Osmanlı İmparatorluğu'nun, Osmanlı Devleti'nin öldüğünü idrak ve ifade var olduğunu ilân eden bir kanundur ve bu devletin hayatının da kayıtsız şartsız milletin yetkisinde kalabilmesi için, halkın bizzat kendi alın yazısını idare etmesi esasını şart kılan bir kanundur. "Artık Türkiye halkı için tek temsilci, yasama ve yürütme yetkisini almış olan kendi meclisidir, Türkiye Büyük Millet Meclisidir" diyen bir kanundur ve Babıâli Hükûmeti yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini koyan kanundur.

Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve bunun hükûmetinin milletten aldığı yetki tam bir istiklâl ve kayıtsız şartsız millî hâkimiyet ilkelerine dayanarak memleketi bayındır yapmak ve milleti zengin, rahat ve mutlu etmekten ibarettir. Böyle olmakla beraber Teşkilatı Esasiye, bir özel madde ile Meclisin görevini de açıklar. O görevler ki, doğrudan doğruya milletin hukuk ve yetkisi iken yüzyıllarca şunun ve bunun elinde kalmıştır. Artık bu hukuk ve yetkinin hiçbir neden ve şekilde hiçbir makama ve kişiye bırakılamayacağını kesinlikle ifade etmek için bir özel madde koymuştur. Efendiler, milletimizin bu iki ilkeye dayanarak çalışmaya başladığı günden bugüne kadar geçen zaman, çok zaman değildir; üç buçuk, dört seneden ibarettir. Fakat milletimizin kazandığı başarı ve zafer bu üç buçuk dört seneye sığamayacak kadar çoktur, taşkındır, coşkundur, yüksektir, kuvvetlidir. Gerçekten o hükümdar buyruklarıyla, hilâfet ordularıyla ve bin türlü kıskırtmalar ve yalanlarla meydana getirilen isyanların tamamı bastırılmıştır. Millet tüfeksiz, topsuz, her türlü malzemesiz ve parasız bulunduğu bir zamanda yeniden dünyanın en kuvvetli ve en muazzam ordusunu kurmaya güç yetirmiştir. Ve bu ordu daha henüz kurulma durumunda iken Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya meydan savaşlarını ve zaferlerini kazanmıştır. Ve en sonunda bütün dünyayı hayretlerde bırakan, bütün dünyayı ister istemez övgülerine, sevkeden en son zaferi tam bir şiddet ve başarıyla kazanıp topraklarımızı ve kutsal vatanımızı çiğneyen düşman ordularını bire kadar yok etmiştir. Fakat Efendiler, tam bağımsızlık için şu kural vardır, millî hâkimiyet için bir kanun vardır, diyoruz. Bugün de büyük bir zaferin gerçekleştirici etkileri ve yapanları olduğumuzu söylüyoruz. Bu noktada çok kesin olan bir gerçeği hep beraber tekrar etmek zorundayız. Bu kadar büyük, bu kadar kutsal ve büyük hedefler yalnız kâğıt üzerinde kurullarla ve kanun maddeleriyle ve sadece hırslarla, arzularla çözüm bulamaz. Tam gerçekleşmesini sağlayabilmek için tek kuvvet, gerçek ve en kuvvetli temel ekonomidir.

Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadî zaferler ile taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. Bu bakımdan en kuvvetli ve parlak zaferimizin bile sağlayabildiği ve daha sağlayabileceği yararlı kazançları belirlemek için ekonomimizin, iktisadî hâkimiyetimizin sağlanması ve sağlamlaştırılması ve genişletilmesi gerekir. Efendiler, bu kadar verimli ve bu kadar kuvvetli olan yeni hükûmetimizin, düşmansız kalacağını saymak doğru değildir. Bu güzel temellerin bile içine bomba koyarak onu yıkmaya çalışanlar olacaktır. Onun hayatına, ilerlemesine karşı suikastler düzenlemeye girişecekler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı en kuvvetli silâhımız ekonomideki genişlik, dayanıklılık ve başarımız olacaktır. Efendiler, içinde olduğumuz halk devrinin, millî devrin, millî tarihini yazabilmek için kalemlerimiz sabanlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri kavramı ile açıklanabilir.

Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz bayındır olsun, milletimiz rahat olsun ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi size hatırlatayım. “El kanaatü kenzi lâüyfna”. “Kanaat, yok edilmeyen bir hazinedir” anlayışı ile, fakirliği fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri artık son versin.

Efendiler! Bu felsefeyi, mutlaka yanlış yorumlamak yüzünden bu millete, bu memlekete çok büyük kötülük edilmiştir. Biliriz ki, Allah dünya üzerinde yarattığı bu kadar nimetleri, bu kadar güzellikleri insanlar yararlı olsun, varlık içinde yaşasın diye yaratmıştır ve fazla derecede yararlanmış olabilmek için de, bugün kâinattan esirgediği zekâyı, aklı insanlara vermiştir. Eğer vatan denilen şey kupkuru dağlardan, taşlardan, bataklık sahalardan, çıplak ovalardan ve vatan; şehirler, köylerden oluşsaydı, onun zindandan hiçbir farkı olmazdı. Ve gerçekten bu dediğimiz felsefesinin sahipleri bu kıymetli vatanımızı böyle zindan ve cehennem yapmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Hâlbuki bu vatan evlât ve torunlarımız için cennet yapılmaya lâyık, çok yakışır bir vattandır. İşte bu memleketi böyle bayındır haline, cennet haline getirecek olan, ekonomik nedenler ve ekonomik faaliyetlerdir. Bundan dolayı öyle bir iktisat devri lâzımdır ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin, insanca yaşamının neye bağlı olduğunu öğrensin ve o vasıtalara yönelsin. Hepimizin isteği şudur ki, bu memleketin fertleri ellerinde örnekleriyle ziraatin, ticaretin, sanatın, emeğin hayatın bir temsilcisi olsun. Ve artık bu memleket böyle fakir ve bu millet değersiz değil, belki memleketimize zengin memleketi, zenginler memleketi, bu yeni Türkiye'nin adına da çalışkanlar memleketi denilsin. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor ve böyle bir devri yükseltecektir. Ve böyle bir devrin tarihini yazacaktır. Ve böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak, çalışkanlara ait olacaktır. Efendiler, Türkiye İktisat Kongresi tarihte ilk defa yüksek yer kazanan bir kongredir. Sizler memleketin ihtiyacını ve milletin yeteneğini ve bunun karşısında bütün dünyada var olan çok kuvvetli iktisat teşkilâtına değer vererek, yapılması gereken önlemleri ve uygulaması gerekli olan bütün yenilikleri tam bir açıklıkla dile getirmelisiniz. Tâ ki o önlemler, o yenilikler uygulandıkça memleketimiz hayırlı neticelere, nurlara batmış olsun. Arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'niz ve hükûmetiniz, elbette milletin istekleri dairesinde, gelişmeye, yenilenmeye tamamen taraftardır. Bunun için memleket ve millete faydalı olarak alacağınız önlemler tam bir memnuniyetle göz önüne alınacaktır. Buna şüphe etmiyorum. Efendiler, ekonomi sahasında düşünürken ve konuşurken zannedilmesin ki, biz yabancı sermayesine düşman bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz genişler. Çok çalışma ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan dolayı kanunlarımızı bağlı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken güvenceyi vermeye her zaman hazırız ve isteriz ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve var olan ama yetersiz kalan servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin; fakat eskisi gibi değil. Gerçekten geçmişte ve özellikle Tanzimat devrinden sonra, yabancı sermayesi memlekette üstün bir yere sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükûmet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medenî devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye de buna uyamaz. Burasını esir ülkesi yaptıramaz.

Arkadaşlar, son söz olarak demiştim ki, biz memleketimizi artık esir ülkesi yapamayız. Belki hepimizin dikkatlerini çekmiş olan Lozan konferansı'nun son görüşmesi bu nokta ile ilgilidir. Konferansın şimdilik gecikmeye uğrayışı hep aynı meseleden, aynı noktadan doğmuştur gibi anlaşılabilir. Ordularımız en büyük bir zaferi kazanmışlardır ve zafer yürüyüşünü durduracak hiçbir engel yoktur. Böyle bir zamanda İtilâf Devletleri, hukukumuzu, kanunî haklarımızı görüşmeler ile bile onaylayacaklarını ve meselelerin görüşmeler ile bile çözümleneceğini söylediler ve bizi konferansa davet ettiler. Milletimiz, Meclisimiz ve Hükûmetimiz samimî olarak barış taraftarı olduğu için, muzaffer ordularımızı durdurdu ve delegeler heyetimizi Lozan'a gönderdi. Aylardan beri konuşmalar ve tartışmalar sürüyor. Fakat henüz karşıımızdakiler bizimle üç senelik, dört senelik bir hesabı görmüyorlar, üç yüz ve dört yüz senelik bir hesabı görmeye başlamışlardır. Ve hâlâ karşıımızdakiler eski Osmanlı Devleti'nin tarihe geçtiğini ve bugün yeni Türkiye devletinin var olduğunu ve bu Türkiye devletini kuran milletin çok kararlı ve kahraman bir millet olduğunu ve bu milletin artık tam bağımsızlıktan ve milli hâkimiyetinden zerre kadar fedakârlık yapamayacağını anlamamışlardır.

İşte bunu anlayamamak yüzünden kararsızlığa düşmüşler, beklemeye mecbur hissetmişlerdir. Arkadaşlar, onlar istedikleri kadar kararsız olsunlar, fakat bu millet kesin kararını vermiştir. Bu millet için kararsızlık devirleri çoktan geçmiştir. Devletlerin delegeler heyetimize verdikleri son proje elbette heyetimizce kabule değer görülmedi. Diğer delegeler heyeti gibi bizim delegeler heyetimiz de durumu hükûmete ve gerekirse Meclis'e sunmak üzere memlekete geri gelmek üzeredir. Elbette sorular ve açıklamalar olacaktır. Ancak bütün millet, bütün dünya bilsin ki, en sonunda ve en sonunda millet tam bağımsızlığının sağlandığını görmedikçe yürümeye başladığı yolda bir an durmayacaktır.

Efendiler! Hiç kimseden fazla bir şey istemiyoruz. Dünyanın her medenî milletinin tabii olarak sahip olduğu şeylerden bizi mahrum etmemelidirler ve haklarımızı vermelidirler. Çünkü hakkımız tabiidir, kanunîdir, mantıklıdır ve bize gereklidir. Biz, bu haktan vazgeçmeyeceğiz ve ne kadar haklı isek bu hakkımızı savunmak ve korumak için de memleketimizin, milletimizin yeteneği ve gücü o kadardır. Efendiler, görülüyor ki, bu kadar

kesin ve yüksek bir askerî zaferden sonra bile bizi barışa kavuşmaktan engelleyen nedenler, doğrudan doğruya ekonomik nedenlerdir. İktisadî düşüncelerdir. Çünkü bu devlet, bu millet iktisadî hâkimiyetini sağlarsa o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kılmıdatamazlar. İşte düşmanlarımızın, gerçek düşmanlarımızın, bir türlü rıza göstermedikleri budur.

Efendiler! Bu fiilen gerçekleşmiştir. Barış denilen şeyin sağlanması için yabancılara bu gerçeği itiraf etmemekteki kararsızlıklarına mantiki anlam vermek mümkün değildir. Çok isteğe değerdir ki, çok yakın bir zamanda onlar da bu gerçeği itiraf ederler ve bütün medeniyet dünyasının çok büyük istek ve özlemle beklediği barışın kurulmasına engel olmak sorumluluğundan çekinirler. Biz şimdiden hayatımızla ilgili gereklerimizi sağlamaya başlamış bulunuyoruz. Ve doğal olarak barış durumunun kurulmasında daha büyük gelişmeler oluyor. Fakat başarılı olmak için çok çalışmak gerektiğini bilmeliyiz. İktisadiyat diyoruz; fakat arkadaşlar, iktisadiyat demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne gerekse onların tamamı demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, emek demektir, her şey demektir. Bütün bu konularda şimdi memleket ve milletimizin ne halde olduğunu sizler çok güzel bilirsiniz. Nitelendirmek istemeyeceğim. Ancak memleketimizin genişliği ve nüfusumuzun bu genişlikle ne kadar uygunsuz olduğunu da hatırlayınız. Bu geniş ve verimli toprakları işleyebilmek, işletebilmek için eksik olan el emeğini, mutlaka fenni aletler ile karşılamak zorundayız. Memleketimizi bundan başka tren ile ve üzerinde otomobiller çalışır yollarla şebeke haline getirmek mecburiyetindeyiz. Çünkü garbın ve cihanın vasıtaları bunlar oldukça, trenler oldukça bunlara karşı merkepler ve kağıt ile yollar üzerinde yarışmaya çıkışmanın imkânı yoktur. Memleketimiz ziraat memleketidir. Bu yüzden halkımızın çoğunluğu çiftçidir, çobandır. Bundan dolayı en büyük kuvveti, kudreti bu alanda gösterebiliriz ve bu alanda önemli yarış meydanlarına atılabiliriz. Fakat aynı zamanda sanatımızı da artırmak ve genişletmek zorundayız. Eğer sanat konusunda yine hoşgörülü olursak o halde sanayi eserlerinde yine dışarıya haraç verici oluruz. Ürünlerin ve eşyaların değiş tokuşu ve servete dönüşmesi için, ticarete ihtiyacımız vardır. Ticaretimizin yabancılara elinde kalması, memleketimizin servetinden gereği kadar yararlanmamızı önler. Fakat bütün bunlar söylenildiği kadar basit ve kolay olmayan şeylerdir. Bunda başarılı olabilmek için gerçekten memleketin ve milletin ihtiyacına uygun ana program üzerinde bütün milletin birlikte ve denk olarak çalışması gerekir. Yüce Heyetiniz bu ilkelerin en kıymetlilerini inşallah bulup ortaya koyacaksınız. Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün ilkeleri, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi her şey bunun içinde yerleşmiştir. Bundan dolayı evlâtlarımızı o şekilde eğitmeli ve terbiye etmeliyiz, onlara o şekilde bilgi, anlayış vermeliyiz ki, ticaret, ziraat ve sanat dünyasında ve bütün bunların faaliyet alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, çalışır olsunlar, ameli bir organ olsunlar. Bundan dolayı eğitim programımız, gerek ilköğretimde, gerek orta öğretimde verilecek bütün şeyler, bu bakış açısına göre olmalıdır. Eğitim programlarımız gibi devlet şubeleri için düşünülecek programlar bile, iktisat programına dayanmaktan kendini kurtaramazlar. İlkel bir program uygulamak ve bu program üzerinde bütün milleti denk olarak çalıştırmak lâzımdır.

Bizim halkımızı yararları birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, tersine varlıkları ve çalışma sonucu birbirine lâzım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi birbirinin karşısı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu, kim inkâr edebilir. Bugün var olan fabrikalarımızda ve daha çok olmasını umduğumuz fabrikalarımızda kendi işçimiz çalışmalıdır. Rahat ve mutlu olarak çalışmalıdırlar ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın gerçek lezzetini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsinler. Bundan dolayı programdan söz edildiği zaman, âdeta denebilir ki, bütün halk için bir “Emek Misak-ı Millî”dir. Ve böyle bir emek Misak-ı Millî’si mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan meydana gelecek olan siyasî şekli ise, sıradan bir parti yapısında düşünülmemek gerekir. Ve barıştan sonra meydana gelebilecek olan böyle bir siyasî şeklin şimdiye kadar olduğu gibi milletin kararlılığı ve imanı ile ve birlik ve dayanışmasının birbirine yardımcı olması ile başarılı olacağı hakkındaki inancım kuvvetlidir ve tamdır.

Efendiler! Yüce heyetinizin bugün toplamış olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak konusunda Misak-ı Millî’nin ve Teşkilat Esasiyenin ilk temel taşlarını hazırlamak konusunda etkili olmuş, girişimci olmuş ve bundan dolayı tarihimize, millî tarihimize ve millî hayatımıza en kıymetli ve yüksek hatırayı kazanmış ise, kongreniz milletin ve memleketin hayat ve gerçek kurtuluşunu sağlamaya araç olacak kuralların temel taşlarını ve ilkelerini hazırlayıp ortaya koymak şekliyle, tarihte en büyük adı, ve çok kıymetli bir hatırayı kazanacaktır. Bu kadar kıymetli ve tarihi kongrenizi açmak şerefini bana verdiğinizden dolayı özellikle teşekkürlerimi sunarım. Ve böyle bir kongreyi düzenleyen sizlersiniz. Bundan dolayı sizi tebrik etmeğe değer görürüm. Ve tebrik ederim. Kongre açılmıştır efendiler.”

Sulh görüşmelerine ara verildiği dönemdir. Ara verilmesinin nedeni İtilaf Devletlerinin Osmanlı Hükümetinden sağlamış buldukları ekonomik imtiyazları Türk Delegeler Komisyonuna kabul ettirmek için uğraş vermelerinden kaynaklanmıştır. ATATÜRK, savaş kazanmış bir milletin zaferden sonra dahi sulhe kavuşmasının istenmediğini, bunun nedeninin de ekonomik özgürlük olduğunu belirtmiştir. Hiç bir Devlet diğerine ekonomik özgürlüğünü kolaylıkla sağlamaz. İşte ATATÜRK'ün ilk yapmak istediği ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmektir. İzmir İktisat Kongresinin önemi alınan kararların halen dahi geçerli ve çağdaş sosyal ve ekonomik değerlerle yakın ilişkisinin olmasındandır.

Şöyle ki; İzmir İktisat Kongresi olarak adlandırılan kongre Türk Ulusu için İzmir' de Banka Han binasında yapılmış ve yeni Türkiye'nin ekonomik sorunlarının tartışıldığı çok önemli bir kongredir. 23 Nisan 1920 yılında temelleri atılan Yeni Türk Devletinde en önemli sorunun yabancı Devletler işgali olarak ele alınması nedeniyle gereği gibi ekonomik sorunlar üzerinde durulmamıştır. Bu kongre işte bu eksikliğı gidermek için toplanmış olup ülkenin sorunlarına ve gelişmesine ilişkin olarak ne gibi kuralların alınması ve nelerin yapılması gerektiğinin halkın da iştiraki ile belirlendiği bir toplantıdır. Mustafa Kemal askeri başarıların ekonomik başarılar ile devamı sağlanamadığı takdirde bir anlamı olmadığını bildiğinden İzmir İktisat Kongresini toplamıştır. Kongrenin amacı ekonomik kalkınma için gerekli yöntemlerin belirlenmesidir.

Türkiye İktisat Kongresinin önemi genç Türk Devletinin Misaki Milli hudutları içinde savaştan yorgun çıkmış 10 milyon nüfuslu Devletin silkiniş hareketidir. Bu silkiniş diğer mazlum uluslara da örnek olmuştur. Kongrede ağırlık özel teşebbüslerde yoğunlanmıştır. Alt yapının oluşması ve mesleki eğitim ön planda olarak sermaye birikimi, para piyasalarının oluşması na ağırlık verilmiştir. ATATÜRK'ün zamanımız iktisat devridir, sözü üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak Türk ulusunun gündemini her zaman işgal etmiştir ve de etmeye devam etmelidir.

Kongrenin ilk gününde görüşülen genel hususlar:

- 1) Türkiye, milli hudutları dâhilinde, lekesiz bir istiklal ile dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.
  - 2) Türkiye halkı hâkimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şeye feda etmez ve milli hâkimiyete müstenit olan meclis ve hükümetine daima zahirdir.
-

- 3) Türkiye halkı, tahribat yapmaz; imar eder. Bütün mesai iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur.
- 4) Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır, vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçır. Milli istihsali temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiardır.
- 5) Türkiye halkı, servet itibari ile bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vakıftır. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar; yeniden orman yetiştirir. Madenleri kendi milli, istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır.
- 6) Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımız; taassuptan uzak dindarane bir salabet (istikrar) her şeyde esasımızdır. Her zaman fa ideli yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi bir vazife bilir.
- 7) Türkler, irfan ve marifet aşığıdır. Türk, her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir; fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır. Maarife verdiği kutsiyet dolayısıyla ( Mevlûdu şerif) Kandil günü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak tes'id eder.
- 8) Birçok harpler ve zaruretten dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yayılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.
- 9) Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olamayan milletlere daima dosttur; ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak kendi yurduna kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez
- 10) Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde inhisar istemez.
- 11) Türkler, hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek, zümre itibariyle el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar.
- 12) Türk kadını ve kocası, çocuklarını iktisadi misaka göre yetiştirir.

Bu kongrede alınan ekonomik kararlar aşağıdaki gibidir: Önemli olduğu ve halen önemi devam ettiği için kongrede ele alınmış konuları kısaca gözden geçirmek gerekmektedir.

#### a) Bayındırlık Konuları

- Yol, demiryolu, limanlar ile ilgili ihtiyaçlar-Ulaşım konusu  
 Bu işlerde devlet sermayesinin ve yabancı sermayenin kullanılma biçimi  
 Bu işin ifasında özel sektöre sağlanacak muafiyetler
- b)Bankacılık Konusu  
 Banka faizlerinin düzenlenmesi  
 Borsaların düzenlenmesi, borsa kanunlarının çıkarılması
- c)Ticaret şirketleri  
 Özel firmaların başarı grafiğinin düşük olmasının nedenlerinin  
 araştırılması ve özel teşebbüsün geliştirilmesi  
 Kooperatifçiliğin geliştirilmesi
- d)İşçi -işveren ilişkileri  
 İş Hukukunun düzenlenmesi  
 İşçi -işveren sendikalarının oluşturulması  
 Yürürlükteki Tatil-i Eşgal Kanununun değiştirilmesi  
 Yeni bir Toplantı kanununa ihtiyaç olup olmadığı
- e)Gümrük Mevzuatı  
 Gümrük sisteminin düzenlenmesi ve Hangi maddelerde sersesti tanınacağı ve  
 hangilerinin korunacağı
- f)Eğitim Sistemi ve Avrupada Eğitim  
 İktisat eğitiminin düzenlenmesi,
- g)Tarım ve Sanayi okullarının düzenlenmesi resmi veya özel okul olarak  
 yapılanması,
- h)Ticaret okullarının kurulacağı yerlerin nereler olacağı.
- i)Maden Okulu kurulmasının gerekli olup olmadığı.
- 1)Üniversitede İktisat Fakültesinin Hukuk Fakültesinden ayrılması konusu.
- k)Yurd dışına eğitim için ne miktar gencin gönderileceği.

Hususları gündemi teşkil etmiştir.

Kongrede ele alınmış konulardan bir kısmı maalesef dünyadaki siyasal değişikliklerden dolayı ve ortaya çıkan yeni doktrinler ve yeni devletlerin oluşumu, ülke içindeki yer yer oluşan ciddi sorunlar,<sup>120</sup> sebebiyle etki tepki sorunu olarak

<sup>120</sup> şeyh Said isyanı Bkz dipnot 106,; Diğer olay14.11.1925 **Sivas Olayı olup**, kıyafet kanununa karşı olarak Sivasta küçük çaplı gerici harekâtı, yapılmış ve kıyafet kanununa aykırı olanlar duvarlara beyanname asmışlardır. Bu asanlar arasında belediye meclis üyeleri ve cami imamları bulunmaktaydı. Bunların bir kısmı Ankara İstiklal Mahkemesi kararı ile asılmışlardır. 24.11.1923 **Erzurum isyanı** olarak tarihe geçen ve daha kapsamlı bir isyan da Gâvur İmam adını taşıyan bir kişinin şapka aleyhinde gösteri düzenlemesi ile oluşmuştur. Çoğu hacı, hoca imam olanları bir araya getirmiştir. Aralarında bir de kadın olan isyancılar 13 kişi idam olmuştur. 2.11.1925 tarihinde **Maraş Hadisesi** olmuştur. Müslümanlık elden gidiyor sloganı ile Cuma namazı ıkışı B.M.M. üyelerinden Hasip ve Hüriyet ve İtilaf Partisi eski mebuslarından şükrü efendinin tertibi ile sarık takarat sokaklarda dolaşmışlardır. Birçok tevkif yapılmış ve idam cezası verilmiştir. Aynı tarihlerde Rizede de başlarında Gülabioğlu Akif Hoca, ve bazı hocalar ve imamlar kasabayı ayaklandırmıştır. Din elden gidiyor avazeleri ile isyan etmişlerdir. İsyandan sonra

istenildiği gibi ele alınıp gerekli kanunlar çıkartılamamıştır. Bunların başlıcaları, toprak reformu, alt yapı yatırımları, planlama, sendikacılık, üzerinde durulamamış ve demokratik ülkeler liberal ekonomiye geçtiği bu dönemlerde devletçilikten taviz verilememiştir. Kongrede liberal ekonomi görüşü hâkim olmakla beraber uygulama yapılamamıştır. Kongrede liberal ekonomi görüşü hâkim olmakla beraber uygulama aynı paralelde gelişmemiştir.<sup>121</sup> Alınan kararlar bağlamında aşağıdakileri saymak mümkündür.

- El işçiliğinin ve küçük işletmecilikten çıkılarak bir an önce fabrikasyona geçilmesi,
- Devletin, ekonomik gücü olan bir yapı haline gelmesi ve özel sektörün Devlet tarafından desteklenmesi,
- Özel sektöre destek ve kredi sağlayacak iki tane Devlet bankası kurulması,
- Yabancıların ürünlerinden kaçınılması ve dışarı ile rekabet içerisine girebilmek için sanayi bir bütünlük içinde olması,
- Demir yollarının yapılmasına kısa sürede başlanması,
- Amele kelimesi yerine işçilere işçi denmesi,
- İşçilere sendika hakkı tanınması,
- Hammaddesi yurt içerisinde yetişebilen sanayi dalları kurulması,
- Milli bankaların kurulması ,
- Sanayinin teşvik edilmesi,

İzmir İktisat Kongresine işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici dâhil olmak üzere her kesimden toplam 1135 delegenin katılması sağlanmıştır. Kongre misakı iktisadi (milli ekonomi ilkesini) kabul etmiştir. Bu ilke ile "Yeni Türkiye'nin Ekonomik kalkınması ve gelişmesi bağlamında milli bağımsızlığın esas olduğu ve amacın siyasal bağımsızlık gibi ekonomik bağımsızlığın da sağlanması için çalışmaların yapılması hususu kabul edilmiştir." Ekonomi için topyekûn çalışmanın esasları belirtilmiştir.

Bir ulus için refah ve mutluluk şartının, hayat şartının ekonomi olduğunu, Osmanlı İmparatorluğunda ekonomiye gereken önemin verilmediğini ve bu

---

binlerce silah ele geçmiştir. Sonuçta İstiklal Mahkemesi kurulmuş ve idamlar gerçekleşmiştir. **İzmirde Atatürk'e suikat** Lazistan mebusu Ziya Hürşit, Ankara Mebusu Halis Turgut, İttihatçı Şükrü, Albay Arif, Erzurum Mebusu Rüşü Paşa Atatürk'ü öldürmek teşebbüsünde bulunmuşlar ve yakalanmışlar idam edilmişlerdir. Bu suikastla iligilerinin olduğu kabul olunan Maliye Nazırı Cavit, Doktor Nazım da idam edilmiş Kara Kemal isimli diğer kişi de intihar etmiştir. 23.12.1930 tarihinde **Menemende** gerçekleşen bir isyan, genç bir yedek subayın asiler tarafından şehit edilmesi olayıdır. Asiler hep din elden gidiyor diye slogan atarak öldürdükleri **Kubilayın** başını kör bıçakla keserek sopaya takmışlardır. Bu olaydan sonra asiler yakalanmış ve idamlar gerçekleştirilmiştir. :Altın A: Her Yönüyle Atatürk, 1986 5.b.,s.376 vd.

<sup>121</sup> Tarlan S: Ders Notları s., 12 vd.

durumun imparatorluğun sonunu hazırladığını vurgulayan ATATÜRK, dünyanın fethi için iki araç bulunduğunu birinin S A P A N diğ erinin K I L I Ç olduğunu , Osmanlı İmparatorluğunun kılıcı kullandığını ancak kılıcın sapan karşısında her zaman yenilgiye uğrıyacağını,açıklamıştır.Osmanlı fatihleri kılıç sallarken zaptettikleri ülkelerin halkları, istisnalar ve ayrıcalıklar kazanarak sapanla yapışmışlardır. Kılıç kullananların kolunun yorulup kınına koyduğunu, sapan kullananların kolunun gün geçtikçe güçlenip toprağa daha çok sahip olacaklarını, zaferlerinin aracı sadece kılıçtan ibaret olan milletin bir gün girdiği yerden kovulup, aşağılanacağını, o nedenle gerçek fetihlerin ancak sapanla yapılacağını, istikrarlı bir ulus için sapanın, yani ekonominin gerekli olduğunu, halkın sapanlarının olması gerektiğini, belirtmiştir. ATATÜRK, yoksulluğu fazilet olarak açıklayan devre son vermiştir. Ulusun insanca yaşamasının hedef olduğunu Türkiyenin çalışkan insanların diyarı olması gerektiğini ve ekonominin ağırlık kazandığı bir devirde en büyük hakkın çalışanlara ait olacağını vurgulamıştır.<sup>122</sup>

Kapalı ekonominin Türkiyeyi bir yere getirmeyeceğini ve güçlü ekonomiye sahip teknolojisi ileri olan batılı ülkelerle rekabetin sağlanması için Türk ekonomisinin rekabet edecek güce ulaştırılması gerektiği bilinci ile ATATÜRK ekonomide dışa bağımlılığın azaltılması ilkesini yerleştirmiştir.

Ekonominin her şey demek olduğu bilincinde olan ATATÜRK ,vatanın cennet yapılabilmesi için ekonominin önemini vurgulamış ve ekonomik faaliyetin tüm ulusca gösterilmesini ekonomi devrinin gerekli olduğunu insanca yaşamak için ekonominin gerekliliğini ulusa anlatmaya çalışmıştır.<sup>123</sup>

Bu nedenle ATATÜRK, ESASLI BİR PROGRAMAMA gerek olduğunu bunun için de, iktisat programından tüm programların çıkacağını belirterek,, ekonomik program için eğitimin gerekliliğini , çocuklara ilim irfan vererek ticaret, tarım dünyasında faal ve yararlı olmalarının sağlanmasını istemiştir.<sup>124</sup> ATATÜRK' ün ileri sürdüğü ve anlatmaya çalıştığı düşüncelerinin aşağıda açıklanacak devirlerdeki etkileri üç dönemde belirtilebilir. Bu dönemlerdeki olayların ekonomik programlar üzerindeki etkileri de bu şekilde görülecektir.

### **aa) 1920-1923 Dönemi Türkiyedeki Ekonomi Politika**

1920 lerde Osmanlı ufak sanayiini oluşturan fabrika ve imalathaneler depolar işgal kuvvetlerinin eline geçmiş bulunmaktaydı. 1920 -1921 yıllarında Ankara Hükümetince yapılmış bütçede % 53 oranında milli savunma giderlerinin yer aldığını görmekteyiz. Meclisten ilk çıkarılan kanunlar mali kanunlar olmuştur.

<sup>122</sup> Göze A: Siyasal., s. 394 vd.

<sup>123</sup> Atatürkçülük, a.g.e., s. 87 vd.

<sup>124</sup> Göze A. Siyasal., s. 397 vd.



Vergilerle, milli savunmanın giderlerinin ve beklenen Yunan taarruzunun püskürtülmesi için gerekli olan teçhizatın, sağlanması mümkün olamamaktaydı. Batı cephesinde Kuvayi Milliye halktan topladığı bağışlarla varlığını sürdürmekteydi. Atatürk 7/8 Ağustos 1921 tarihlerinde yayınladığı bildiri ile topyekun milletin yardım etmesini talep etmiştir. Halkın elindeki tüm silah ve askeri malzemenin orduya verilmesi istenmiştir. Ayrıca her evin birer kat çamaşır çorap, çarık hazırlamasını ve bunların oluşturulan komisyona teslim edilmesini ve daha sonraki bir emirle de ücretlerinin devlet tarafından sonra verilmek sureti ile halkın elinde bulunan bez, pamuk, yün, tiftik, fotin, kundura, nal, demir, koşum malzemesi gibi malzemelerin de % 40 nın Devlete verilmesi bildirilmiştir.

Bunun gibi halkın elinde bulunan taşıt araçları da orduya ait mazemelerin taşınmasında kullanacaktır. Keza halkın elindeki hertürlü savaş, cephane ve silahların komisyona tevdi edilmesi konusunda emir verilmiştir.

Bunun yanında makina, benzin, yağ, oto lastiği, telefon, kablo, pil gibi mallar için de aynı şekilde toplanması için emir verilmiştir. Halkın elindeki binek, çekim taşıma hayvanları ve dört tekerlekli araba ve hayvanların % 20 sine ordu adına el konulmuştur.<sup>125</sup>

Anadolu halkı cephe gerisinde orduya hizmet veren bir konuma sokulmuştur. Cephe gerisinin tüm yükünü TÜRK KADINI taşımıştır. Taşıma işlerinde kadınlar bölüğü oluşturulmuş ve anadolu kadını taşıma işlerini yaparak cepheyi doyurmuş ve taşıma işlerini de başarı ile yürütmüştür.<sup>126</sup>

Bu dönemlerde ulusun geliri bulunmadığı gibi, yeni vergiler salınmasına da halkın gücü bulunmamaktaydı. Ancak kurtuluş savaşının kazanılabilmesi ve işgale son verilmesi için gelirin arttırılması zorunlu bulunduğundan bu dönemde tüketim vergileri olarak sigara, kibrit, çay, şeker, kahve, pirinç, baharat, margarin, mum, sabun, tüketimine ait vergi ve cezalar; av için izin harçları; ve para cezalarının miktarı arttırılmıştır. Ayrıca liman vergileri de arttırılmıştır. Düşmanla birlikte kaçan azınlıkların mallarının satılması ve tarım ürünlerinin hükümetçe yönetilerek geliri hazineye irat kaydedilmiştir. Askere alınmamış kişilerin askerlik hizmetleri vergilendirilmek suretiyle tecil vergisi kanunu ile değerlendirilmiştir.<sup>127</sup>

1921 de Tarım Yükümlülüğü kanunu ile tarım seferberliği gerçekleştirilmiştir. Tarıma elverişli torakların boş bırakılmaması için önlemler düşünülmüş, tarımla uğraşmayan sermaye sahipleri, şirketlerin tarım yapması

<sup>125</sup> Tarlan S: Ekonomimizin Yetmiş Yılı, Maliye Yazıları Ekim Aralık 1996 sayı 53, s.38 vd.

<sup>126</sup> Tarlan S: Ekonomimizin Yetmiş Yılı " Ders Notları " 1994, s., 5,6.

<sup>127</sup> Ibid., s. 7 vd.

öngörülmüştür. Hükümlülerin tarımda kullanılması ile erkek işgücü arttırılmış. Tohumlar gümrüksüz ithal edilmiştir.<sup>128</sup>

Mali kaynakların savaşmak için elverişsiz bulunduğunu açıklamak gerekir, ancak ordu için gerekli olan teçhizat İtalya ve Fransa ile yapılmış anlaşmalar sonrasında bu ülkelerden sağlanmıştır.<sup>129</sup> Osmanlı ve Rus altını ile bu ülkelerden teçhizat, uçak, benzin vs. alınmıştır. Rusya ile yapılmış 16.Mart 1921 tarihli anlaşma gereğince, Rusya Türkiye'ye 10 milyon altın ruble ve çeşitli silahlar vermiştir. Silahlar 1. Dünya savaşından Alman ve Osmanlı ordularından elde ettikleri çeşitli markalarda ve farklı yapılarda silahlar olmuştur. Fransızlar Ankara anlaşması ile işgal ettikleri Adana, Antep, Urfa ve Maraş bölgelerinden çekilirken Türk ordusuna 10 000 Tüfek ve 1500 sandık mermi ve 10 adet uçak bırakmışlardır. Aynı şekilde Hint müslümanları da Halifeye bağlılıkları sonucu 125 000 İngiliz altını Ankara'ya göndermişlerdir.<sup>130</sup>

### cc )1923-1929 Dönemi Türkiyede Ekonomi Politika

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş yıllarında ekonomisi güçsüzdür. Lozan Konferansında Türk Ekonomisinin batı karşısında yıkılacağı zannedilmiştir.<sup>131</sup> Oysa Atatürk Türkiye'nin kalkınması için organize ettiği 1923 İzmir İktisat Kongresinde , ekonomik çareler arama savaşı vermiştir. Ekonomik kalkınmanın bir bütün halinde gerçekleşebileceğini vurgulayan Atatürk, Türkiye'nin ekonomi politikasını tayin edebilmek için, Enver Behnan, Şapolyo ve Ziya Gökalp ten kurulu bir kurul oluşturmuş ve sonuçta karma ekonomi modeli yaratılmıştır. İzmir İktisat Kongresinde Atatürk ;

***" Bir ulusun doğrudan doğruya hayatı ile ilgili olan o ulusun iktisadıdır, Gerçekten Türk tarihi incelenirse yükseliş, çöküş nedenlerinin iktisat sorunlarından başka birşey olmadığı derhal anlaşılır. ....Zamanımız tamamen bir iktisat döneminden başka bir şey değildir. "***<sup>132</sup>

Açıklamalarını yaparak esasen Yeni Türkiye'sinin istikametini tayin etmiştir.

<sup>128</sup> Ibid., s. 8 vd.

<sup>129</sup> Göze A: İnkılap, s.212 de belirtilen tablo( Türk İstiklal Harbi süresince içerden ve dışardan sağlanan silah cephane araç gereç listesi, o dönemlerde hangi ülkelerden ve ne miktar malzeme alındığını belirlemesi açısından önem taşımaktadır.)

<sup>130</sup> Tarlan S: Ekonomimizin Yetmiş Yılı (makale)1994 s,44: Hint müslümanları tarafından Halifeye bağlılık olarak gönderilmiş bu para Osmanlı Bankasına yatırılmış ve büyük taarruz için bir kısmı kullanılmış ve fakat daha sonra bu paranın kullanılan kısmı tamamlanmıştır. Bunun nedeni Atatürk'ün hilafetin kaldırılacağı zaman Hintlilerin paranın amaç dışı kullanıldığını yönündeki olası iddialarına karşı tedbirli davranması olarak açıklamak gerekir.

<sup>131</sup> Tarlan S: Makale.s.,45 vd.;Tunaya T.Z: a.g.m., s. 19.

<sup>132</sup> Mumcu-Özbudun-Feyzioğlu-Ülken- Çubukçu: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ank. 1987, s.236 vd.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün bu dönemler uygulamasındaki felsefesi, liberal ekonomi mesajı olup, sanayiinin teşvik edilmesi, gümrük himayesi, yerli malı kullanılması, büyük bankaların kurulmasını arzu edilmiştir. Ancak, Lozan anlaşmasına ek olarak kabul olunmuş Ticaret Sözleşmesinin gümrük vergileri konusundaki bazı ürünler için 1916 dönemi vergilerinin % 9 nisbetinde artışı kabul olunarak ithalat yapılması esasının varlığı; ithal mallardaki gümrük gelirlerinin beş yıl süre ile azlığı, sanayii korumaya yönelik Devlet politikasını engelleyen hükümlerdir. Dış ticaret yabancılar ve azınlıkların elinde olup, daha ziyade yatırım mallarında ithalat gerçekleştirilmiş, ihracaat geliri yok denecek kadar az olan Türkiye'nin, bu dengesizliğine ilaveten bir de Osmanlı Borçlarına Halefiyeti sebebiyle, dış borcu ekonomisini çok sarsmıştır. Lozan Andlaşması ekinde bu dış borçlar taksidde bağlanmış ve ikili anlaşmalarla Osmanlı Borçları Türkiye Devletinin borcu olmuştur.<sup>133</sup>

Bütçe açıklarının kapanması için yürürlükten kaldırılan Aşar Vergisi yerine arazi vergisi, canlı hayvan vergisi, tüketim vergisi, muamele vergisi konmuştur. Tarım gelirlerinin vergilendirilmesi konusu günümüze kadar yapılanamamıştır.

Tarım kesiminde kooperatifçilik kurulması Devletin çiftçiye kredi vermesi, örnek çiftliklerin kurulması, hazine arazilerinin köylüye dağıtılması, hep bu dönemlere rastlar. Açıklamak gerekir ki, Tarım Reformu gibi bir uygulama için genç Türkiye Cumhuriyetinin ilk dönemlerinde fikri açıdan buna hazır bulunulmadığı da bir gerçektir. Nitekim daha sonraki yıllarda da sosyal Devlet anlayışı içinde toprak reformunun gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan uygulamalar olumlu bir sonuç verememiştir. Devlet her alanda ülke ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildir, bu dönemde yurd dışına kaçan servetler de göze çarpmaktadır. Devletin özel sektörün gelişmesi için Devlet güdümünde özel sektör yaratması olumlu sonuçlar vermemiştir. Çıkar çevrelerine menfaat sağlamaktan öteye geçememiştir.

Devletin liberal ekonomiyi yerleştirmek için gayret sarfetmesi, tecrübe, bilgi ve teknoloji eksikliği nedeniyle ve yönetim boşluklarından kaynaklanan nedenlerle iyi sonuç vermemiştir İthal edilen kaliteli mallar ile yerli üretim başedemediği için yerli üretim zayıflamaya başlamıştır.<sup>134</sup>

Cumhuriyetin ilk yıllarında çimento, şeker, cam, kibrit, ispiroto, alkollü içki, dokuma fabrikaları kurulmuştur. Bu dönemlerde, Sanayi ve Maadin Bankası, İş Bankası, Tütüncüler Bankası, İmar Bankası, Bağcılar bankası, T. Emlak Kredi Bankası, Eskişehir Bankası, gibi yerli bankalar, kurulmuştur. T.C. Ziraat Bankası

<sup>133</sup> Ibid., s.14 vd.

<sup>134</sup> Ibid., s. 21 vd; Mumcu -Özbudur-Feyzioğlu-Ülken-Çubukçu, a.g.e., s.250 vd.

ise Osmanlı döneminde 1888 yılında çiftçiye yardım etmek için kurulmuş bir bankadır.<sup>135</sup>

### cc) 1930-1938 Dönemi Türkiyede Ekonomi Politika

1930 lara gelindiğinde Dünyadaki ve Avrupadaki sosyal ve parasal huzursuzluklar zaten güçsüz bir ekonomiye sahip genç Türk Devletini fazlası ile sarsmıştır. Gerekli ekonomik hamlelerini yapamamış, tarım ülkesi niteliğindeki görüntüsüne rağmen tarım sektörü dahi çok geride kalmıştır. Buğday dahi ithal edilen mallar arasındadır.

Gelişmenin sadece ve sadece ekonomik güçle gerçekleşeceği ve en fazla ekonomi ile uğraşılması bilincinde olan ATATÜRK, sürekli olarak, yeni Türkiye'nin layık olduğu düzeye ulaştırabilmesi için mutlaka ekonomiye birinci derecede önem verilmesi gerektiğini ,çağın ekonomi çağı olduğunu<sup>136</sup> ,tekrar tekrar söylemeye devam etmiştir.

Osmanlının borçlarına halef olan Türkiye uzun süre bu borçları ödeme mücadelesi vermiştir. Bir süre borçlar ödenememiş ve bir takım indirimler yapılması ile 1954 yılında tüm borçlar ödenmiştir.

Dünyada 1929 ve 1930 yılları arasında yaşanmış ekonomik buhran Türk ekonomisini de etkilemiş milli gelir düşmüştür. Tarım sektöründe gelişme sağlanması, sanayinin kurulması gerektiği hep vurgulananlar arasındadır. Birinci 5 yıllık kalkınma planında belirtilmiş birçok fabrikanın 1933 /1938 yıllarını kapsadığı görülmektedir.<sup>137</sup>

1938 de önemli bir kanun İktisadi Devlet Teşekkülleri Kanunu 3460 sayılı olup, Devlete ait iktisadi kuruluşları aynı çatı altında iyi düşünülmüş bir organizasyon içinde toplamıştır. Bu sistemin gerçekleşmesinde Celal Bayar'ın katkısı çok büyüktür. Bu şekilde Devlet holding i olarak belirtebileceğimiz kuruluşlar modern yapıları ile yönetim denetim ve üretim konusunda Türkiye'de bir okul görevi görmüşler<sup>138</sup> bu sayede birçok kimse ekonomi ve yönetim öğrenerek ülkenin çeşitli özel kuruluşlarında da görev almış veya özel iktisadi kuruluşları kurmuşlardır.

<sup>135</sup> Tarlan S :Ders notları s. 27 vd .Ibid.,

<sup>136</sup> Göze A: a.g.e., s.,392.

<sup>137</sup> Tarlan S : Ders Notları , s. 31 vd.

<sup>138</sup> Tarlan S: 1923-1938 Çağdaşlaşma Dönemi, Maliye Yazıları, Nisan -Haziran 1997, s. 60 vd.

1932/1937 dönemlerinde teşviklerle devletçilik döneminde özel sektör gelişme göstermiştir. Tarım sektörü ulaşım açısından etkilenecek üretim fazlalarını değerlendirebilmiştir. Tarım alanında toprak reformu gerçekleştirilmemiş ve fakat toprak dağıtımı uygulanmıştır<sup>139</sup>.

ATATÜRK yoktan var ettiği bir ulus ile her türlü gelişmeyi sağlayabilmek için tüm olanakları kullanmıştır. İnsanlığa görkemli bir örnek olmuştur. Filozof **Eflatun** iyi bir devlet adamı için aradığı vasıflar olarak,

" **Ya yöneticiler filozof, ya da filozoflar yönetici olsalar** " dileği, ilk kez 20. yüzyılda **ATATÜRK**'ün kişiliğinde gerçekleşmiştir.

## SONUÇ

Osmanlıyı yönetenlerin gaflet içinde oldukarı ve ülkenin elden gittiğini dahi fark edemedikleri, halk ile aralarında büyük uçurumun bulunduğu dönemde Türk halkına güvenere yola çıkan ATATÜRK, halkın kendisini kendi azim ve kararını ile kurtaracağına<sup>140</sup> inanmıştır. Akıl, bilim, ihahç,dürüstlük, ileriye görme yeteneği,var olmak için VATAN gerektiği ilinci iye yeni bir ruh anlayışı içindedir. Herşeye meyden okumaktadır. Dünyada TEK tir **O**' Etnografya malzemesinden bir ulus yaratmıştır. Yarattığı ulusun özgür, uygar, bilgili olmasını hayal etmiştir.

**O**'nun için en önemli unsur uygarlıktır. Uygar olmak insan olmanın en önemli vasfıdır. Segili dostluğu birlikteği öğretmek istemiştir.

YURTTA SULH CİHANDA SULH Diyerek...

Bağnazlığı ret etmiştir. Cehaletin, sömürünün karşısındadır. İrticanın en büyük tehlike olduğunu sürekli vurgulamıştır.

Batının 300 yıllık aydınlanma dönemini 20 yıla sığdıran MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün olmazı gerçekleştirilmesini kimse hayal dehi edemez. Tüm varsayımların aksini kendi yarattığı stratejileri ile yaratmıştır. Devrimler ince zekâsının, bilgisinin ve inancının eseridir.

Aklına Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurmayı koymuş ve bunu her türlü engeli aşarak gerçekleştirmiş ve Türk halkına paha biçilmez bir armağan bırakmıştır. Tüm söyledikleri asırlar boyu yapılması gereken ve akıldan çıkarılmaması gereken kurallar olarak güncelliğini muhafaza etmektedir ve edecektir. DEĞERİNİ ve ANLAMINI BİLENLERE.....

<sup>139</sup> Ibid., s.61.

<sup>140</sup> Tunaya T.Z: Atatürk,s. 7 vd.

## KAYNAKLAR

- GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK : NUTUK , Nur Ardaçoç Uyarlaması,  
1987 İstanbul.
- Armaoğlu H.Fahir :Atatürk'ün Dış Politikası, ATATÜRK  
Altiner Avni, Ist. 1986.
- Ateş Toktamış : Laiklik, Dünyada ve Türkiyede, Ankara  
1996
- Aydemir Şevket Süreyya :Tek Adam Mustafa Kemal 1922/1938  
İstanbul. 1966.
- ATATÜRKÇÜLÜK :Ankara 1982 Genel Kurmay  
Başkanlığı Basımı
- Altiner Avni : Her Yönüyle ATATÜRK, Ist. 1986
- Armstrong H.C : Bozkurt, İstanbul 1997
- Avcıoğlu Doğan :Milli Kurtuluş Tarihi, İstanbul 1989
- Cihan Erol :Atatürk Milliyetçiliği ve Ceza Hukuku  
Atatürk Sempozyumu İstanbul 1983
- Coşar Ahmet : Bir Ölmezliğin Ardından,  
Atatürk'ün Hukuk Devrimi  
Sempozyumu, MHAUM İstanbul 1983
- Çakır Serpil :Siyasal Yaşama Katılım  
Mücadelesinde Türk Kadını,Kadınlar  
ve Siyasal Yaşam, İstanbul 1. Bası  
1991
- Çeçen Anıl : Kemalizm, Ist 1998 2. Bası
- Çubukçu Agah : Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi  
Atatürkçülük Ankara. 1987
- Dilan Hasan Berke : Türkiye'nin Dış Politikası 1923-1938  
İstanbul 1998
- Erez Mesut : Atatürk ve İktisadi Kalkınma, Maliye  
Yazıları 14-15 Eylül/Aralık 1988
- Giritli İsmet :ATATÜRK'ün 100 Doğum  
Yıldönümünde Kemalist Devrim ve  
İdeolojisi, İstanbul 1980
- Göze Ayferi : Siyasal Düşünce Tarihi, İstanbul1982

- Göze Ayferi : Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 4.bası İstanbul,1987
- Göze Ayferi : İnkılap Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri, İstanbul 1984
- Kaneti Selim : Türk Medeni Kanununun Atatürk İlkeleri ışığında Yorumlanması, Atatürk'ün Hukuk Devrimi SempozyumuMHAUM İstanbul 1983
- Kinross Lord : ATATÜRK,İstanbul1990 11.bası
- Kongar Emre : Demokrasi ve Laiklik İstanbul 1997
- Kutay Cemal : Türkçe İbadet,İstanbul 1998 ,10 bası
- Odham David : Türkler, İstanbul 1973
- Mumcu Ahmet-Özbudun Ergun :Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Atatürkçülük, Ankara 1987
- Feyzioğlu Turan - Ülken Yüksel – Çubukçu Agah : Laikliğin Sınırları, Atatürk'ün Hukuk Devrimi Sempozyumu MHAUM İstanbul 1983
- Önder Ali Rıza : Laiklik Din ve Alevilik Yazıları İstanbul 1995
- Öktem Niyazi :Yabancı Hukukun Benimsenmesi Yoluyla bir Çağdaşlaşma Modeli: Kemalist Hukuk Devrimi Üzerine Gözlemler Değerlendirmeler Atatürk'ün Hukuk Devrimi Sempozyumu MHAUM, Ist 1983
- Özsunay Ergun
- Ömer Celal Sarc-Tarık Zafer Tunaya- Bülent Daver- Şerif Mardin- Sina Akşin- Klaus Kreiser vs. :Çağdaş Düşüncenin Işığında ATATÜRKÇÜLÜK İstanbul 1986 2. Bası.
- Tarlan Selim : Ekonomimizin Yetmiş Yılı ( Ders Notları) 1994

- Tarlan Selim :1923-1938 Çağdaşlaşma Dönemi  
Maliye Yazıları 55 Nisan/ Haziran  
1997.
- Tarlan Selim : İktisat Tarihinden Bir Yaprak,  
Maliye Yazıları 14-15 Eylül  
/Aralık 1988.
- Tunaya T Zafer : Atatürk ve Atatürkçülük  
İstanbul 1964
- Turhan Derviş : Atatürk'ün Hukuk Devrimi  
Sempozyumu Açış Konuşması İst.  
1983





